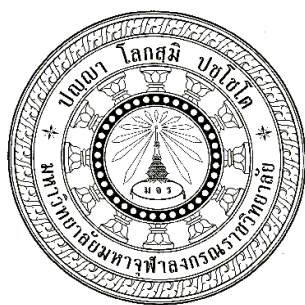

รายงานการวิจัย

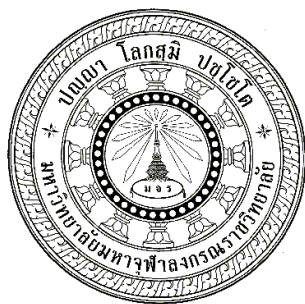
เรื่อง

นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม
ของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
City of Arts: Guidelines for the Promotion of Buddhist Fine Art
Conservation at Royal Temples in Chiang Rai Province

โดย

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)
นางสาวภัทราวรรณ กวาวสาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760061

รายงานการวิจัย

เรื่อง

นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม
ของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

City of Arts: Guidelines for the Promotion of Buddhist Fine Art
Conservation at Royal Temples in Chiang Rai Province

โดย

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)

นางสาวภัทราวรรณ กวาวสาม

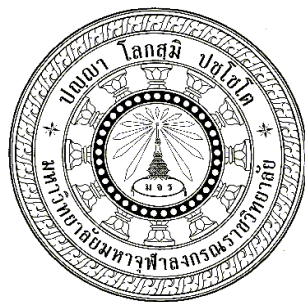
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760061

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

City of Arts: Guidelines for the Promotion of Buddhist Fine Art Conservation at Royal Temples in Chiang Rai Province

By

PhraKhru Wimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang)

Pattrawan Kwaowsarm

Chiang Rai Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2017

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760061

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่องานวิจัย: นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด
ที่เป็นพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย
ผู้วิจัย: พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) และนางสาวภัทราวรรณ กวาวสาม
ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็น
อารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงใน
จังหวัดเชียงราย การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาแนว
ทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา
วิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีเป้าหมาย ๓ วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด ซึ่งตั้งอยู่
ในเขตเทศบาลนครเชียงราย กลุ่มเป้าหมายได้แก่ เจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นัก
โบราณคดี ศิลปินเชียงราย และประชาชนทั่วไป ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม ส่วนใหญ่เป็น
ปฏิมากรรมประเภทไม้แกะสลัก ซึ่งฝังตัวอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด แต่ยังไม่มีการนำความหมายของ
ปฏิมากรรมเหล่านั้นออกมาเผยแพร่สู่สายตาประชาชน รองลงมาได้แก่ ปฏิมากรรมประเภทหล่อทองสำริด คือ
พระพุทธรูปปางต่างๆ และปฏิมากรรมปูนปั้น ตามลำดับ ส่วนจิตรกรรมเป็นจิตรกรรมฝาผนังทั้งหมด แต่มี
ความวิจิตร ปรากฏแตกต่างกัน สำหรับพุทธศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรม
แบบล้านนาเกือบทั้งหมด ส่วนการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พบว่า
ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของ
สถาปัตยกรรมที่เป็นเสน่ห์ การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรม
และการอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด และข้อเสนอแนะหรือแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์
พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พบว่า ศิลปินเชียงราย นักโบราณคดี นัก
ประวัติศาสตร์ และประชาชนทั่วไป ได้ให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางที่สอดคล้องกัน ๓ ประการ ได้แก่ (๑) แต่
ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑ์ รวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษา
เรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย (๒) แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลให้แก่
นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทย
และภาษาอังกฤษได้จะเป็นการดีมาก และ (๓) แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูล
ให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

Research Title: City of Arts: Guidelines for the Promotion of Buddhist Fine Art Conservation at Royal Temples in Chiang Rai Province

Researcher: Phrakhru Wimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang)
Miss.Pattrawan Kwaosarm

Division: Chiang Rai Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Academic year: 2017

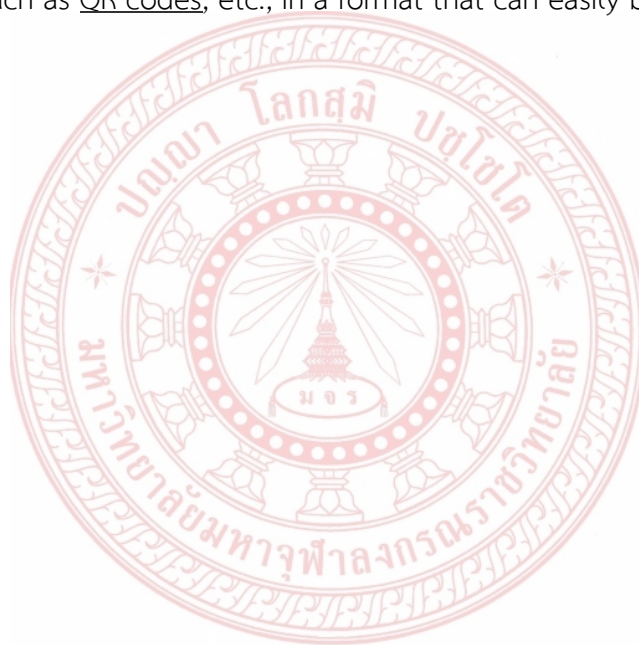
Research Scholarship Sponsor: The Buddhist Research Institute,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the Buddhist fine art, and the Buddhist fine art conservation at the royal temples of Chiang Rai province; and to study the ways in which to promote the conservation of these Buddhist fine artworks in the temples throughout Chiang Rai province. The researcher intention was to conduct the research at three royal temples, namely; Wat Phra Kaew, Wat Phra Sing, and Wat Chet Yot, which are located within the Chiang Rai city municipality. The population used included: abbots, abbots' representatives, historians, archaeologists, Chiang Rai artists, and the general public. The findings of the study were as follows:

The Buddhist fine art at the royal temples in Chiang Rai province which mainly consists of sculptures and wood carvings which form part of the royal temples' architecture. It was found that the significance and the meaning of these artworks have not been sufficiently explained and presented to the public. As well as artistic features inherent in the architecture there are sculptures in bronze and gold, many Buddha images and stucco sculptures. The paintings are all murals; intricate and finely detailed. Most of the architecture and artworks within the temples are in the Lanna style. out how Buddhist fine artworks throughout the royal temples were conserved. It was found that there were three ways in which conservation of the artworks and an understanding of their significance can be made apparent; firstly through the presence of monks onsite and the continued use of the temples as places for Buddhist activity within the community; secondly, by having a museum for conserving donated Buddhist fine artworks which are not part of the temple architecture, and ; thirdly, by the conservation and presentation of knowledge through brochures and leaflets, and through the temples' websites.

And suggestions or guidelines to promote the conservation of Buddhist fine art at the three royal temples was promoted throughout Chiangrai Province. Overall it was found that the Chiang Rai artists, the archaeologists, the historians and the general public all agreed on the following: (1) Each temple should have a museum for collecting Buddhist fine art, both old and new, for those who are interested in seeing and learning about local Buddhist artworks and artefacts. (2) Each temple should have staff onsite to give information to tourists and other people interested in acquiring more detailed information about Buddhist artworks within the temple grounds beyond that which is provided on signs and in brochures written in Thai and English. (3) Each temple should make use of the latest technology to provide further information such as QR codes, etc., in a format that can easily be accessed.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนครแห่งศิลปะ: การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย นี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์พุทธศิลปกรรมต่างๆ จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ปรากฏหลักฐานในวัดที่เป็นพระอารามหลวง ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๖๐

งานวิจัยเรื่องนี้ได้อาศัยความรู้ใหม่เกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย อันจะได้นำออกเผยแพร่แก่สายตาประชาชนทั่วไปให้ได้ศึกษาเรียนรู้พุทธศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมให้จังหวัดเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดีตามวัตถุประสงค์ และตามกำหนดเวลา ดังนั้น จึงขอขอบคุณท่านเจ้าอาวาส ตัวแทนเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ศิลปิน (สลา) เชียงราย นักเรียนนิสิต นักศึกษา ประชาชนที่ได้ให้ข้อมูล ขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เมตตาให้ข้อเสนอแนะ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จนทำให้ทีมผู้วิจัยดำเนินการวิจัยสำเร็จเสร็จสิ้นด้วยดี จึงขอขอบคุณ อนุโมทนาไว้ ณ โอกาสเป็นอย่างยิ่ง

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง)

สิงหาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๔
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๙
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๙
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๒๐
บทที่ ๒ พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย	
๒.๑ พุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย	๒๑
๒.๒ พุทธศิลปกรรมด้านจิตรกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย	๔๘
๒.๓ พุทธศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย	๕๕
บทที่ ๓ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	
๓.๑ ประเภทของศิลปกรรม	๖๘
๓.๒ แนวคิด ทฤษฎีการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม	๗๐
๓.๓ ความหมายและความสำคัญของพุทธศิลปกรรม	๗๑
๓.๔ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๗๖
บทที่ ๔ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย	
๔.๑ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในมุมมองเจ้าอาวาส/ตัวแทน เจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักโบราณคดี และประชาชนทั่วไป	๘๒
๔.๒ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในมุมมองศิลปิน (สลา) เชียงราย	๘๕
๔.๓ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในมุมมองของผู้วิจัย	๘๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการศึกษาวิจัย	๙๗
๕.๒ อภิปรายผล	๑๐๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๖
บรรณานุกรม	๑๐๗
ภาคผนวก	๑๑๒
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย	๑๑๓
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๒๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	๑๒๘
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์	๑๓๑
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัยและคณะ	๑๓๒

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิด	๑๙
ภาพที่ ๒ ปฏิมากรรมหล่อสำริดพระเจ้าล้านทอง พระประธานในพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย	๒๒
ภาพที่ ๓ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันพระอุโบสถ วัดพระแก้ว	๒๓
ภาพที่ ๔ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปสี่พระยาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย ..	๒๔
ภาพที่ ๕ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระเจ้านันทบุรี วัดพระแก้ว เชียงราย	๒๔
ภาพที่ ๖ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระเจ้านันทบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๕
ภาพที่ ๗ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระเจ้านันทบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๕
ภาพที่ ๘ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๖
ภาพที่ ๙ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๗
ภาพที่ ๑๐ ปฏิมากรรมแว่นพระเจ้า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๘
ภาพที่ ๑๑ ปฏิมากรรมแกะสลักไม้ปิดทองลวดลายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๘
ภาพที่ ๑๒ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักตุ๊กตา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๒๘
ภาพที่ ๑๓ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักซุ้มประตู ไบรอน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย ...	๒๙
ภาพที่ ๑๔ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบัน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย	๓๐
ภาพที่ ๑๕ ปฏิมากรรมแกะสลักหินทรายพระพุทธรูป เชียงราย	๓๑
ภาพที่ ๑๖ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันหอพระพุทธรูป เชียงราย	๓๒
ภาพที่ ๑๗ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักซุ้มประตู ไบรอน หอพระพุทธรูป เชียงราย	๓๓
ภาพที่ ๑๘ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระประธานและพระเจ้านันทบุรี พระอุโบสถวัดพระสิงห์	๓๔
ภาพที่ ๑๙ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักพระธาตุประจำปีเกิด พระอุโบสถวัดพระสิงห์	๓๕
ภาพที่ ๒๐ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันพระอุโบสถวัดพระสิงห์	๓๕
ภาพที่ ๒๑ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักบานประตูใหญ่พระอุโบสถวัดพระสิงห์	๓๖
ภาพที่ ๒๒ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักซุ้มประตู ไบรอนพระอุโบสถวัดพระสิงห์	๓๗
ภาพที่ ๒๓ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักเทวดาฟ่อนราพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย	๓๗
ภาพที่ ๒๔ ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปสี่พระยาในวิหารพระพุทธรูปสี่พระยา วัดพระสิงห์	๓๘
ภาพที่ ๒๕ ปฏิมากรรมปูนปั้นบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปสี่พระยา วัดพระสิงห์ เชียงราย	๓๘
ภาพที่ ๒๖ ปฏิมากรรมปูนปั้นโกศกัณฑ์พระพุทธรูปสี่พระยา วัดพระสิงห์ เชียงราย	๓๙
ภาพที่ ๒๗ ปฏิมากรรมปูนปั้นใบระกาปฏิมากรรมพระพุทธรูปสี่พระยา วัดพระสิงห์	๔๐
ภาพที่ ๒๘ ปฏิมากรรมปูนปั้นเทพนมรักษาพระพุทธรูปสี่พระยา วัดพระสิงห์	๔๐
ภาพที่ ๒๙ ปฏิมากรรมปูนปั้นซุ้มประตูเข้าวัด วัดพระสิงห์	๔๑
ภาพที่ ๓๐ ปฏิมากรรมแกะสลักหินทรายพระพุทธรูปปางสมาธิ วัดพระสิงห์	๔๒

สารบัญภาพ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๓๑ ปฏิมากรรมปูนปั้นเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปจำลอง	๔๒
ภาพที่ ๓๒ ปฏิมากรรมก่ออิฐถือปูนพระประธานในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด	๔๔
ภาพที่ ๓๓ ปฏิมากรรมปูนปั้นห่มยนต์ประตูเข้าพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด	๔๔
ภาพที่ ๓๔ ปฏิมากรรมปูนปั้นหน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด	๔๕
ภาพที่ ๓๕ ปฏิมากรรมไม้แกะสลักคันทวยพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด	๔๖
ภาพที่ ๓๖ ปฏิมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูปในอุโมงค์พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอด	๔๗
ภาพที่ ๓๗ ปฏิมากรรมปูนปั้นพระประจำวันเกิดซุ้มฐานพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด	๔๗
ภาพที่ ๓๘ ปฏิมากรรมปูนปั้นพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด	๔๗
ภาพที่ ๓๙ จิตรกรรมภาพเขียนเสาพระอุโบสถวัดพระแก้ว	๔๘
ภาพที่ ๔๐ จิตรกรรมภาพเขียนโพธิ์ทอง โพธิ์เงิน หอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว	๔๙
ภาพที่ ๔๑ จิตรกรรมภาพเขียนฝาผนังอาคารหอพระหยกเชียงราย	๕๐
ภาพที่ ๔๒ จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย	๕๑
ภาพที่ ๔๓ จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ เชียงราย	๕๒
ภาพที่ ๔๔ จิตรกรรมภาพเขียนเสาพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ เชียงราย	๕๒
ภาพที่ ๔๕ จิตรกรรมภาพเขียนเสาภายในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย	๕๓
ภาพที่ ๔๖ จิตรกรรมภาพเขียนบานประตูใหญ่พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย	๕๓
ภาพที่ ๔๗ จิตรกรรมภาพเขียนเพดานด้านมุขบันไดพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด	๕๔
ภาพที่ ๔๘ จิตรกรรมภาพเขียนในอุโมงค์ฐานพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด	๕๕
ภาพที่ ๔๙ สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย	๕๖
ภาพที่ ๕๐ สถาปัตยกรรมหอยวัดพระแก้ว เชียงราย	๕๗
ภาพที่ ๕๑ สถาปัตยกรรมหอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย	๕๘
ภาพที่ ๕๒ สถาปัตยกรรมบุษบกประดิษฐานพระหยกเชียงราย	๕๘
ภาพที่ ๕๓ สถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑโสงหลวงแสงแก้ว	๕๙
ภาพที่ ๕๔ สถาปัตยกรรมซุ้มประตูวัดพระแก้ว เชียงราย	๖๐
ภาพที่ ๕๕ สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย	๖๐
ภาพที่ ๕๖ สถาปัตยกรรมเจดีย์ครอบรอยพระบาท วัดพระสิงห์ เชียงราย	๖๑
ภาพที่ ๕๗ สถาปัตยกรรมอาคารเฉลิมพระเกียรติฯ วัดพระสิงห์ เชียงราย	๖๒
ภาพที่ ๕๘ สถาปัตยกรรมซุ้มประตูโขงเข้าวัดทิศตะวันออก วัดพระสิงห์	๖๓
ภาพที่ ๕๙ สถาปัตยกรรมซุ้มประตูโขงเข้าวัดทิศเหนือ วัดพระสิงห์	๖๓
ภาพที่ ๖๐ สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย	๖๔
ภาพที่ ๖๑ สถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด เชียงราย	๖๔

สารบัญภาพ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๖๒ สถาปัตยกรรมธรรมาสันไม้อโบราณล้านนา วัดเจ็ดยอด เชียงราย	๖๕
ภาพที่ ๖๓ สถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์วัดเจ็ดยอด เชียงราย	๖๕
ภาพที่ ๖๔ มณฑปพญาเม็งรายมหาราช ณ วัดพระแก้ว เชียงราย	๗๗
ภาพที่ ๖๕ ปราณีตศิลป์ ลวดลายศิลปกรรมซุ้มประตูเข้าวัดทิศตะวันออก วัดพระสิงห์	๗๘
ภาพที่ ๖๖ แผ่นป้ายประวัติวัดและประชาสัมพันธ์ของวัดพระสิงห์	๗๙
ภาพที่ ๖๗ ประวัติพุทธศิลปกรรมโบราณสถานโบราณวัตถุของวัดพระสิงห์	๗๙
ภาพที่ ๖๘ ประวัติวัดเจ็ดยอด เชียงราย	๘๐
ภาพที่ ๖๙ สัมภาษณ์พระครูปริยัติโกวิท, ดร. เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด เชียงราย	๘๑
ภาพที่ ๗๐ ผู้ช่วยนักวิจัย ลงภาคสนามสัมภาษณ์ศุภชัย สิทธิเลิศ นักประวัติศาสตร์ล้านนา	๘๔
ภาพที่ ๗๑ ศิลปิน (สลา) เชียงราย ที่ร่วมเป็นกรรมการตัดสินฯ	๘๖
ภาพที่ ๗๒ เชื่อมสัมพันธ์สร้างเครือข่ายกับหอศิลป์นายพรมา อินยาศรี	๘๗
ภาพที่ ๗๓ รวมพลคนรักศิลปะภาคเหนือ (รุ่นใหม่)	๘๘
ภาพที่ ๗๔ ป้ายกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ภาษาล้านนา	๙๐
ภาพที่ ๗๕ ตัวแทนสถานศึกษาทุกระดับที่เข้าร่วมกิจกรรมฯ	๙๐
ภาพที่ ๗๖ ศิลปินเชียงราย กรรมการตัดสินการประกวดวาดภาพพุทธศิลปกรรม	๙๑
ภาพที่ ๗๗ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผลงานรอบ ๕ ผลงานสุดท้ายระดับ ม.ต้น	๙๒
ภาพที่ ๗๘ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผลงานรอบ ๕ ผลงานสุดท้ายระดับ ม.ปลาย	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ศิลปะ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีความสวยงาม เป็นการสร้างสรรค์โดยมนุษย์เพื่อความงามหรือสุนทรียภาพ ศิลปะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทกว้าง คือ (๑) ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts) และ (๒) ศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art) ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts) โดยทั่วไปมี ๓ ประเภท ได้แก่ จิตรกรรมประติมากรรม และ กวีนิพนธ์ ฉะนั้น วิจิตรศิลป์ คือ ศิลปกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นสร้างขึ้นเพื่อแสดงความชื่นชมยินดี ความปิติในชิ้นงานที่ทำ เช่น งานศิลปะที่แสดงออกด้วยการวาด ระบายสี และการจัดองค์ประกอบความงามอื่น เพื่อให้เกิดภาพ ๒ มิติ ไม่มีความลึกหรือนูนหนา เรียกว่า งานจิตรกรรม จิตรกรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ ผู้ทำงานด้านจิตรกรรม มักเรียกว่า “จิตรกร” งานประติมากรรม เป็นงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นทำขึ้นด้วยการปั้น หล่อ แกะสลัก และการจัดองค์ประกอบความงามอื่น ลงบนสื่อต่างๆ เช่น โลหะ หิน ไม้ กระจก สัมฤทธิ์ ฯลฯ เพื่อให้เกิดรูปทรงที่เป็นลักษณะ ๓ มิติ คือ มีความลึกหรือนูนหนา สามารถสื่อถึงสิ่งต่าง ๆ สภาพสังคม วัฒนธรรม รวมถึงจิตใจของมนุษย์โดยชิ้นงาน ผ่านการสร้างของประติมากร ประติมากรรมก็เป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์เช่นกัน ผู้ทำงานประติมากรรม มักเรียกว่า ประติมากร แต่งานประติมากรรมที่เกี่ยวกับศาสนามักจะแตกต่างออกไปว่า “ปฏิมากรรม” ผู้ที่สร้างงานปฏิมากรรม เรียกว่า “ปฏิมากร” ส่วนกวีนิพนธ์ ก็คือรูปแบบการใช้ภาษาทางศิลปะของมนุษย์ ใช้ภาษาเพื่อคุณประโยชน์ด้านสุนทรียะ ซึ่งเพิ่มเติมจากเนื้อหาทางความหมาย นับเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรม โดยเป็นคำประพันธ์ที่กวีแต่ง^๑ เป็นงานเขียนที่มีวรรณศิลป์ เราให้สะท้อนอารมณ์ได้^๒ คำที่มีความหมายทำนองเดียวกันได้แก่ ร้อยกรอง ซึ่งหมายถึงถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ สำหรับศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art) หมายถึง ศิลปกรรมที่ประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่น งานจักสาน หรือ เครื่องจักสาน คือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย จากฝีมือความคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้านมีลักษณะรูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ วัสดุอุปกรณ์คตินิยม และอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ คำว่า “จักสาน” คำว่า จัก คือ การทำให้เป็นแฉก เป็นหยักๆ ด้วยฟันเลื่อย หรืออีกวิธีการหนึ่ง การที่ชาวบ้านใช้คมมีดผ่าไม้ไผ่แล้วทำให้เป็นเส้นบางๆ วิธีการอย่างนี้ก็เรียกว่า จัก เช่นกัน ส่วนไม้ไผ่ หรือ หวาย ที่จักออกมาเป็นเส้นบางๆ นั้นเรียกว่า ดอก ถึงตอนนี้นักที่ชาวบ้านนำดอกมาขัดกันจนเกิดลวดลายที่ต้องการ เราเรียกว่า สาน ต่อจากนั้นแล้วก็จะเป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดรูปทรงต่างๆ จนท้ายที่สุดเป็นภาชนะสามารถนำไปใช้สอยได้ตามต้องการ อาทิ

^๑ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.

^๒ สุภาพร มากแจ้ง, กวีนิพนธ์ไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕).

เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเรือนและสิ่งใช้สอยต่างๆ ที่มีการบรรจงสร้างขึ้นโดยประณีต ทั้งที่สร้างด้วยมือ (ศิลปหัตถกรรม) และโดยเครื่องจักร (ศิลปหัตถอุตสาหกรรม) ศิลปะสามารถที่จะทำให้เกิดความเจริญด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของประเทศได้ ดังเช่น ประเทศอื่น ๆ อาทิ อิตาลี สเปน เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น และสิงคโปร์^๓

ดังนั้น นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ก็ได้เล็งเห็นคุณประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจดังกล่าว จึงได้กล่าวเปิดเผยต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ว่า จากการที่ได้ไปร่วมเปิดงานเทศกาลศิลปะนานาชาติ (Setouchi Triennale ๒๐๑๖ “Session Setouchi Asia Village” ณ SunPort Takamatsu ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) ประเทศไทย และจังหวัดคางาวะ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ครบรอบ ๑๓๐ ปีไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยหอศิลปกรุงโตเกียวได้นำนิทรรศการมังงะ-อะนิเมะ และเกมส์ มาจัดแสดงที่หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพ ขณะที่ไทยได้อนุญาตให้พิพิธภัณฑ์ศิลปะกรุงโตเกียวยืมโบราณวัตถุที่ล้ำค่าของกรมศิลปากรจำนวน ๕๐ ชิ้นไปจัดแสดงที่ญี่ปุ่น รวมถึงแลกเปลี่ยนศิลปะและนิทรรศการร่วมกันตลอดทั้งปี ๒๐๑๗ ด้วย จากการร่วมงานดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า ควรสร้างจังหวัดแห่งศิลปะขึ้นในประเทศไทย เพราะมั่นใจว่าประชาชนในพื้นที่จะได้รับประโยชน์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ โดยเบื้องต้นจะนำร่องที่จังหวัดเชียงรายเป็นแห่งแรก เพราะมีศักยภาพ และทุกวันนี้ก็แทบจะเป็นเมืองศิลปะโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว^๔

เมื่อรัฐบาลไทยโดยกระทรวงวัฒนธรรมมีนโยบายที่จะสร้างเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ ซึ่งมีศิลปะทุกแขนงอยู่แล้ว โดยเฉพาะพุทธศิลปกรรม หรือ พุทธศิลป์ อันเป็นศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลัทธิมหายาน หรือเถรวาท สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ คือ ความงามทางด้านศิลปะ ในพระพุทธศาสนายังมีความชื่นชม ยินดีกับความงามของธรรมชาติ ป่าเขา ลำเนาไพร แม่น้ำลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง ทะเล หาดทราย หน้าผา เหว เสียงเพลง เสียงดนตรี เสียงขับกล่อม เสียงเสียดสีของต้นไม้ ใบไม้ แม้กระทั่งเสียงลม และเสียงคลื่น ถือว่าเป็นเครื่องมือ ที่สำคัญในการสื่อถึงปรัชญา ของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกรักความนึกคิด ความเข้าใจ และรู้จักการปล่อยวาง สามารถเป็นสื่อในการเข้าใจ เข้าถึงธรรมะที่ลึกซึ้งได้เหนือคำบรรยายใดๆ^๕ พุทธศิลป์ เป็นคำสมระหว่างคำว่า “พุทธ” ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ ผู้มีปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ร้อยยี่สิบสี่ “ศิลปะ” หมายถึง ฝีมือทางงานช่าง สล่า งานแสดงสิ่งของที่นำมาแสดง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ “ศิลปะ หรือ ศิลป์” เป็นการกระทำ หรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือการสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิด และการรังสรรค์ ที่

^๓ สยามรัฐออนไลน์, วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๙, <http://www.siamrath.co.th/n/1618>, (เข้าถึงเมื่อ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐)

^๔ เดลินิวส์ออนไลน์, <http://www.dailynews.co.th/education/511242>, (เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐)

^๕ <https://www.gotoknow.org/posts/548679>, (เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐)

แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น ดังนั้นพุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก กว่า ๕๕๐ เรื่อง จึงได้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งานปั้นดินเผา อีกทั้งยังมีการแกะสลักหิน ประเภทต่างๆ และแกะสลักไม้ ในเวลาต่อมา ได้มีการแผ่ขยายอิทธิพลไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย เป็นเรื่องราวที่เราสามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง คู่มุ ปราสาท พระราชวัง ซึ่งสามารถยกระดับความคิด จิต กาย จนเป็นหนทางเกิดมรรคญาณ ให้สำเร็จเป็นอริยบุคคลได้อย่างมากมาย

เชียงรายปัจจุบันได้มีการรวบรวมศิลปินทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นประเพณีจิตรศิลป์ หรือ ประโยชน์ศิลป์ โดยรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมศิลปินเชียงราย พร้อมกันนั้นก็จัดตั้งขั้วศิลปินขึ้น (พ.ศ. ๒๕๔๗) เพื่อนำผลงานของแต่ละคนมาแสดงร่วมกันให้เป็นสถานที่เผยแพร่ผลงานศิลปะของศิลปินแต่ละคน เป็นสถานที่จำหน่ายผลงาน ผลผลิตของศิลปิน ให้สาธารณชนได้ชม ได้ทัศนา ได้ร่วมแสดงออกในทัศนะของผู้ชมและผลผลิตผลงานร่วมกัน ศิลปินเชียงรายที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ต่อมาเดือนเมษายน ปี ๒๕๕๕ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มอบเงินทุนตั้งต้น ๕๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับก่อตั้งกองทุนศิลปินเชียงราย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของศิลปินและการศึกษาของนักศึกษาศิลปะในเชียงราย แล้วเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกองทุน จนปัจจุบันมีสมาชิกรวม ๓๐๐ คน^๖

ในขณะเดียวกัน พุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณคดี และแบบประยุกต์ต่างๆ ที่มีอยู่ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย ก็เป็นศิลปกรรมหนึ่งที่ควรส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ สืบสานไว้ เนื่องจากพระอารามหลวงเหล่านั้นเป็นวัดที่เก่าแก่ของจังหวัดเชียงราย สร้างในสมัยของราชวงศ์มังราย มีศิลปกรรมหลาย ๆ ประเภทที่ฝังตัวอยู่ในจิตรกรรม ปฏิมกรรม หรือประติมากรรม สถาปัตยกรรมเหล่านั้น ที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด ได้แก่ พระอุโบสถ จะมีจิตรกรรม ลวดลายหน้าบันพระอุโบสถ ลวดลายภายใน ปฏิมกรรมภายในวัด ตลอดจนถึงศิลปะร่วมสมัยในเสนาสนะต่าง ๆ ของวัด เป็นต้น และที่สำคัญพุทธศิลปกรรมของแต่ละวัดจะมีผลงานของศิลปิน (สลา) เชียงราย ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก อันเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การส่งเสริมอนุรักษ์ เช่น บานประตูและบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระสิงห์เป็นการแกะสลักภาพโดยศิลปินแห่งชาติ ดร.ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินคนเชียงราย ซึ่งได้ท่านแฝงคติ คำสอน หลักธรรม ไว้ในภาพเหล่านั้นสำหรับไว้ให้พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ ส่วนวัดพระแก้ว วัดเจ็ดยอดก็มีลวดลายศิลปะทั้งพุทธศิลปะ สถาปัตยกรรม ก็ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ และถอดออกมาให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายให้ส่วนหนึ่งของนครแห่งศิลปะ อันจะนำพาสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะให้เชียงรายเป็นนครแห่งศิลปะภายในปี ๒๕๖๐ นี้

^๖ ทรงเดช ทิพย์ทอง, หอศิลป์ทรงเดช, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย
๒. เพื่ออนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- โบราณสถาน โบราณคดีที่มีอยู่ขาดการอนุรักษ์ สืบสาน และการบูรณาการกับนโยบายเชียงรายนครแห่งศิลปะเป็นหน้าที่ของใคร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาพุทธศิลปกรรม ที่ปรากฏในวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงรายทุกแห่ง ได้แก่ วัดพระสิงห์ วัดพระแก้ว วัดเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมหรือประติมากรรม

๒. ขอบเขตประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักทัศนศิลป์ และประชาชนชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ ลวดลายศิลปะ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พระอารามหลวง (Monastery) หมายถึง วัดที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอารามหลวงที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงราย

งานศิลป์ถิ่นล้านนา (Lanna Arts Works) หมายถึง ศิลปะต่าง ๆ ที่เป็นศิลปะทางล้านนาที่ปรากฏอยู่ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงราย

พุทธศิลปกรรม (Buddhist Arts) หมายถึง ศิลปะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย

ลวดลาย (patterns) หมายถึง ลายปูนปั้น หรือ ภาพวาดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในวัดพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย

สถาปัตยกรรม (architecture) หมายถึง ลักษณะของการก่อสร้างที่ปรากฏอยู่ภายในวัดพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย

ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง การปั้น การหล่อ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม

ประโยชน์ศิลป์ ((useful art หรือ applied art) หมายถึง ศิลปกรรมที่เป็นประโยชน์ใช้สอย เช่น งานจักสาน หรือ เครื่องจักสาน งานหัตถกรรม งานฝีมือทุกประเภท

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในพุทธสถาน โบราณวัตถุต่างๆ

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ พุทธศิลปกรรม พระอารามหลวง และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม พอสรุปได้ดังนี้

๑.๖.๑ ศิลปะ

ความหมายของศิลปะ

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๓๐^๗ นิยามความหมายของศิลปะว่า ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออก ในรูปลักษณะ ต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรีย์ภาพความประทับใจ หรือ ความสะเทือนอารมณ์ ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา และกล่าวว่า ศิลปะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ วิจิตรศิลป์ (Fine Art) กับประยุกต์ศิลป์ (Applied Art)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ให้นิยามของศิลปะว่า ศิลปะ คือ ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การแสดงซึ่งอารมณ์ สะเทือนใจ ให้ประจักษ์เห็น

พุทธทาสภิกขุ^๘ ได้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่องศิลปะแห่งการใช้สติในทุกกรณี โดยกล่าวว่า ศิลปะ มีความหมายสำคัญอยู่ที่ความเป็นสิ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความเพียรพยายามและความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จ คือ ศิลปะนอกจากจะทำยากแล้ว ยังจะต้องทำให้สำเร็จประโยชน์จนถึงที่สุดในความมุ่งหมายแห่งเรื่องนั้นๆ ศิลปะยังผสมผสานกับหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน สามารถนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบได้

พระอดิเรก อาทิจจพโล^๙ ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะที่เนื่องในศาสนาเป็นต้นกำเนิดของศิลปะหลายประเภท ที่พัฒนามาสู่ศิลปะสมัยใหม่และศิลปะร่วมสมัย นอกเหนือจากผลงานศิลปะโดยตรง “ช่างและศิลปิน” ผู้สร้างศิลปะเนื่องในศาสนาก็มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการพัฒนาศิลปะให้ก้าวหน้าและมีคุณภาพ เพราะช่างและศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเนื่องในศาสนา จะต้องมีความศรัทธาในศาสนา เป็นเบื้องต้นอยู่ในจิตใจ จึงพยายามที่จะนฤมิตรผลงานของตนให้ยิ่งใหญ่ และมีคุณค่าให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ศิลปินและช่างประเภทยังจะต้องมีความรู้ทั้งด้านศิลปะและศาสนา ประกอบกันไป ด้วยเพื่อให้ได้ศิลปกรรมที่ตรงตามปรัชญาของศาสนา แต่...การที่ศิลปกรรมจะมีสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์นั้น จักต้องมีองค์ประกอบอื่นอีกมาก

จึงสรุปได้ว่า

ศิลปะ คือ การเลียนแบบธรรมชาติ โดยการสร้างสรรค์

^๗ พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๓๐

^๘ พุทธทาสภิกขุ, ศิลปะแห่งการใช้สติในทุกกรณี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๑-๒.

^๙ พระอดิเรก อาทิจจพโล, ศิลปะกับศาสนา, (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ, ๑๖ สิงหาคม

ศิลปะ คือ การแสดงออกเกี่ยวกับความศรัทธาเชื่อถือในแต่ละยุคสมัย

ศิลปะ คือ การแสดงออกทางบุคลิกภาพเด่นๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปิน

ศิลปะ คือ การถ่ายทอดความรู้สึกหรือการแสดงความรู้สึกที่เป็นธรรม โดยใช้สัดส่วน

รูปทรงความกลมกลืนองค์ประกอบเป็นส่วนช่วยด้านต่างๆ

ศิลปะ คือ การแสดงออกทางความงาม

ศิลปะ คือ การแสดงออกทางความเชื่อ

ศิลปะ คือ ความชำนาญในการถ่ายทอดประสบการณ์และจินตนาการ ให้เป็นวัตถุที่มี

สุนทรียภาพ

ศิลปะ คือ การรับรู้ทางการเห็นด้วยตา สัมผัสด้วยใจ

ศิลปะ เป็นภาษาชนิดหนึ่งที่สามารถถ่ายทอดให้ความรู้สึกได้อย่างซาบซึ้ง

ประโยชน์ของศิลปะ

ศิลปะก่อให้เกิดสุนทรียะเช่นเดียวกับดนตรี คำประพันธ์ ศิลปะคือสิ่งจรรโลงจิตใจมนุษย์ ช่วยให้นุชนมีจิตใจที่อ่อนโยน สงบ และไม่หยาบกระด้าง เราใช้ศิลปะบางแขนงช่วยในการเยียวยา ความเจ็บป่วยของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ จึงกล่าวได้ว่า ศิลปะมี ประโยชน์มากมาย เช่น

- ๑) เพื่อความเพลิดเพลินเป็นกิจกรรมยามว่างของผู้ที่สนใจ
- ๒) เป็นเครื่องจรรโลงใจให้แก่นุชนโยโลก
- ๓) เป็นสื่อที่ใช้ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่สร้างงานได้เป็นอย่างดี
- ๔) สามารถทำรายได้ให้แก่ผู้ที่สร้างสรรค์งานได้
- ๕) สามารถนำไปประยุกต์กับศาสตร์แขนงอื่นๆ ได้

นี่คือคุณประโยชน์ของศิลปะที่เรารับรู้ แต่แท้จริงศิลปะมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากกว่าที่เรารับรู้ อีกมากนัก มีคุณค่าทางศิลปะสามารถให้ความสงบทางจิตใจ และให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้ชม ตามแต่ความสามารถในการรับรู้ของผู้ชม เช่น พอใจในการแสดง ชอบสีสันทัน ซินชมในความคิด สร้างสรรค์ เป็นต้น

๑.๖.๒ ศิลปะกับสังคมของประชาชนในยุคการสร้างวัดของล้านนา

สังคมของชาวล้านนาในตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตลอด มา อย่างที่จะแยกกันไม่ออก ดังนักวิชาการด้านศิลปะได้กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

สุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวไว้ว่า เรื่องศิลปะกับสังคมจึงเป็นเรื่องความหมายของพลังทาง ปัญญา ถ้าศิลปะนั้นสามารถรับใช้ตัวของมันอย่างมีความหมาย มีคุณค่า มีศักยภาพ หรือมีอะไรก็ แล้วแต่ มันก็น่าจะสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เสพ ไม่ว่าจะเป็นพลังทางอารมณ์ พลังทางความคิด การ เก็บรักษาประทับใจ เรื่องศิลปะในทุก ๆ สาขาของศิลปะนั้น ถือเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทั้งใน ระดับปัจเจก และระดับสังคม บางทีเราสร้างความสัมพันธ์โดยคิดว่า ศิลปะนั้นต้องเกิดมาเพื่อ อรรถประโยชน์บางสิ่งบางอย่าง สำหรับสุชาติ สวัสดิ์ศรี เห็นว่า อาจไม่ต้องถึงขนาดนั้นก็ได้อ เพราะ ศิลปะไม่ใช่สูตรทางคณิตศาสตร์ศิลปะไม่ใช่หนึ่งสองสามสี่ห้า ศิลปะไม่ใช่สูตรสำเร็จ และสังคมก็ เช่นเดียวกัน สังคมที่มีความหลากหลายทางชีวภาพย่อมสร้างศิลปะให้มีพื้นที่อันหลากหลาย รูปแบบ

และเนื้อหาที่หลากหลายนั้น เขาคิดว่ามีคำตอบอยู่ข้อเดียว คือพลังสร้างสรรค์ของความเป็นปัจเจกที่หลากหลาย แต่ในท่ามกลางความหลากหลายนั้น เราทุกคนก็น่าจะรู้ว่าต้นขำนั้นแตกต่างจากกล้วยาคา รูปแบบและเนื้อหาที่จะเหมาะกับการปรับใช้อย่างนั้นอย่างนี้ บางทีขึ้นอยู่กับสติปัญญาของการรู้เท่าทันเหมือนกัน ศิลปะจะเพื่ออะไรนั้น เขาเข้าใจว่าต้องมีฐานข้อมูลที่เข้มแข็งมากพอแล้วก็ต้องยืนอยู่ในบริบทของสังคมที่จริงด้วย เท่าที่ผ่านมาคติในทางทฤษฎี ศิลปะเพื่อศิลปะ ศิลปะเพื่อชีวิต เราเอามาจากข้างนอก และเอามาแบบคับแคบโดยใช้ “การเมือง” เป็นตัวนำ ไม่ใช่ใช้ “สังคม” เป็นตัวนำ

ขว๊ส จำปาแสน เสนอแนวความคิดไว้ว่า ศิลปะกับสังคมนั้นมีความเกี่ยวข้องกันมาโดยตลอดคงเข้าใจได้ไม่ยาก ในเมื่อมนุษย์ผู้ที่อยู่ในสังคมเป็นผู้สร้างศิลปะขึ้นมา และคำจำกัดความของศิลปะเท่าที่หลายคนต่อหลายคนได้คิดขึ้นมานั้น ศิลปะล้วนแล้วแต่เกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างทั้งสิ้น ศิลปะไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมันเอง เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเหตุอันใดที่ศิลปะจะเกิดมาเพื่อทำลายมนุษย์ ศิลปะก็ควรที่จะถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ สำหรับศิลปินที่สร้างผลงานออกมาสอดคล้องกับ “ศิลปะเพื่อสังคม” อย่างชัดเจนจะสามารถรับรู้ได้จากระยะเวลาในการสร้างสรรค์อย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่เพียงแค่แต่ในการประกวดเพียงอย่างเดียว บวกกับเทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ของแต่ละคนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยเนื้อที่มีทั้งในเรื่องการเมือง การสะท้อนสังคม การเรียกร้องต่อสังคม ไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์สังคม มีมุมมองที่หลากหลาย บางคนนำเสนออย่างตรงไปตรงมาด้วยแนวคิดที่ไม่ควรมีอะไรมาบดบังความรู้สึกรักคิดของตนเองในการสื่อสารไปสู่ผู้ดู ผลงานจึงมีอารมณ์และเนื้อหาที่ชัดเจนเข้าใจง่ายจึงสรุปได้ว่า ศิลปะเพื่อสังคม นั้นอยู่คู่ขนานไปกับสังคมอย่างสม่ำเสมอ โดยที่เนื้อหานั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมในขณะนั้นไม่มีรูปแบบตายตัว แต่มีเนื้อหาที่ชัดเจนในเรื่องของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเมือง สิทธิเสรีภาพ ศาสนา หรือสังคมและชีวิตประจำวันทั่วไป รูปแบบศิลปะเพื่อสังคม ก็ยังคงถูกใช้อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นด้วย จุดประสงค์อะไร เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับสังคม หรือเพื่อตัวเอง ในบางครั้งยังสามารถเห็นศิลปะเพื่อสังคม แฝงอยู่ในงานของศิลปินที่มีแนวคิด ศิลปะเพื่อศิลปะ เหล่านี้ผสมปนเปกันได้อย่างกลมกลืน

๑.๖.๓ ศิลปะกับอิทธิพลการสร้างวัดของประชาชนชาวล้านนา

ศิลปะล้านนา ต้องเริ่มที่อาณาจักรนครเงินยางศรีช้างแสน หรือเชียงแสนปัจจุบัน ซึ่งมีหลักฐานด้านโบราณสถานโบราณคดีมากมายที่ปรากฏอยู่ ซึ่งศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กล่าวไว้ในงานบรรยายในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๕๙ ที่โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ คอนเวนชั่น เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๙ ว่า การเริ่มต้นทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงแสนจากหลักฐานทางโบราณคดีและงานศิลปกรรม เท่าที่พบหลักฐานและกำหนดอายุได้น่าจะเริ่มตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา แม้ว่าจะมีหลักฐานบางอย่างที่พบเป็นแบบหริภุญชัย เช่น ภาชนะดินเผาสีแดงเขียนลายสีขาบ หรือพระพิมพ์ แบบหริภุญชัย ซึ่งพบปริมาณไม่มากและส่วนใหญ่พบร่วมกับศิลปกรรมในสมัยล้านนาแล้วทั้งสิ้น หลักฐานสำคัญคือการขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งมีการขุดค้นหลายครั้งและหลายแหล่ง ข้อมูล ตรงกันว่ายุคเริ่มต้นการอยู่อาศัยทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เริ่มตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา โบราณวัตถุที่พบร่วมกันและมักใช้เป็นตัวกำหนดอายุ คือ เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาในภาคเหนือ ได้แก่ เครื่องถ้วยเตาสันกำแพง เตาวีงกาหลง เตापาน เตापะเยา เป็นต้น มีบางแหล่ง

ที่สำคัญที่พบเครื่องถ้วย สุโขทัยและเครื่องถ้วยจีนร่วมอยู่ด้วย ซึ่งเครื่องถ้วยจีนเท่าที่พบเก่าสุดได้แก่ เครื่องถ้วยในราชวงศ์หงวน (พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐) แต่ที่พบในปริมาณที่น้อยมาก ส่วนที่พบมากและพบอยู่ทั่วไปคือเครื่องถ้วยในราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑) นั้นแสดงให้เห็นว่า เชียงแสนเป็นต้นแบบของศิลปะล้านนา ก่อนที่จะมาเจริญรุ่งเรืองในเชียงใหม่ จึงกล่าวได้ว่า ศิลปะล้านนาคือมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนา ซึ่งสายันต์ ไพรชาญจิตร์ ได้กล่าวไว้ใน การบรรยาย ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๕๙ ที่โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ คอนเวนชั่น เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๙ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล อดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทรงชี้ ถึงคุณค่าและความสำคัญของโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน และการพิพิธภัณฑสถาน เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ ว่าอิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า

ล้านนาเป็นแคว้นแคว้นที่มีความสัมพันธ์กับเมืองอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ที่มีความเจริญรุ่งเรือง มาก่อนและที่เติบโตเจริญรุ่งเรืองในสมัยเดียวกัน ทั้งสี่ทิศ ได้แก่ ทิศตะวันตก คือหริภุญชัย มอญ พม่า ทิศเหนือ คือ สิบสองพันนาตอนใต้ของจีน ทิศใต้ คือ กรุงสุโขทัย ทิศตะวันออก คือเมืองล้านช้าง จึง ได้รับอิทธิพลจากเมืองต่าง ๆ เหล่านั้นเข้ามาด้วย ในระยะแรก ๆ จะเป็นอิทธิพลของศิลปะที่มาจาก ทางตะวันตก คือ หริภุญชัย มอญ พม่า ในระยะต่อมาก็ได้รับอิทธิพลจากกรุงสุโขทัย^{๑๐} จะเห็นได้จาก ศิลปะที่ปรากฏในพระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสนซึ่งเป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีศิลปะของหลาย ๆ แหล่งมารวมกัน จนเป็นยุคทองของล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๑

พระพุทธรูปศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองที่สุดหรือเรียกว่ายุคทองของล้านนาคือ ยุคของพระเจ้ากือนา หรือพญากือนา รัชกาลที่ ๖ ของล้านนา เมื่อพญากือนาทรงทราบข่าวเรื่องศาสนาพุทธลังกา วงศ์ที่กำลังประดิษฐานที่กรุงสุโขทัยจึงทรงไปขอให้ทางสุโขทัยส่งพระภิกษุที่อุปสมบทในลัทธิลังกาวงศ์ ขึ้นมายังเชียงใหม่ ในขณะนั้นพญาฤาไทยเจ้าผู้ครองแคว้นสุโขทัยจึงได้ส่งพระสมณเถระให้ขึ้นมา เผยแพร่ศาสนายังเมืองเชียงใหม่ ในราว ๆ ปี พ.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๒๐ เมื่อพระพุทธรูปศาสนาพุทธลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองในดินแดนล้านนา ทำให้เกิดธรรมเนียมสำคัญขึ้นหลายประการในล้านนา เช่น^{๑๑}

๑) ธรรมเนียมการนิยมในการก่อสร้างพระเจดีย์หรือพระธาตุขึ้นในวัดวาอาราม และตามยอดเขาใกล้ ๆ กับตัวเมือง

๒) ธรรมเนียมในการจารึกเรื่องราวการทำบุญการก่อสร้างวัดวาอาราม หรือถาวรวัตถุในพระพุทธรูปศาสนาไว้เป็นหลักฐาน คือการบันทึกไว้ในศิลาที่เรียกว่า ศิลาจารึก แต่เดิมนั้นชาวล้านนานิยมบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ในใบลานหรือพับสา ซึ่งทำได้ง่ายและสะดวกกว่าจารึกบนศิลา

๓) ธรรมเนียมในการเขียนประวัติศาสตร์ตามคติที่นิยมในลังกา แต่ประวัติศาสตร์ที่เขียนในยุคนี้จะเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาไม่ใช่ประวัติศาสตร์การเมือง การปกครองอย่างที่ประเทศตะวันตกเขียนกัน

^{๑๐} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย-ล้านนา, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๓, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๔๖.

^{๑๑} บดินทร์ กินาวงศ์ และคณะ, ประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย-เชียงใหม่, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๖.

จากธรรมเนียมทั้ง ๓ ประการดังกล่าวนี้ ทำให้คนล้านนานิยมสร้างพระเจดีย์ขึ้นเป็นจำนวนมาก เพราะถือว่าพระเจดีย์หรือพระธาตุนี้เป็นถาวรวัตถุที่จะสามารถตั้งอยู่ได้นานกว่าเสนาสนะอื่น ๆ และในการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์นั้น ก็จะนำศิลปะ ลวดลายต่าง ๆ ที่ช่างคิดประดิษฐ์ประดอยขึ้นอย่างบรรจงประณีต พร้อมทั้งนำศิลปะจากที่ต่าง ๆ มาปั้นเป็นลวดลายปูนปั้น การแกะสลักไม้ ประดับตกแต่งองค์พระเจดีย์หรือพระธาตุให้สวยงาม เพราะคนล้านนาเชื่อว่า เป็นสถานที่บรรจุอัฐิธาตุมีทั้งพระบรมสารีริกธาตุ อรหันตธาตุ และแม้แต่ท้าวพระยามหากษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์แล้วก็นำพระอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์หรือพระธาตุ หรือสถูปนั้น ๆ ซึ่งตำนานหรือประวัติแห่งการก่อสร้างก็บ่งไว้เช่นนั้น นอกจากพระธาตุเจดีย์แล้วยังมีศิลปะปฏิมากรรม คือ พระพุทธรูป ดังนั้นการศึกษาวิจัยจึงพบว่า ศิลปะล้านนาจะฝังอยู่ในพระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปเป็นหลัก

๑.๖.๔ ศิลปะล้านนาที่ฝังอยู่ในพระธาตุเจดีย์

พระธาตุ หรือ พระเจดีย์ โบราณจารย์ ได้แบ่งเจดีย์ออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

- ๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึงเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุต่าง ๆ
- ๒) บริโภคเจดีย์ หมายถึงเจดีย์อันมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สังฆเขนิยสถานทั้ง ๔ คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ประทานปฐมเทศนา และสถานที่ที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน
- ๓) พระธรรมเจดีย์ หมายถึงพระคัมภีร์ซึ่งแสดงถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจักเป็นหนังสือหรือแผ่นจารึกก็ตาม และแม้กระทั่งคำจารึกพระธรรมเหล่านั้นบรรจุไว้ในสถานที่ใด ที่นั้นก็ตกอยู่ในฐานะของความเป็นพระธรรมเจดีย์ด้วย
- ๔) อุทเทสิกเจดีย์ หมายถึงเจดีย์ที่สร้างขึ้นอุทิศเฉพาะพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่า พระพุทธรูป พระพุทธรูป และอาสนะ คือเป็นสิ่งที่สร้างขึ้น แล้วอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้าโดยเฉพาะนั่นเอง

ศิลปกรรมที่พบในช่วงแรก ๆ จะเป็นลักษณะของศิลปะแบบหริภุญชัย และพุกามของพม่า เนื่องจากการที่พระยาเม็ญรายตีได้หริภุญชัยมา แล้วนำเอาพระพุทธรูปศาสนาจากหริภุญชัยเข้าไปด้วย และพระพุทธรูปแบบหริภุญชัยก็เป็นพระพุทธรูปศาสนาที่สืบทอดหรือรับมาจากทวารวดีอีกทางหนึ่ง จึงจะเห็นว่าศิลปะแบบล้านนาจึงเป็นการผสมผสานของศิลปะหลาย ๆ แห่ง ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ที่พระธาตุวัดป่าสัก อำเภอยางตลาด ซึ่งเป็นพระธาตุที่พระเจ้าแสนภู กษัตริย์องค์ที่ ๓ ของราชวงศ์เม็ญราย ราว พ.ศ. ๑๘๓๑ พระเจ้าแสนภูได้รับพระบัญชาจากพระอัยยิกา คือพระยาเม็ญราย และพระราชาบิดา คือ พระเจ้าไชยสงคราม ให้ไปครองเมืองเชียงแสน ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๓๑ (จ.ศ. ๖๕๐) ถึง พ.ศ. ๑๘๕๖ (จ.ศ. ๖๗๕) เป็นเวลา ๒๕ ปี เมื่อพระเจ้าแสนภูมาฟื้นฟูเมืองเชียงแสนก็ได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดเจดีย์หลวง ซึ่งชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพที่ดีเป็นที่สักการะบูชา ต่อมาเมื่อพระมหาเถระชื่อว่า พระพุมพิจาจารย์ มาจากลังกา ได้นำพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เป็นธาตุของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองปาฏลีบุตร มาสู่เมืองเชียงแสน พระเจ้าแสนภูเกิดปีติจึงได้สร้างพระธาตุไว้ทางทิศตะวันตกของเมือง และสถาปนาพระพุมพิจาจารย์เป็นพระสังฆราช แล้วพระพุมพิจาจารย์ได้ปลูกต้นไม้สักล้อมรอบวัดเป็นกำแพงวัดจำนวน ๓๐๐ ต้น จึงเรียกชื่อว่า “วัดป่าสัก”

จากพระธาตุหรือเจดีย์ที่สมบูรณ์ที่สุดของเมืองเชียงแสนในขณะนี้คือ พระธาตุวัดป่าสักแห่งนี้ พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก หากจะทำการแยกแยะวิเคราะห์ดูในทางศิลปะออกเป็นส่วน ๆ แล้ว จะ

พบว่า มีลักษณะที่เป็นศิลปะแบบผสมผสานของทวารวดี กรุงสุโขทัย จนเป็นลักษณะเด่นของลัคนาตามตัวของพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้ จะมี ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนฐานล่าง ส่วนกลาง และส่วนยอดหรือส่วนบน

ส่วนฐานล่าง ได้แก่ ฐานล่างสุดซึ่งอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขึ้นไปจนถึงซุ้มคูหาพระพุทธรูปสลักกับเทวรูปประจำอยู่ด้านละ ๓ องค์ เป็นปฏิมากรรมนูนสูงทำด้วยปูนปั้น พระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก คือ วางพระกรทั้งสองขนานไปกับพระวรกายทั้งสองข้าง มีแต่องค์หนึ่งเป็นปางลีลาอยู่ในซุ้มคูหาด้านทิศเหนือ ตรงฐานล่างสุดก่อนที่จะถึงส่วนซุ้มคูหา นั้น อาจแบ่งได้เป็นสองระยะ คือ เหนือฐานบัวเล็กน้อยทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสโดยรอบทั้ง ๔ ด้าน อีกเช่นกัน พอพ้นสองระยะนี้ขึ้นไปแล้ว จึงเป็นซุ้มคูหาพระพุทธรูปดังกล่าว ลักษณะของฐานอย่างนี้เป็นลักษณะเจดีย์แบบทวารวดี เช่น ที่พระประโทน หรือที่คูบัว ช่องสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยมนี้มักจะเป็นส่วนประดับฐานเจดีย์แบบทวารวดีอยู่เสมอ ภายในช่องสี่เหลี่ยมบางที่จะพบลายปูนปั้นประดับอยู่ก็มี แต่ที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก ลวดลายปูนปั้นส่วนมากจะทะลุออกหมดแล้ว เหลืออยู่แต่เค้าโครงในของส่วนอิฐที่วางเรียงให้เห็นเป็นช่อง ๆ อยู่เท่านั้น พุทธลักษณะของพระพุทธรูปประทับยืน ปางเปิดโลก ในซุ้มคูหาที่พระเจดีย์วัดป่าสักนั้น ถ้าเป็นพระพุทธรูปแบบทวารวดีดังเช่นที่พระประโทนแล้ว ก็เป็นปางเทศนาหรือปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ แต่พระพุทธรูปในซุ้มคูหาพระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นพระพุทธรูปซึ่งได้แบบอย่างมาจากศิลปะแบบสุโขทัย หรือแบบหลวงพระบาง ของลาวด้วย แม้ว่าส่วนสัดของลำพระองค์จกอวบต่ำกว่า วงพระพักตร์ค่อนข้างกลม มีพระหนุเป็นปม ห่มจีวรบางแนบชิดกับพระวรกาย ห่มแบบห่มดองหรือห่มเฉียง ที่น่าสังเกตก็คือเส้นขอบจีวรตอนที่ห่มเฉียงพาดผ่านพระอุระตรงใต้ราวกะกันเล็กน้อยนั้นทำเป็นวงขอบโค้งหนาวาดเป็นวงขึ้นไปสู่พระองศาเบื้องซ้ายแล้วมีผ้าจีวรคลุมทับจากพระอังศาเบื้องซ้ายลงมา ไม่มีริ้วหรือชายจีวรห้อยตก แบบสังฆาฏิเลยห่มพาดปกตกลมมาอย่างง่าย ๆ เรียบ ๆ แล้วก็ทำเป็นเส้นขอบพาดเฉียงเป็นส่วนเสี้ยวยาวเลยบันพระองค์ไปเล็กน้อย คล้ายกับจะเปิดให้เห็นสัดส่วนท่อนพระองค์ตั้งแต่พระอุระจนถึงบันพระองค์ ตรงบันพระองค์นั้นจะเห็นเส้นขอบหนาของรัดประคตซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นเข็มขัดขนาดใหญ่คาดทับชายอันตราวสากไว้ แล้วทำให้เห็นชายอันตราวสากซึ่งพับซ้อนทางด้านหน้าห้อยย้อยลงไปสู่เบื้องล่างอย่างได้สัดส่วนและงดงามมาก ทำให้เห็นลำพระชนม์อันอวบกล้าได้ชัดเจน ตรงช่วงพระพาหาและลำพระกรเป็นเส้นอ่อนสลวยเหมือนกับลำพระกรของพระพุทธรูปปางลีลาในศิลปะแบบสุโขทัย เบื้องพระเศียรมีประภามณฑลทำเป็นแผ่นเกลี้ยง ๆ ง่าย ๆ เป็นรูปยาวรีสอดขึ้นไปบรรจบกันตรงจุดกึ่งกลางพระเศียร ลักษณะประภามณฑล นี้ก็เป็นแบบเดียวกับประภามณฑลขององค์พระพุทธรูปปางมารวิชัย ในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเจดีย์เจ็ดแถวซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยนั่นเอง พระพุทธรูปปางเปิดโลกที่พระธาตุเจดีย์วัดป่าสักนี้อาจจะเป็นพระปางพระพุทธรูปที่ทำแทนปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ก็ได้ ทั้งนี้เพราะสังเกตเห็นว่าตรงช่องคูหาที่ทำเป็นซุ้มขึ้นไปนั้น มีเทวรูปยืนประจำอยู่สองข้าง เป็นที่น่าเสียดายว่าเศียรของเทวรูปเหล่านั้นหักพังไปหมดเหลืออยู่เพียงส่วนของลำตัวเท่านั้น แต่การที่ยืนประจำอยู่ทั้งด้านซ้ายและด้านขวาขององค์พระนั้นทำให้เห็นไปว่าเทวรูปทั้งสองน่าที่จะต้องเป็นพระอินทร์และพระพรหม ลักษณะผ่านung ของเทวดาเหล่านั้น ก็คล้ายกับการนุ่งผ้าของเทวรูป ในศิลปะแบบสุโขทัย เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นต้น

ส่วนกลาง กำหนดแต่ส่วนสุดของซุ้มคูหาพระพุทธรูปในข้อต้นขึ้นไปจนสุดส่วนบนของซุ้ม จระนำที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางเปิดโลกทั้งสี่ด้าน ในซุ้มจระนำส่วนนี้บางที่เรียกกันว่า ซุ้ม ทิศ เพราะมีพระพุทธรูปยืนหันพระพักตร์ไปตามทิศทั้งสี่ก็ได้ แต่ในที่นี้ขอเรียกว่าซุ้มจระนำโดยตลอด ก่อนจะถึงซุ้มจระนำที่วานี้ก็มีเป็นสองระยะคือ สุดซุ้มคูหาพระพุทธรูปชั้นล่างแล้วก็เป็นฐานสี่เหลี่ยม จัตุรัสซ้อนลดหลั่นกันสามชั้น และถัดฐานชั้นสุดก็เป็นลายปูนปั้นบัวคว่ำบัวหงาย ระหว่างบัวคว่ำบัว หงายมีลายรักร้อยชั้นกลาง เนื้อส่วนของบัวคว่ำบัวหงายนี้จึงเป็นซุ้มจระนำดังกล่าว ทั้ง ๔ ด้าน ทำนองว่าซุ้มจระนำที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดย่อมนี้ตั้งอยู่ตรงกลางดอกบัวซึ่งแผ่กลีบ ขยายรองรับอยู่ทั้ง ๔ ด้าน ลักษณะพระพุทธรูปก็เป็นแบบเดียวกับพระพุทธรูปที่กล่าวมาแล้ว ตอน ส่วนล่างนั่นเอง ลักษณะเรือนซุ้มจระนำนี้เป็นปูนปั้นมีลวดลายประดับทำเป็นเสาตั้งซุ้มซ้อนกัน ๒ ชั้น ตรงหน้าจั่วเรือนซุ้มเป็นใบระกาเกลียวประดับตรงส่วนสุดทั้ง ๒ ข้าง เป็นพระยานาคสาม เศียร ลักษณะนาคปูนปั้นนี้เห็นได้ชัดว่าอาจจะเป็นอิทธิพลซึ่งได้รับมาจากศิลปะขวรา รวมทั้งลายหน้า กาลหรือกิริติมุขด้วย

ส่วนบน หมายถึงส่วนที่อยู่เหนือซุ้มจระนำขึ้นไป ณ ที่นั่นจึงเป็นส่วนองค์สถูปอย่าง แท้จริง ๆ คือมีส่วนฐานองค์ระฆังปล้องโหนด และปลียอด เป็นต้น แต่ลักษณะส่วนนี้ของพระธาตุเจดีย์ วัดป่าสัก จะเห็นว่ามีความแคระ อยู่ถัดซุ้มจระนำขึ้นไป ทำท่าแบกองค์เจดีย์หรือสถูปส่วนนี้ทั้งหมด เหนือคนแคระขึ้นไปเป็นส่วนองค์เจดีย์ ตอนล่างเป็นแปดเหลี่ยม ชั้นกลางคั่นด้วยเสาแท่งสี่เหลี่ยม อย่างง่าย ๆ เรียงรายอยู่โดยรอบแล้วมีบัวหงายกลีบซ้อนมีเกสร แผ่ขยายรองรับส่วนองค์ระฆังอีก ชั้นหนึ่ง องค์ระฆังนี้เป็นรูปทรงกลมมีลายปูนปั้นประจำยารัตนดอกชั้นกลาง เหนือองค์ระฆังเป็นบัว กลีบขนุนยาวเป็นเฟือง รองรับปล้องโหนด ปลียอด และเม็ดน้ำค้างเป็นที่สุดตามลำดับ อนึ่งตามมุมทั้งสี่ ของเจดีย์นี้ยังมีเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ที่ มุมทั้ง ๔ ด้าน โดยมีเจดีย์ใหญ่อยู่ตรงกลาง รวมเป็นเจดีย์ ๕ ยอดด้วยกัน จึงเป็นคติในพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายาน อันหมายถึงพระยานิพพุตทั้งสี่ และพระอาทิ พุทธนั่นเอง

พระธาตุเจดีย์วัดป่าสัก กรมศิลปากรได้สันนิษฐานว่า คงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มา หลายยุคหลายสมัย จะเห็นได้ว่ามีลวดลายปูนปั้นที่มีทั้งศิลปะศรีวิชัย ศิลปะพุกาม ศิลปะจีน ศิลปะ สุโขทัย ศิลปะล้านช้าง (ลาว) ที่ผสมผสานกันอยู่อย่างกลมกลืน^{๑๒}

๑.๖.๕ ศิลปะล้านนาที่ฝังอยู่ในพระพุทธรูป

พระพุทธรูป ก็เป็นอีกหนึ่งศิลปะล้านนา ที่คนล้านนานิยมสร้างไว้กับวัดวาอารามเป็น ตัวแทนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นเอกลักษณ์ของเชียงแสนคือ พระสิงห์หนึ่งเชียงแสน แต่ต่อมาก็ได้มี อิทธิพลของศิลปะอื่น ๆ เข้ามาผสมผสานด้วย เช่น ศิลปะลังกา สุโขทัย อโยธยา พุกาม หรือญชัย เป็นต้น พระพุทธรูปศิลปะล้านนา แบ่งออกเป็น ๔ ระยะคือ ระยะแรก (พุทธศตวรรษที่ ๑๙) พระพุทธรูปล้านนาแบบหริภุญชัย ระยะที่ ๒ พระพุทธรูปล้านนาแบบสิงห์หนึ่ง (พุทธศตวรรษที่ ๒๐) ระยะที่ ๓ ยุคทองล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๒๑) เป็นพระพุทธรูปล้านนาแบบพุกาม และระยะที่ ๔ หรือระยะหลัง (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒) เป็นพระพุทธรูปล้านนาแบบปาละผสมสุโขทัย การ

^{๑๒} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์วัดป่าสัก, (บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙).

กำหนดอายุของพระพุทธรูปแต่ละสมัย ควรเริ่มตั้งแต่ต้นอาณาจักรล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ แนวความคิดในการจัดกลุ่ม นอกจากจะพิจารณาลักษณะ วิวัฒนาการ รูปแบบ และแหล่งบันดาจิตใจ ในการสร้างแล้ว ยังได้พิจารณาจากเอกสาร ตำนาน พงศาวดาร และจารึก ประกอบด้วยการศึกษา พบว่า น่าจะมีการแบ่งกลุ่ม พระพุทธรูปในล้านนา ออกเป็น ๔ ระยะด้วยกัน คือ ระยะที่ ๑ พระพุทธรูปล้านนา ระยะแรก (พุทธศตวรรษที่ ๑๙) ระยะที่ ๒ พระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่ง และอิทธิพลศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๒๐) ระยะที่ ๓ ยุคทองของล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๒๑) ระยะที่ ๔ พระพุทธรูปล้านนา ระยะหลัง (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒) ทั้งนี้ อ้างอิงจากหนังสือ ศิลปะเมืองเชียงใหม่ โดยศักดิ์ชัย สายสิงห์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๑

นิพนธ์ สุขสมมโนกุล (น้อย ไอยรา) ประธานโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่า สมัยก่อนพระพุทธรูปที่พบบริเวณภาคเหนือตอนบนที่เมือง เชียงแสน เป็นครั้งแรกนิยมเรียกกันว่า พระพุทธรูปเชียงแสน โดยมีการแยกพระพุทธรูปออกเป็นแบบ เชียงแสนสิงห์หนึ่ง สิงห์สอง (เชียงแสนลังกาवत्) และสิงห์สาม ปัจจุบันนี้ มีทฤษฎีใหม่ๆ จาก นักวิชาการ นักเขียน หลายคนเข้ามาเติมเต็มความรู้เรื่องพระพุทธรูป โดยเฉพาะประเด็นชื่อที่เรียกระหว่าง พระพุทธรูป ศิลปะเชียงแสน และ ศิลปะล้านนา นักวิชาการหลายท่านเห็นว่า คำว่า ล้านนา เป็นชื่อของอาณาจักรซึ่งครอบคลุมมากกว่าชื่อ เชียงแสน ซึ่งเป็นแค่เมืองเมืองหนึ่ง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทุกวันนี้ความนิยมในการใช้คำว่า ศิลปะล้านนา พระพุทธรูปล้านนา จึงได้รับการยอมรับมากขึ้น ทั้งในกลุ่มนักวิชาการนักสะสม พระเครื่องล้านนา และผู้สนใจทั่วไป

การศึกษาเรื่องพระพุทธรูปของล้านนา เกิดจากการพบพระพุทธรูปชิ้นสำคัญหลายองค์ จากเมืองเชียงแสน จึงทำให้นักโบราณคดีตั้งชื่อว่า พระพุทธรูปแบบเชียงแสน หรือแบบที่เรียกกันว่า สิงห์หนึ่ง และเชื่อกันว่าสร้างตั้งแต่ราวพ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมา แต่ข้อสันนิษฐานดังกล่าวขัดแย้งกับ หลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ต่อมา นาย A.B.Griswold นักวิชาการชาวอเมริกาได้เสนอว่า พระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งเหล่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปที่มีจารึกกำกับแล้ว น่าจะสร้างขึ้น ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เท่านั้นและสร้างโดยสกุลช่างเชียงใหม่ ส่วนพระพุทธรูปรุ่นแรกที่สร้างตั้งแต่ รัชกาลของพญามังรายถึงพญาผายู น่าจะทำตามแบบหริภุญชัย ข้อคิดเห็นทั้งสองแนวต่างก็มีทั้ง ข้อสนับสนุนและคัดค้าน อย่างไรก็ตามการศึกษาในเชิงวิวัฒนาการของศิลปะระยะต่อมาพบว่า พระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งนี้ อาจสร้างกันมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ และศูนย์กลางสำคัญที่ สร้างน่าจะเป็นเมืองเชียงใหม่มากกว่าเชียงแสน เพราะจากการสำรวจพบว่าที่เชียงใหม่มีจำนวนมาก ที่สุด

พระพุทธรูปในศิลปะล้านนาที่เก่าที่สุด^{๑๓} พบที่เมืองลำพูนเป็นเศียรพระพุทธรูปที่สลักจาก หินทราย เข้าใจว่าคงรับอิทธิพลจากศิลปะแบบทวารวดี ลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงรูป ปีกกา พระศกขมวดกลม อุษณิষะ(ต่อมบนกลางศรีษะ)นูนขึ้นเล็กน้อย มีประภามณฑล (แผ่นวงกลม หลังศรีษะ) ด้านหลัง เข้าใจว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หลักฐานที่แสดงถึงการเกี่ยวข้องกับ

^{๑๓} สายันต์ ชาญไพรจิตรต์, เจดีย์วัดป่าสักและเมืองเชียงแสน, (บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙).

ศิลปทวารวดี อาจเป็นข้อมูลยืนยันถึงการขึ้นมาของพระนางจามเทวีตามตำนานก็ได้ พระพุทธรูปที่ประดับเจดีย์วัดกุฎีดอน ครอบงำห่มคลุม ชายจีวรด้านล่างหยักเป็นริ้ว ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับศิลปะแบบปาละที่แพร่หลายในศิลปะพุกามด้วย ลักษณะของพระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม มีขอบโอบพระศก พระขนงเป็นรูป ปีกกา เม็ดพระศกแหลม มีไรพระมัสสุ พระพุทธรูปแบบนี้คงสร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ส่วนพระกรนั้นเดิมควรยื่นออกมาในปางประทานอภัย ไม่ใช่รูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะพบร่องรอยการเปลี่ยนแปลงครากรรมศิลปากรทำการอนุรักษ์ นอกจากทำจากปูนปั้นแล้วยังมีการสร้างด้วยดินเผา เช่น พระพุทธรูปที่ประทับในซุ้มเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดกุฎีดอนด้วย

พระพุทธรูปแบบเชียงแสนหรือล้านนาระยะแรก que สร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ อาจมีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับศิลปะพุกามที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะปาละอีกทอดหนึ่ง และที่เคยเชื่อกันว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนต้องประทับนั่งขัดสมาธิเพชรนั้น ก็ไม่เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เพราะการประทับขัดสมาธิราบเป็นแบบแผนที่พบกันอยู่ทั่วไป ส่วนท่าขัดสมาธิเพชรเป็นแบบที่มีความนิยมขึ้นมาอย่างรวดเร็วในภายหลัง ดังนั้นพระพุทธรูปล้านนาระยะแรกน่าจะประทับนั่งทั้งขัดสมาธิเพชรและขัดสมาธิราบ ครอบงำห่มเฉียง ชายจีวรสั้นรูปเขี้ยวตะขาบอยู่เหนือพระถัน พระอุระนูน พระอังสากว้าง พระพักตร์ค่อนข้างมน ริมโอบุษฐ์อม พระหนุเป็นปม ขมวดเกศาใหญ่ อุษณิษะทรงมะนาวตัดรีศรีมีรูปดอกบัวตูม พระพุทธรูปปูนปั้นที่ประดับเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน มีลักษณะประติมาณวิทยาที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งคงสร้างขึ้นพร้อมกับองค์เจดีย์ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ด้วย

พระพุทธรูปศิลปะล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีความหลากหลายของรูปแบบมากขึ้น อันเนื่องมาจากการพัฒนาการตามรูปแบบศิลปกรรม และการได้รับอิทธิพลจากศิลปะแห่งอื่น กลุ่มพระพุทธรูปแบบล้านนาระยะแรก (แบบสิงห์หนึ่ง) ที่มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปม รัศมีรูปดอกบัวตูม ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรก็ยังพบอยู่เป็นประจำ เช่น พระพุทธรูปจากวัดพระเจ้าเม็งราย เชียงใหม่ กลุ่มพระพุทธรูปแบบศิลปะสุโขทัย ที่มีรัศมีรูปเปลว พระพักตร์ค่อนข้างเป็นรูปไข่ พระวรกายที่แบบบางลง ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภีประทับนั่งขัดสมาธิราบ ก็พบอย่างต่อเนื่อง เช่น พระพุทธรูปจากวัดพระธาตุช้างค้ำ จ.น่าน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอุทธรุ่นที่ ๒ ก็เริ่มเข้ามาปรากฏในล้านนาด้วย ได้แก่กลุ่มพระพุทธรูปเจ้าแห่งคม พระพักตร์รูปสี่เหลี่ยม เช่นพระเจ้าแห่งคมในวิหารวัดศรีเกิด ที่หล่อเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๗ แม้ว่าเชียงใหมจะเป็นศูนย์กลางของล้านนา แต่หัวเมืองต่าง ๆ ก่อนที่ถูกผนวกเข้าเป็นแคว้นล้านนานั้น ต่างมีการสั่งสมอารยธรรมของตนเองมาก่อนแล้ว บางเมืองรับอิทธิพลจากแหล่งอื่นเข้ามาปะปน จึงเกิดมีรูปแบบของตนเองเกิดขึ้น ถึงแม้ว่าจะถูกผนวกเข้ากับล้านนาแล้วก็ตาม รูปแบบศิลปะจากส่วนกลางที่เชียงใหม่ คงไม่ได้เป็นส่วนสำคัญทั้งหมดของการสร้างงานศิลปกรรม เนื่องจากการสร้างงานของช่างในท้องถิ่นอยู่แล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปในศิลปะล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีการผสมผสานกันจนแตกต่างกันอย่างมากมาย ในแต่ละท้องถิ่นที่เกิดมีช่างฝีมือที่เป็นแบบท้องถิ่น เช่น กลุ่มพระพุทธรูปเมืองแพร่ ที่มีพระพักตร์รูปไข่ พระขนงโค้งเป็นสันมีเส้นนูนต่อถึงพระนาสิก พระนาสิกโค้งเป็นสันแหลมส่วนปลายมีขนาดเล็ก พระโอษฐ์เต็ม บนพระโอษฐ์ทำเป็นร่องต่อกับพระนาสิก พระหนุเหลี่ยมมีต่อมกลม พระนลาฏกว้าง มีไรพระศก ขมวดพระเกศาเรียวเล็กคล้ายหนาม รัศมีรูปเปลว หรือน้ำเต้า ชายสังฆาฏิตัดตรงยาวจรดขอบล่างของพระนาภี ตัวอย่างได้แก่ พระเจ้าทันใจ ที่วัดหลวง จังหวัดแพร่ ซึ่งหล่อเมื่อพ.ศ. ๒๐๕๗ หรือ กลุ่มช่างเมืองพะเยา ซึ่งนิยมสร้างพระพุทธรูปหินทราย

ถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานที่พบการสร้างพระพุทธรูปหินทรายแบบสิงห์หนึ่งตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ ๑๙ และได้รับอิทธิพลทางศิลปะสุโขทัยเช่นเดียวกับกลุ่มพระพุทธรูปสำริด แต่การพัฒนาสูงสุดของกลุ่มพระพุทธรูปหินทรายที่พะเยากลับเป็นราวปลายพุทธ ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งพระพุทธรูปจะมีลักษณะเฉพาะของตนเองคือ พระพักตร์แบนอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมมน พระขนงเป็นสันเล็กน้อยเชื่อมกันเป็นรูปปีกกา พระนาสิกโด่งปลายโค้งรูปสามเหลี่ยม กลางริมพระโอษฐ์บนหยักเป็นรูปปีกกา มุมโอษฐ์วัดขึ้นเล็กน้อย เม็ดพระศกเป็นตุ่มกลมหรือขีดเป็นตารางขนาดเล็กเล็กกัน ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ตัวอย่างได้แก่ พระพุทธรูปในวัดแม่ใส อ.เมือง จ.พะเยา ในขณะที่พื้นที่ที่ใกล้เคียงกับแคว้นล้านช้าง ก็มีอิทธิพลศิลปะล้านช้างเข้ามาปะปนในรูปแบบของพระพุทธรูปด้วย

หลังจากเชียงใหม่สูญเสียอำนาจการปกครองให้แก่พม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๑ เป็นต้นมา ถึงแม้ว่าอิทธิพลทางศิลปกรรมพม่าจะไม่มีผลต่อศิลปกรรมล้านนามากนัก เนื่องจากล้านนามาจะมีศิลปกรรมที่เข้มแข็งกว่า แต่ความเจริญทางด้านศิลปกรรมน่าจะหยุดชะงักลงไป การสร้างพระพุทธรูปก็เป็นการสร้างโดยช่างฝีมือในแต่ละท้องถิ่นที่มีรูปแบบ แตกต่างกันไป ตามความชำนาญของช่างและกระแสความนิยมในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งยังไม่สามารถจัดแบ่งแยกกลุ่มรูปแบบได้ชัดเจนมากนัก ล่วงมาถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องก็มีอิทธิพล มากขึ้นในล้านนา เช่น พระพุทธรูปทรงเครื่องจากวัดบุญยืน อำเภอเชียงสา จังหวัดน่าน นอกจากนี้แล้วการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพม่าหรือไทใหญ่ ก็ได้มีการสร้างพระพุทธรูปตามแบบศิลปพม่าแบบมณฑลเลย พระพุทธรูปเหล่านั้นมีทั้งที่นำเข้ามาจากประเทศพม่าแล้วประดิษฐานไว้ในวัด ที่สร้างขึ้น หรือไม่ก็เป็นฝีมือช่างที่สร้างขึ้นเองที่นี่ย่อมมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงคือ พระเจ้าपालะแข่ง ในวิหารวัดหัวเวียง อ.อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางมารวิชัยที่จำลองแบบมาจากพระเจ้าपालะแข่ง เมืองมณฑลเลย

จึงสรุปได้ว่า ศิลปะของการสร้างวัดของคนล้านนา เป็นการนำเอาอิทธิพลของศิลปะต่าง ๆ ที่ได้รับมา แล้วผสมผสานกันให้เป็นศิลปะของล้านนา เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปะสุโขทัย

๑.๖.๖ ความหมายพุทธศิลปกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายความหมายพุทธศิลป์ ไว้ว่า หมายถึงพุทธเจดีย์ เจดีย์เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี ๔ ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์

สงวน รอดบุญ^{๑๔} ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า พุทธศิลป์ คือศิลปกรรม ที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในลัทธิมหายาน และเถรวาท

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายพุทธศิลป์ไว้ว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี ๔ อย่างคือ (๑) ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (๒) บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย (๓) ธรรม

^{๑๔} สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙).

เจดีย์ บรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ (๔) อุทเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูป ; ในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งทีก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรพบุรุษ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงอธิบายพุทธศิลป์ไว้ว่า ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธรศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธรศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธรศาสนาจึงมี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง

พระธรรมโกศาจารย์ หรือ พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ พอสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธรศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ หรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูปสวย ๆ

สุวิญ รักษัตย์ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องพุทธศิลป์กับวัฒนธรรมไทย ซึ่งตีพิมพ์ในไดอารีการบินไทย ปี ๒๐๐๑ ว่า ศิลปะเกิดจากวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือผลรวมแห่งชีวิตมนุษย์ เพื่อสนองตอบความต้องการทางร่างกาย ให้มีชีวิตอยู่รอดพร้อมกับความเจริญงอกงาม ในการรับรู้ทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสุนทรีย์ และการสร้างสรรค์ ศิลปะช่วยกล่อมเกล่าและสนองตอบความต้องการของวิถีชีวิตมนุษย์ได้ดีในระดับหนึ่ง เพราะสุนทรีย์หรือความงามที่ในรูปแบบที่หลากหลาย ด้วยรูปแบบของศิลปะที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ เครื่องประดับ และรูปเคารพมาโดยตลอดแต่ดึกดำบรรพ์ มีวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นตัวกำหนดทั้งทางตรงและทางอ้อม トラบใดที่ศิลปะยังเป็นการสร้างผลงานของมนุษย์เพื่อมนุษย์เช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับวัฒนธรรมก็ยังคงเดินคู่กันไป เช่นนี้ เพราะความที่ต่างก็เป็นเหตุและผลของกันและกัน พุทธศิลป์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายทางใจสำหรับมนุษย์ ที่พอใจกับการได้เห็น ได้ยิน ได้ใช้สอย สิ่งดีงาม ไพเราะเหมาะสม ไม่ว่าประยุคต์ศิลป์ หรือ วิจิตรศิลป์ ต่างก็มีวัตถุประสงค์ทางการสร้างสรรค์อันแน่วแน่ชัดว่า เพื่อมนุษย์ด้วยกันได้เกิดการรับรู้ถึงความงาม ความไพเราะ ความซาบซึ้ง ที่โอนอ่อนผ่อนคลายทางใจ และอารมณ์ รู้จักที่จะปฏิบัติตน แต่งกาย บำรุงตัว ตามแบบแผนของวัฒนธรรมแห่งยุค ใช้มือให้รู้จักทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์ดีงาม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น มีพุทธศิลป์เป็นตัวแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมที่คอยโน้มน้าวและซึมซับหล่อของจิตนิยมทางวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย

สรุป พุทธศิลป์ หรือ พุทธศิลปกรรม หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพุทธรศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธรศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธรศาสนา

๑.๖.๗ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นแนวความคิดที่เพิ่งปรากฏขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ และยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่ให้ความหมายเช่นเดียวกัน ที่สำคัญได้แก่ Nature Tourism, Biotourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวดังกล่าวล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe ๑๙๙๐ ณ ประเทศแคนาดา

ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยว แบบยั่งยืนว่า "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวน รักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวที่มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย" โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยว ที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ^{๑๕}

ไพฑูรย์ ทองสม^{๑๖} ได้อธิบายไว้ว่า การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดั่งามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๑๗} ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ประกอบด้วย

๑. ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
๒. โบราณคดีและพิพิธภัณฑ
๓. งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม
๔. ศิลปะ ทัศนกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
๕. ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา
๖. ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์
๗. ภาษาและวรรณกรรม
๘. วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร
๙. ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่าง ๆ
๑๐. ลักษณะงานและเทคโนโลยี

จึงสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนต้องการสัมผัสถึงวัฒนธรรมอันแท้จริง ความแตกต่างของวิถีชีวิต วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของท้องถิ่นที่ไปเยือน และการได้แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดซึ่งกันละกัน ระหว่างเจ้าของท้องถิ่นและผู้มาเยือน เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม หรือเข้าร่วมประเพณี เทศกาล ของท้องถิ่นที่ไปเยือน การเดินทางเพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา เรื่องราว และงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น โดยเมืองที่จะเป็นแหล่ง

^{๑๕} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กองบริการที่ปรึกษาสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒).

^{๑๖} ไพฑูรย์ ทองสม, แนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน, (เอกสารประกอบการสอนรายวิชาทัศนศึกษา, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๖)

^{๑๗} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, "การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน", รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้นั้นควรมีองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอัน ได้แก่ พิพิธภัณฑสถาน สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง รวมถึงซากผังเมืองในอดีต ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ ดนตรีพื้นบ้าน การแสดงละคร และมหรสพ ภาษาและ วรรณกรรมประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และวัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องส่งเสริมให้ ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวว่ามีผลต่อเศรษฐกิจในสังคมของตนเสียก่อน เพราะโดยธรรมชาติมนุษย์ย่อมคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งเสมอ การมีส่วนร่วมใน ผลประโยชน์จึงสำคัญยิ่ง เงินลงทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนให้คน ในชุมชนเจ้าของถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หากสามารถสร้างความเข้าใจแก่คนในชุมชนได้ว่า การ ท่องเที่ยวและการบริการเป็นส่วนที่ทำให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่นมากที่สุด เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้ ทั้งในทางตรงและทางอ้อม การรักษาวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นไว้จะเป็นผลดีต่อการท่องเที่ยว จะทำให้คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน สิ่งเหล่านี้จะสามารถสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรของแต่ละท้องถิ่นได้

๑.๖.๘ พระอารามหลวง

พระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง หรือทรงรับไว้เป็นวัดของ พระราชวงศ์ หรือเป็นวัดที่ทรงอุปถัมภ์นั้น แต่ละวัดอาจมีฐานะ หรือระดับชั้นแตกต่างกันออกไป การ จัดลำดับชั้นของวัดหลวง เริ่มมีขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบแบ่งชั้นพระอารามหลวงออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้น เอก ชั้นโท และชั้นตรี แต่ละชั้นยังแยกระดับออกไปอีกหลายระดับ โดยมีสร้อยต่อท้ายชื่อวัดตามฐานะ ดังนี้^{๑๘}

๑) พระอารามหลวง ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีความสำคัญ มีเจดีย์สถานบรรจุพระบรมอัฐิ หรือเป็นวัดที่มีเกียรติสูง มี ๓ ระดับ คือ

๑.๑) ราชมหาวิหาร

๑.๒) ราชมหาวิหาร

๑.๓) วรมหาวิหาร

๒) พระอารามหลวง ชั้นโท ได้แก่วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ หรือวัดที่มีเกียรติ มี ๔ ระดับ คือ

๒.๑) ราชมหาวิหาร

๒.๒) ราชมหาวิหาร

๒.๓) วรมหาวิหาร

๒.๔) วรวิหาร

๓) พระอารามหลวง ชั้นตรี ได้แก่วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัดที่มี ความสำคัญชั้นรอง มี ๓ ระดับ คือ

^{๑๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพระอารามหลวง, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, ๒๕๕๕).

๓.๑) ราชมณเฑียร

๓.๒) วรวิหาร

๓.๓) วัดที่ไม่มีสร้อยต่อท้าย (สามัญ)

๔) พระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด ๓ วัด ได้แก่ วัดเจ็ดยอด วัดพระแก้ว และวัดพระสิงห์ ซึ่งทั้ง ๓ วัดตั้งอยู่เขตเทศบาลนครเชียงราย ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชการที่ ๙ ได้ทรงโปรดพระราชทานให้ยกฐานะของวัดเจ็ดยอด และวัดพระแก้ว ให้เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ วัดต่อมาที่ได้รับยกฐานะเป็นพระอารามหลวงเป็นแห่งที่ ๓ ได้แก่ วัดพระสิงห์ ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

๑.๖.๔ ประเภทของสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม (Architecture) เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ การวางผังเมือง การจัดผังบริเวณ การตกแต่งอาคาร การออกแบบก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานศิลปะ ที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้ผู้สร้างงานจำนวนมาก และเป็นงานศิลปะ ที่มีอายุยืนยาว สถาปัตยกรรม เป็นวิธีการจัดสรรบริเวณที่วางให้เกิดประโยชน์ใช้สอยตามความต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และศิลปะ ความงาม และคุณค่าของสถาปัตยกรรม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ดังนี้ คือ

๑. การจัดสรรบริเวณที่วางให้สัมพันธ์กันของส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก
๒. การจัดรูปทรงทางสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และสิ่งแวดล้อม
๓. การเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกลมกลืน

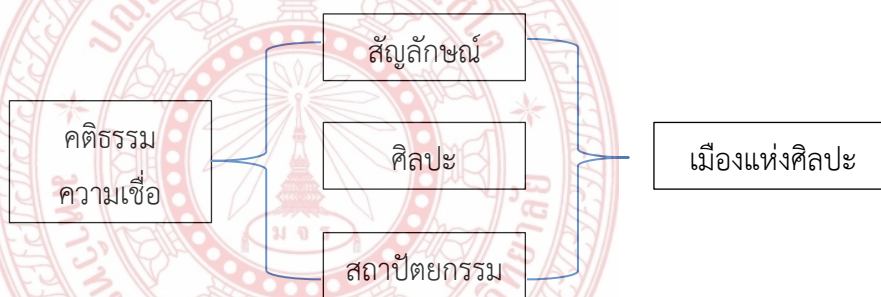
สถาปัตยกรรมแบ่งออกได้ ๒ ชนิด คือ ชนิดที่สร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์เข้าไปอาศัยอยู่ หรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อาคาร บ้านเรือน โบสถ์ วิหาร ศาลา ฯลฯ และ ชนิดที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างอื่น ๆ เช่น อนุสาวรีย์ เจดีย์ สะพาน เป็นต้น ผู้สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม เรียกว่า สถาปนิก (Architect) ในขณะที่พระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของวิถีชีวิตของชาวล้านนามาช้านาน ดังนั้น ศิลปะของล้านนาจึงได้รับแรงบันดาลใจส่วนใหญ่มาจากศาสนาพุทธ หลักฐานสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปล้านนา ได้ถูกจารึกไว้ในสถาปัตยกรรมและการตกแต่งวัด ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมภาพวาดฝาผนัง ประติมากรรม และงานฝีมือนานาชนิดที่ประดิษฐ์ประดอยขึ้นมาอย่างบรรจงเพื่อเป็นพุทธบูชา วัดพุทธในอาณาจักรล้านนานั้น มีความแตกต่างจากวัดในกรุงเทพฯ อยู่มาก โดยเฉพาะในความโอโง่งของวัด คือ วัดในทางเหนือจะมีความเรียบง่าย ด้วยขนาดที่เล็กกว่า มีการประดับประดาน้อย แต่เน้นในความบริสุทธิ์ของวัดถดถิบ อาทิ ปูน ไม้สัก และกระเบื้องดินเผา โดยการตัดกันของสีและพื้นผิว ที่เรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบชาวล้านนาทำให้ในวัดมีบรรยากาศแสนสงบร่มเย็นกายใจได้อย่างคาดไม่ถึง การตกแต่งภายในวิหารหรืออุโบสถของวัดแบบภาคเหนือแท้ ๆ มักจะมีการลงรักปิดทองบนเสา และมีภาพเขียนพุทธประวัติอยู่บนผนังสองด้าน ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังที่มักพบอยู่ในวัดล้านนา เป็นหนึ่งในมรดกทางศิลปะที่สำคัญของภูมิภาคนี้ ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นในการใช้สีสันสดใสแต่งแต้มภาพวิถีชีวิตของชาวเมืองออกมาเป็นภาพที่มีชีวิตชีวา เป็นที่น่าเสียดายที่หลักฐานภาพจิตรกรรมฝาผนัง อันถือเป็นบันทึกสำคัญทางประวัติศาสตร์ของล้านนานั้นหลงเหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากมีการเสื่อมโทรมและจางหายไปตามกาลเวลา

นอกจากนี้ ศิลปวัฒนธรรมล้านนายังได้รับอิทธิพลมาจากชนชาติน้อยใหญ่ที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อาทิ ฉาน พม่า ลาว และ ไท ลื้อ จึงทำให้วัฒนธรรมล้านนามีความหลากหลายในรูปแบบ ซึ่งนับเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของศิลปะล้านนา เป็นที่น่าเสียดายที่ศิลปกรรมล้านนาแบบโบราณอันทรงค่าหลายชิ้นนั้นได้สูญหายไปหลังจากที่รัฐได้มีการออกนโยบายให้มีการบูรณะซ่อมแซมวัดให้ไปตามรูปแบบ “กรุงเทพฯ” ในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ อย่างไรก็ดี ยังโชคดีที่ยังมีวัดแบบล้านนาแท้ ๆ ที่ยังคงงามดังเดิมหลงเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง เช่น วัดพระสิงห์ วัดพระแก้ว วัดเจ็ดยอด พระธาตุดอยทอง อำเภอเมืองเชียงราย

๑.๗ ทฤษฎี สมมุติฐาน (ถ้ามี) และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

การศึกษาลวดลายศิลปะพระอุโบสถวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่มุ่งจะนำลวดลายศิลปะเหล่านั้นมาบันทึกไว้ให้เป็นงานศิลปอีกหนึ่งผลงานของจังหวัดเชียงราย ให้เชียงรายเป็นเมืองศิลปะในปี ๒๕๖๐ จึงมีกรอบแนวคิดดังนี้

กรอบแนวคิด

ภาพที่ ๑
กรอบแนวคิด

๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) ทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงรายทั้ง ๓ แห่ง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เอกสารหลักฐานที่เป็นพิสา ใบลาน และแนวทางปฏิบัติการพัฒนาพุทธศิลปกรรม ศิลปะ ลวดลายที่จะส่งผลให้จังหวัดเชียงรายเกิดเป็น Creative City.

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ที่เป็นตัวแทนขององค์กร กลุ่มศิลปะและศิลปิน ภาคปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ องค์กร และชุมชนของเชียงราย ประกอบด้วย กลุ่มศิลปะและศิลปิน ได้แก่ กลุ่มบ้านดำนางแล ของถวัลย์ ดัชนี (ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์

จิตรกรรม ปี ๒๕๔๔) กลุ่มวัดร่องขุน ของเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ (ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์
จิตรกรรม ปี ๒๕๕๔) กลุ่มชาวศิลปะเชียงราย ของชมรมศิลปินเชียงราย นายทรงเดช ทิพย์ทอง (ศิลปิน
จังหวัดเชียงราย) นายพรมมา อินยาศรี และนายมานิตย์ กันทะสัก (ศิลปินจังหวัดเชียงราย)

๓. จัดประชุม Focus Group

กลุ่มศิลปะและศิลปินเชียงราย เพื่อวางแผนการทำงานและหาข้อมูลเบื้องต้น

๔. ลงพื้นที่เป้าหมาย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ และสัมภาษณ์เชิงลึกนักโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และผู้ที่มีความ
เชี่ยวชาญด้านศิลปะ

๕. เครื่องมือการวิจัย

ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และสัมมนา
วิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายในองค์กรและชุมชนดังกล่าว

๖. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือศึกษาในลักษณะของการวิจัยในภาค
เอกสารและภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุมความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับกระบวนการสร้าง
เมืองด้วยศิลปะของศิลปินจังหวัดเชียงราย

๒. ศึกษาและประมวลพุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๓. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอาราม
หลวงจังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาคีศิลปะ

๔. วิเคราะห์ความรู้จากนักวิชาการ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน
เชียงราย นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากส่วนต่างๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้
ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและการสร้างเมืองด้วยศิลปะ

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

๑. ได้นำศิลปะแบบล้านนาที่ปรากฏอยู่ออกมาเผยแพร่แก่สาธารณชน

๒. ได้ร่วมสร้างสรรค์งานศิลป์เมืองเชียงราย ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ ตามนโยบาย
ของนายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

บทที่ ๒

พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายมีวัดที่เป็นอารามหลวงอยู่ทั้งหมด ๓ วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ และวัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ในเทศบาลนครเชียงรายทั้งหมด ซึ่งในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปฏิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาวิจัยเป็นหัวข้อดังนี้

๑. พุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๒. พุทธศิลปกรรมด้านจิตรกรรมในวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๓. สถาปัตยกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๒.๑ พุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามศึกษาวิจัยพุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายทั้ง ๓ แห่ง ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

๒.๑.๑ ปฏิมากรรมวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วัดพระแก้ว เดิมชื่อวัดป่าญะ หรือป่าเยยะ (ป่าไผ่ชนิดหนึ่ง) ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๙๗๗ ได้พบ พระแก้วมรกตเป็นครั้งแรก ณ พระเจดีย์หลังพระอุโบสถ วัดนี้จึงได้ชื่อใหม่ว่า "วัดพระแก้ว" ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ วัดพระแก้ว ตั้งอยู่ที่ถนนไตรรัตน์ ใจกลางเมืองเชียงราย วัดนี้เองที่ได้ค้นพบพระแก้วมรกต หรือพระพุทธรูปมหาเศรษฐีที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน ตามประวัติเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๗ ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็นเจ้าเมือง ครองเชียงใหม่ นั้น ฟ้าได้ผ่าเจดีย์ร้างองค์หนึ่ง และได้พบพระพุทธรูปปางรักปิดทอง อยู่ภายในเจดีย์ ต่อมารักกะเทาะออก จึงได้พบว่าเป็นพระพุทธรูปสี่แขนหัตถ์ สร้างด้วยหยก ซึ่งก็คือ พระแก้วมรกตนั่นเอง ปัจจุบันวัดพระแก้ว เชียงราย เป็นที่ประดิษฐานพระหยกเชียงราย ซึ่งสร้างขึ้นใหม่แทนพระแก้วองค์เดิมซึ่งเคยประดิษฐานที่นี่ จัดสร้างในวาระที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ปัจจุบันปฏิมากรรมวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย ที่เป็นโบราณสถาน โบราณคดีที่ควรค่าแก่การศึกษา พอสรุปได้ ดังนี้

๒.๑.๑.๑ ปฏิมากรรมพระอุโบสถ

ก. ปฏิมากรรมภายในพระอุโบสถ

๑) พระพุทธรูปพระเจ้าล้านทอง พระประธานที่ประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระแก้ว เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูงจากทับเกษตรถึงยอดพระรัศมี ๒.๘๐ เมตร รอบพระเศียร ๑.๖๐ เมตร นั่งขัดสมาธิราบ พระรัศมีเป็นลักษณะมีดอกบัวตูมอยู่ในเปลวเพลิง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือราวพระถัน เม็ดพระศกใหญ่ พระหนุสองชั้นเป็นปมใหญ่

และขัดมาก เดิมเป็นของวัดพระเจ้าล้านทอง แต่ได้มีสภาพเป็นวัดร้าง จึงได้รื้อไป ปัจจุบันคือบริเวณ
 จวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย และโรงเรียนอนุบาลเชียงราย เมื่อวัดพระเจ้าล้านทองถูกรื้อ จึงได้
 อัญเชิญพระพุทธรูปไปไว้วัดดอยงำเมือง หรือดอยงามเมือง ต่อมาพระครูธรรมวงศ์วิวัฒน์ (พระพุทธิ
 วงศ์วิวัฒน์) ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรอัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระ
 แก้ว เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ชาวเชียงรายจึงนิยมเรียกกันว่า “พระเจ้าล้าน
 ทอง”^๑

ภาพที่ ๒

ปฏิมากรรมหล่อด้วยสำริดพระเจ้าล้านทอง พระประธานพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย
 ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๒) ปฏิมากรรมพระพุทธรูปพระอัครสาวก เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วย
 สำริด เป็นศิลปะแบบพม่าสร้างขึ้นในช่วงที่พม่าปกครองล้านนา

๓) ปฏิมากรรมปูนปั้นฐานชุกชี (ภาคเหนือล้านนาเรียกว่า “แท่น
 แก้ว”) เป็นลายปูนปั้นพรรณพฤกษา สลับกับดอกพุดตาน ทุกชั้นของฐานชุกชี

ข. ปฏิมากรรมภายนอกพระอุโบสถ

๔) หน้าบัน (ภาคเหนือล้านนาเรียกว่าหน้าแห่นบ) เป็นปฏิมากรรม
 แกะสลักไม้ ด้านหน้าแบ่งเป็นช่อง ๔ เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละช่องเป็นไม้แกะสลักปิดด้วยทอง ลวดลาย
 เป็นลายพรรณพฤกษาและพุ่มข้าวบิณฑ์

๕) หัมยนต์ เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้ หัมยนต์เป็นคำที่มาจาก
 ภาษาบาลีว่า หมมีย ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา ซึ่งต่อจากหน้าบันลงมาข้างล่าง หัมยนต์ของพระ

^๑ พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตสโน) เจ้าคณะภาค ๖, ประวัติวัดพระแก้ว, ๒๕๕๔, หน้า ๓.

อุโบสถหลังนี้เป็นจิตรกรรมไม้แกะสลักปิดทอง ลวดลายตรงกลางเป็นดอกพุดตาน แตกออกเป็นลายเครือเถาและพุ่มข้าวบิณฑ์ ขอบล่างของห่มยนต์จะเป็นลักษณะโค้งเว้าเป็นรูปโค้งคิ้วหรือรวงผึ้ง มีความหมายแทนพระเนตรของพระพุทธเจ้า

ภาพที่ ๓

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๖) ขอบหน้าต่าง เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้ปิดทอง ส่วนตัวของหน้าต่างทำเป็นซี่ ๆ กันไว้ เรียกว่า ซี่ลูกมะหวด

๗) คันทวย (ภาคเหนือเรียกว่า นาคทัน หรือหูก้าง) เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้ เป็นส่วนที่ค้ำยันชายคา เป็นไม้แกะสลักปิดทอง เป็นรูปเทวดา นาค และลิง

๘) บันไดนาค เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นประดับด้วยกระจกสีมีตัวเหรา (อ่านว่า เห-รา) แต่ทางล้านนาเรียกว่า มกร (อ่านว่า มะกะระ) คายนาค เหราเป็นสัตว์ในเทพนิยายทำหน้าที่เฝ้าศาสนสถาน มีส่วนผสมระหว่างจระเข้กับนาค ในงานศิลปะล้านนาจะพบเหรา หรือ มกร คายนาค หรือสำรอกนาคออกมา

๒.๑.๑.๒ ปฏิมากรรมพิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว

ก. ปฏิมากรรมภายในพิพิธภัณฑสถาน

๑) พระพุทธศรีเชียงราย เป็นปฏิมากรรมพระพุทธรูปปางมารวิชัยหล่อด้วยโลหะปิดทองศิลปะเลียนแบบเชียงแสนออกแบบโดย อาจารย์ เสนอ นิลเดช สร้างไว้เป็นพระประธานโฮงหลวงแสงแก้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔

๒) พระเจ้าทันใจ เป็นปฏิมากรรมพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะเชียงแสนหล่อโลหะสำริด เป็นความเชื่อที่ว่าถ้าได้อธิฐานสิ่งใดจากพระพุทธรูปองค์นี้จะได้รับผลรวดเร็วทันใจ

๓) พระอุทอง เป็นปฏิมากรรมพระพุทธรูปศิลปะอุทอง (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐) หล่อด้วยโลหะสำริด เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะมาจากทวารวดี ขอม และ

สุโขทัย มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระนลาฏกว้าง มีไรพระศก ความกว้างของพระนลาฏรับกับแนวพระขนงที่ต่อกันคล้ายปีกกา พระรัศมีรูปคล้ายดอกบัวตูม ทรงครองจีวรเฉียง มีสังฆาฏิใหญ่ ปลายตัด ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย

๔) **พระเชียงแสน** เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วยสำริดศิลปะเชียงแสน หรือศิลปะล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๑) ถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของศิลปะไทยอย่างแท้จริง เนื่องจากศิลปะในสมัยเชียงแสนนี้มีอิทธิพลมาถึงศิลปะสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ศิลปะเชียงแสนแท้ มีพระพักตร์กลมสั้นและอมยิ้ม พระเกตุมาลาเป็นรูปดอกบัวตูม ขมวดพระเศวตไหญ่ ไม่มีไรพระศก พระขนงโก่ง พระหนุเป็นปม พระองค์อวบ พระอุระนูน พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกงุ้ม ชายจีวรอยู่เหนือพระถัน ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย นั่งขัดสมาธิเพชร

ภาพที่ ๔

ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปเชียงราย พิพิธภณท์โองหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว เชียงราย
ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาพที่ ๕

ปฏิมากรรมหล่อทองสำริด พระเจ้าทันใจ วัดพระแก้ว เชียงราย
ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาพที่ ๖

ปฐมากรรมหล่อทองสำริด พระเจ้าอุทอง พิพิธภณท์โฮงหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว เชียงราย
 ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาพที่ ๗

ปฐมากรรมหล่อทองสำริดพระเชียงแสน พิพิธภณท์โฮงหลวงแสงแก้ววัดพระแก้ว เชียงราย
 ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๖) พระสุโขทัย พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐) สมัยสุโขทัยเป็นสมัยที่สงบร่มเย็น ประชาชนอยู่ดีกินดี โดยเฉพาะสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช บ้านเมืองอยู่ในภาวะสันติ ต่อมาในสมัยพระเจ้าลิไท ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก ถึงกับ ทรงออกผนวชเป็นพระภิกษุ และได้ทรงนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งถือว่าเป็น วิทยานิพนธ์เล่มแรกของไทย พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยมีพระพักตร์รูปไข่ พระเกตุมาลาเป็นเปลวรัศมี ขมวดพระเศวตเล็กเป็นวงก้นหอย พระกรรณยาว พระขนงโก่ง พระหนุเป็นปม พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์เล็กและบาง ริมฝีปาก พระอังสาใหญ่ ชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ เปลือกพระเนตรอวบอูม มีลักษณะดุจกลับบัว ไม่มีไรพระศก ส่วนมากเป็นปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ

ภาพที่ ๘

ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว เชียงราย
ถ่ายโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๗) พระพุทธรูปไม้ เป็นปฏิมากรรมที่จากไม้มงคลต่าง ๆ เช่น ไม้ขนุน ไม้สะหลี (ต้นโพธิ์) ไม้สัก ไม้แก่นจันทน์ เป็นต้น โดยช่างหรือสล่าท้องถิ่นสร้างไว้ มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี ด้วยมีความเชื่อกันว่าผู้ได้สร้างพระพุทธรูปถวายเป็นพุทธบูชา จะทำให้บังเกิดโชคลาภ ความเจริญรุ่งเรือง มีสติปัญญาเฉียบแหลม มีสมาธิจิตดี ปราศจากภัยทั้งปวง กล่าวคือ ได้อานิสงส์มากนั่นเอง

ภาพที่ ๙

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักพระพุทธรูป พิชิตภณท์โฮงหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย
ถ่ายโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๘) แวนฟ้า เป็นศิลปะปฏิมากรรมล้านนา แกะสลักไม้ประดับด้วยกระจก ใช้ในพิธีเบิกพระเนตรพระพุทธรูปใหม่ แวนทั้งสาม หมายถึงญาณทั้งสามของพระพุทธเจ้า คือ ญาณที่ส่องให้เห็นอดีต ญาณที่ส่องให้เห็นการเกิดและการตาย และญาณที่ส่องให้เห็นถึงความหมดสิ้นไปแห่งกิเลสและอาสวะทั้งหลายและอุเบกขา

๙) สัตตภณท์ เป็นปฏิมากรรมไม้สักแกะสลักปิดทอง ใช้เป็นแท่นราวปักเทียนล้านนาโบราณ เป็นศิลปะล้านนาที่ปัจจุบันนี้หาได้ยาก ใช้ตั้งจุดบูชาหน้าพระประธานในวิหาร พระอุโบสถ และหน้าพระธาตุเจดีย์ ประกอบด้วยเสาปักเทียนเจ็ดต้นอันมีคติทางจักรวาล คือ ภูเขา ๗ ลูกที่รายล้อมเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลและแดนสรวงสวรรค์ที่อยู่เบื้องบน ในธรรมคตินิยามถึง พระธรรมหรือโพธิวงค์ ๗ ประกอบด้วย สติ ธัมมวิจย วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา

๑๐) ตุ้งกระด้าง เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักลงรักปิดทอง ตุ้งเป็นภาษาเรียกของชาวล้านนา ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “ธง” เพื่อถวายเป็นพุทธานุชา ตุ้งกระด้างชุดนี้แกะลงลายเรื่องราว ตำนานพระแก้วมรกต รวมทั้งการสร้างพระหยกเชียงราย

ภาพที่ ๑๐

ปฐิมากรรมแวนพระเจ้า พิพิธภัณฑโองแสงแกว วัดพระแกว อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๑๑

ปฐิมากรรมไมแกะสลักปิดทอง สัตตภณัท พิพิธภัณฑโองแสงแกว วัดพระแกว อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๑๒

ปฐิมากรรมไมแกะสลักตุงกระด้างดำนานพระแกวมรกต วัดพระแกว เชียงราย

๑๑) ปราสาท เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้ปิดทองสลักกับการวาด ลวดลายดอกกลายล้านนาที่ฐานของปราสาท เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ที่อยู่ของเทวดาหรือ กษัตริย์ หลังคามีลักษณะหลายชั้นซ้อนกันขึ้นไปตกแต่งลวดลายอันวิจิตร

๑๒) ชั้นแก้วตั้งสาม เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักลงรักปิดทอง เป็น พานใส่ดอกไม้รูปเทียนขนาดใหญ่บูชาพระรัตนตรัย ความมุ่งหมาย เพื่อให้หน้าดอกไม้รูปเทียนมา รวมกันในจุดเดียว เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่แยกชั้นวรรณะ และให้ชาวบ้าน รู้จักพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพราะจะวางดอกไม้แยกกัน ๓ ส่วน

ข. ปฏิมากรรมภายนอกอาคารพิพิธภัณฑสถานโฮงหลวงแสงแก้ว

เป็นปฏิมากรรมที่ปรากฏอยู่ภายนอกอาคารพิพิธภัณฑสถานโฮงหลวงแสง แก้ว เป็นปฏิมากรรมไม้สักแกะสลักแยกเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้

๑) ช่อฟ้า เป็นศิลปะแกะสลักไม้สักรูปนกหัสติลิงค์ปิดทอง ซึ่งเป็น สัตว์ชนิดหนึ่งในป่าหิมพานต์ มีตัวเป็นนกกมีหัวเป็นช้าง

๒) ใบระกา (ภาคเหนือเรียกว่า บานลมหรือลำยอง) เป็นศิลปะไม้สัก แกะสลักแบบเกล็ดนาคปิดทอง และหางหงส์เป็นรูปนกหัสติลิงค์ สวยงามตามแบบล้านนา

ภาพที่ ๑๓

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักช่อฟ้า ใบระกา พิพิธภัณฑสถานโฮงหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว เชียงราย

ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๓) ปราสาทเพ็อง หรือบราลีอยู่ตรงกลางหลังคา เป็นศิลปะแกะสลัก ไม้สักเป็นรูปสามเหลี่ยมมีเสาตรงกลาง มีนาคเป็นกรอบอยู่สองข้าง ภายในสามเหลี่ยมแกะเป็นรูปตา สัปรด (ภาคเหนือล้านนาเรียกว่า ตาขะหนด)

๔) มุมชายคา เป็นศิลปะไม้แกะสลักเป็นรูปหางหงส์

๕) หน้าบัน มี ๓ หน้าบัน เนื่องจากโองหลวงแสงแก้วมีสามมุข แต่ละมุขจะมีหน้าบันที่แตกต่างกันไปดังนี้

๕.๑) หน้าบันทางเข้าพิพิธภัณฑสถานพระนามาภิไธยย่อของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากพระองค์ทรงเสด็จฯ เปิดอาคารเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ด้านล่างต่ำลงมาของหน้าบัน เรียกว่า หัมยนต์ เป็นศิลปะแกะสลักไม้เป็นรูปแพะด้านซ้าย-ขวา ซึ่งเป็นสัตว์ประจำปีพระราชสมภพของพระองค์ ตรงกลางแกะสลักเป็นลายพรรณพฤกษา ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ แล้วปิดทอง มีโค้งคิ้วเป็นลายกนก

๕.๒) หน้าบันมุขตั้งรูปเหมือนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณสุณโขโต) สมเด็จพระราชาคณะรูปแรกของภาคเหนือ เป็นศิลปะแกะสลักไม้เป็นพระพุทธรูปนาคปรก ด้านซ้ายเป็นรูปลิง ด้านขวาแกะสลักเป็นพระธาตุนครพนม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำปีเกิด เดือนเกิด วันเกิดของพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้า

๕.๓) หน้าบันมุขตั้งรูปเหมือนของพระพุทธรังษีวิวัฒน์ (วงศ์ ทานวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระแก้ว เป็นศิลปะไม้แกะสลักเป็นพระพุทธรูปปางรำพึง ด้านซ้ายเป็นรูปไก่ ด้านขวาเป็นพระธาตุหริภุญไชย และปิดทอง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำปีเกิด เดือนเกิด และวันเกิดของพระเดชพระคุณฯ

ภาพที่ ๑๔

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบัน (หน้าแห่นบ) พิพิธภัณฑสถานโองหลวงแสงแก้ว วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๖) มอม หรือสิ่งห่มมอมบันได้ขึ้นชั้มรูปเหมือนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ และพระพุทธรังษีวิวัฒน์ ซึ่งเป็นสัตว์ในจินตนาการของชาวล้านนา เป็นศิลปะปูนปั้นมีลักษณะคล้ายสัตว์ ๓ ชนิด คือ แมว เสือ สิงห์โต เพราะเชื่อว่าเป็นพาหนะของเทพป็นขุนนะเทวบุตร เจ้าแห่งเมฆและฝน

๗) หัมยนต์ เป็นศิลปะแกะสลักไม้เป็นลายพรรณพฤกษา ลายดอกโบตั๋น และลายก้านผักกูด

นอกจากนี้ ในพิพิธภัณฑ์โฮงแสงแก้ว ยังมีศิลปะแบบล้านนาอันทรงคุณค่าอีกมากมายที่ทางวัดได้นำไปจัดตั้งไว้อย่างเป็นระเบียบให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ มีพระสงฆ์คอยแนะนำประจำอยู่ในพิพิธภัณฑ์ด้วย และบางครั้งที่ไม่มีการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ก็ส่งนิสิตสาขาการสอนภาษาอังกฤษเข้าไปเป็นผู้ช่วยพระสงฆ์ที่ประจำอยู่ที่นั่น ในด้านการแนะนำนักท่องเที่ยวด้วย

๒.๑.๑.๓ ปฏิมากรรมหอยพระหยกเชียงราย

ก. ปฏิมากรรมภายในหอยพระหยกเชียงราย

๑) พระหยกเชียงราย หรือมีชื่อเต็มว่า “พระพุทธรูปหยกที่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวเชียงรายร่วมกันสร้างขึ้น เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๓ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพิธีพุทธาภิเษก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๔ ชาวเชียงรายได้อัญเชิญมาประดิษฐาน ณ หอยพระหยก วัดพระแก้ว เชียงราย เป็นปฏิมากรรมพระพุทธรูปปางสมาธิราบ สร้างด้วยหยกแคนาดา ซึ่งมีสเตอร์ลูเวิร์ด โล นำมาถวายเป็นขนาดหน้าตักกว้าง ๔๗.๙ เซนติเมตร สูง ๖๕.๙ เซนติเมตร (พระแก้วมรกตองค์จริง หน้าตักกว้าง ๔๘.๓ เซนติเมตร สูง ๖๖ เซนติเมตร) ออกแบบโดยอาจารย์กนก วิศวกุล ส่วนเครื่องทรงทำด้วยเงินชุบทองแบบล้านนา ออกแบบโดยอาจารย์เสถียร นะวงศ์รักษ์

ภาพที่ ๑๕

ปฏิมากรรมแกะสลักหินหยก พระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ถ่ายโดยนายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒) **บุษบกประดิษฐานพระหยกเชียงราย** เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ปิดทอง สูง ๕.๖๐ เมตร เป็นศิลปะแบบล้านนา มีฉัตร ๗ ชั้น สูง ๔๐ เซนติเมตรทำด้วยแผ่นเงินลงรัก ปิดทอง ตรงฐานสี่เหลี่ยมของบุษบกแกะเป็นรูปพุทธประวัติ ๔ ภาพ ได้แก่ ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน ออกแบบโดย อาจารย์เสถียร นะวงศ์รักษ์^๒

ข. ปฏิมากรรมภายนอกหอพระหยกเชียงราย

๑) **หน้าบัน** (หน้าแห่นบ) เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้สักปิดทองลาย พรหมพุกษา ประกอบรูปสัตว์ต่าง ๆ ออกแบบโดยสละปัญญา ไชยคำ ศิลปินเชียงราย

๒) **ห่มยนต์** คือ ส่วนประกอบข้างล่างของหน้าบัน เป็นปฏิมาไม้ แกะสลักปิดทองลายพรหมพุกษา ออกแบบโดยสละปัญญา ไชยคำ

ภาพที่ ๑๖

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันหอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๓) **ข้อฟ้า** เป็นเป็นปฏิมากรรมไม้สักแกะสลักปิดทองรูปนกหัสดีลิงค์ หรือที่ชาวล้านนาเรียกสั้น ๆ ว่า “นกหัส” มีชื่อตามภาษาบาลีว่า “หสดีลิงคสกุลโณ” แปลว่านกที่มีเพศ เหมือนช้าง และเป็นหนึ่งในสัตว์จำพวกนกแห่งป่าหิมพานต์ มีลักษณะลำตัวเป็นนก หัวเป็นช้าง มี จะงอยปากเป็นวง พละกำลังเทียบเท่าช้าง ๕ เชือก

๔) **ใบระกา** (ภาคเหนือล้านนาเรียกว่า ป่านลม หรือเครื่องลำยอง) เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักรูปเกล็ดนาค โดยมีหางหงส์เป็นนกหัสดีลิงค์

^๒ ศุภชัย สิทธิเลิศ, นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีท้องถิ่น, สัมภาษณ์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๕) บราลี หรือประสาทเพื่อง ตั้งอยู่และมีฉัตรโลหะ ๕ ชั้นปักอยู่ตรงกลางปราสาทเพื่องนั้น เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักเป็นรูปนกการเวก (ชาวล้านนาเรียกว่า การะเวก) เป็นนกในนิยายชนิดหนึ่งอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นนกที่มีเสียงไพเราะกินลมเป็นอาหาร

ภาพที่ ๑๗

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักช่อฟ้า ใบระกา หอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

จึงกล่าวได้ว่า ปฏิมากรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทแกะสลักไม้ที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระอุโบสถ หอพระหยกเชียงราย พิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปีพระพุทธชินราชวิวัฒน์ เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเพณีหล่อทองสำริด คือพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระเจ้าล้านทอง พระพุทธรูปอุ้มทอง พระพุทธรูปทันใจ พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปสุโขทัย เป็นต้น และปฏิมากรรมปูนปั้น เช่น มณฑปพญาเม็งราย महाराज บันไดนาคพระอุโบสถ เป็นต้น ตามลำดับ

๒.๑.๒ ปฏิมากรรมวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย

วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่เลขที่ ๒๘๖ หมู่ที่ ๒ ถนนสิงห์ไคย ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นเขตเทศบาลนครเชียงราย เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ที่ดินตั้งวัด มีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๕๒ ตารางวา ปัจจุบันพุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดที่เป็นโบราณสถาน โบราณคดีที่ควรค่าแก่การศึกษา ผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากการลงภาคสนาม การสัมภาษณ์นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยว พอสรุปได้ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ ปฏิมากรรมพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย

ก. ปฏิมากรรมภายในพระอุโบสถ

๑) พระประธาน วัดพระสิงห์ เชียงราย มีพระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรรมศิลปะล้านนา สร้างขึ้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปางมารวิชัย ชนิดสำริดปิดทอง หน้าตักกว้าง ๒๐๔ เซนติเมตร สูงทั้งฐาน ๒๘๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถมีพุทธลักษณะสง่างาม ประณีต ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมล้านนาไทยว่า “กุลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา” อันหมายถึง ปรีศนาธรรมระดับปรมาตมในทางพระพุทธศาสนา^๓

๒) พระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วยเรซิน ลงสีขาว มีเครื่องประดับตามแบบฉบับของพระศรีอารียของนิายมหายาน

ภาพที่ ๑๘

ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระประธาน และพระเจ้าทันใจ ในพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย

ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๓) พระธาตุประจำปีเกิด เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักรูปพระธาตุประจำปีเกิดทั้ง ๑๒ นักษัตร ได้แก่ ปีไฉ้ (ชวด=หนู) พระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ปีเป้า (ฉลู=วัว) พระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ปียี่ (ขาล=เสือ) พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ ปีเหม้า (เถาะ=กระต่าย) พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ปีสี่ (มะโรง=งูใหญ่) พระพุทธสิหิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ ปีไส้ (มะเส็ง=งูเล็ก) พระธาตุศรีมหาโพธิ์พุทธคยา ประเทศอินเดีย ปีสะง้า (มะเมีย=ม้า) พระธาตุตะโก้ง ประเทศเมียนมาร์ ปีเม็ด (มะแม=แพะ) พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ปีสัน (วอก=ลิง) พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ปีเล้า (ระกา=ไก่) พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ปีเส็ด (จอ=สุนัข) พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี วัดเกตการาม จ.เชียงใหม่ ปีไก้ (กุน=ช้าง/หมู) วัดพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย ประดับไว้ตามฝาผนังพระอุโบสถ

^๓ ประวัติวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย, (แผ่นพับประชาสัมพันธ์).

ภาพที่ ๑๙

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักพระธาตุประจำปีเกิด พระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

ข. ปฏิมากรรมภายนอกพระอุโบสถ

๑) หน้าบันพระอุโบสถ หน้าบัน ทางภาคเหนือล้านนาเรียกว่า “หน้า
แหนบ” เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้ปิดทองแบ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า จะประดับลวดลายศิลปะไม้
แกะสลักเป็นลายนูนต่ำ โถงค้ำรับหน้าบันเป็นการแกะสลักเถาเครือแบบล้านนา

ภาพที่ ๒๐

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักหน้าบันพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒) บานประตูใหญ่ เป็นศิลปะแกะสลักไม้เป็นภาพต่าง ๆ ส่วนบาน
ประตูหลวง หรือประตูเข้าพระอุโบสถเป็นจุดเด่นของวัด เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากทำด้วยไม้แกะสลักจิตรกรรมอย่างประณีตวิจิตรบรรจง เป็นปริศนาธรรมระดับปรมาตม์ ออกแบบโดยศิลปินเอก ผู้มีผลงานเป็นที่กล่าวขานในระดับโลก นามว่า ฤวัลย์ ดัชนี เป็นเรื่องราวที่น่าศึกษา และควรแก่การที่ร่วมกันเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป เป็นการศึกษาแนวคิดของอาจารย์ฤวัลย์ ดัชนี ที่ถ่ายทอดไว้บนแผ่นไม้บานประตูพระอุโบสถวัดพระสิงห์ ซึ่งเป็นลวดลายที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน โดยมีลวดลายไทยเป็นส่วนประกอบ ทำให้มีลีลาเฉพาะแบบของ อาจารย์ฤวัลย์ ดัชนี งานแกะสลักบานประตูพระอุโบสถนี้ พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้มอบความไว้วางใจให้ สล่าอำนวย บัวงามหรือ สล่าอำนวย และลูกมืออีกหลายท่านเป็นผู้แกะสลัก ใช้เวลาในการแกะสลักเกือบหนึ่งปี ได้บานประตูมีขนาด กว้าง ๒.๔๐ เมตร ยาว ๓.๕๐ เมตร และหนา ๐.๒ เมตร ด้วยลวดลายและลีลาการออกแบบ และฝีมือการแกะสลักเสลาอย่างประณีตบรรจง นับว่า บานประตูนี้ได้ช่วยส่งเสริมความงดงาม ของพระอุโบสถได้โดดเด่นมากขึ้น

ภาพที่ ๒๑

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักบานประตูใหญ่พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงใหม่ ผลงาน ดร.ฤวัลย์ ดัชนี
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

- ๓) ซ่อฟ้า เป็นปฏิมากรรมไม้สักแกะสลักปทองทั้งตัว ปากซ่อฟ้าเป็นปากนก
- ๔) ใบระกา เป็นไม้แกะสลักลายเกล็ดนาคประดับด้วยกระจก และหางหงส์เป็นหัวพญานาค
- ๕) ทัมยนต์ คือ ด้านล่างของหน้าบันและอยู่ข้างบนโก่งคิ้ว เป็นศิลปะไม้แกะสลักพรรณพฤกษา

ภาพที่ ๒๒

ปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ซ่อฟ้า-ใบระกา พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงใหม่
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๕) เทวดาพ่อนรำ เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักเทวดาพ่อนรำ ตั้งอยู่บนซุ้มประตูเข้าพระอุโบสถ ๑ คู่ เป็นลักษณะการพ่อนรำต้อนรับ

ภาพที่ ๒๓

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักเทวดาพ่อนรำ พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงใหม่
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒.๑.๒.๒ ปฏิมากรรมพระวิหารแก้ว

พระวิหารแก้ว หรือพระวิหารพระพุทธรูปสี่หังค์ มีลวดลายศิลปะแบบล้านนา ล้านนาประยุกต์ และศิลปะอื่น ๆ แฝงอยู่ในหลายแห่ง พอสรุปได้ดังนี้

ก. ปฏิมากรรมภายในพระวิหารพระสี่หังค์

๑) พระพุทธรูปสี่หังค์จำลอง เป็นพระพุทธรูปสี่หังค์หรือพระสิงห์เชียงแสน อีกองค์หนึ่ง เป็นปฏิมากรรมชนิดสำริดปิดทอง หน้าตัก ๙ นิ้ว เดิมประดิษฐานในบุษบกภายในกุฏิเจ้าอาวาส แต่ปัจจุบันทางวัดได้สร้างวิหารพระพุทธรูปสี่หังค์ขึ้น และได้อัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ในพระวิหารพระพุทธรูปสี่หังค์ โดยได้สร้างบุษบกแบบก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นแบบล้านนา

ภาพที่ ๒๔

ปฏิมากรรมหล่อทองสำริดพระพุทธรูปในวิหารพระพุทธรูป วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย พระยุทธกร ตาลำ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐

๒) บุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง เป็นปฏิมากรรมปูนปั้น
ลายกนกแบบล้านนา

ภาพที่ ๒๕

ปฏิมากรรมปูนปั้นบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูป วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย พระยุทธกร ตาลำ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐

ข. ปฏิมากรรมภายนอกพระวิหารแก้ว

๑) หน้าบันพระวิหารแก้ว หรือพระวิหารพระพุทธรูปสี่องค์ เป็นปฏิมากรรมไม้ตะเคียนทองแกะสลัก ในกรอบสี่เหลี่ยมเป็นหม้อบुरुณฆฏะลายดอกบัว คานรับหน้าบันภาพเขียนลายดอกทานตะวันเชื่อมด้วยลายกนก

๒) โถงคิ้ว เป็นลวดลายไม้แกะสลักเทพนมอยู่ตรงกลาง มีลายเมฆผ้าอยู่รอบ ๆ เทพนม

๓) เสาหน้าพระวิหาร เป็นไม้แกะสลักแปดเหลี่ยมแบบลั่นนา เป็นดอกบัวตูม บัวบาน ส่วนที่บานประดับกระจกลายดอกบัว สลักกับศิลปะภาพเขียนลายทองเครือพรรณพฤกษา

๔) ชุ่มประตูเข้าพระวิหาร เป็นศิลปะแบบลั่นนาปูนปั้นลายพรรณพฤกษาลั่นนา มีกระต่ายอยู่ตรงกลางชุ่ม และโถงคิ้วเป็นพญานาค ๒ ตัวหางเกี่ยวพันกันตรงกลางประตู หัวอยู่ซ้าย-ขวา มีลายรดน้ำออกจากปากนาคทั้ง ๒ ตัว

ภาพที่ ๒๖

ปฏิมากรรมแกะสลักไม้ตะเคียนทองโถงคิ้วพระวิหารพระพุทธรูปสี่องค์วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๕) ปราสาทเพ็อง หรือบราลี บนหลังคา เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นแบบลั่นนา มีนกกกระเวก (ชาวลั่นนาเรียกว่า นกกระเวก) ตรงกลางมีบราลี หรือปราสาทเพ็อง อยู่กลางหลังคามีดอกบัวเป็นฐานมีฉัตร ๗ อันปักอยู่บนปราสาทเพ็อง

๖) ซ่อฟ้า เป็นศิลปะไม้แกะสลักแบบลั่นนา ปากหงส์ ลงรักปิดทอง

๗) ไบระกา เป็นศิลปะไม้แกะสลักแบบลั่นนาเช่นกัน ไบระกานี้ชาวลั่นนาเรียกว่า “ป่านลม” ลำตัวเป็นเกล็ดกลวงลงประดับด้วยกระจกลี และลวดลายกนก มีหางหงส์

เป็นมอมคายเทวนาคีพนมถือนดอกบัวและพญานาคออกมา เป็นศิลปะล้านนาประยุกต์ที่สวยงามมาก
จัดว่าเป็นจิตรกรรมที่มีความปราณีต ละเอียดยิ่ง คือ เป็นปราณีตศิลป์ที่น่าชม

๘) เทพนม เป็นศิลปะปูนปั้นแต่งด้วยสีขาว เครื่องประดับเทพนมเป็น
สีทอง ยืนประจำอยู่เสาพระวิหารด้านนอกทุกเสา

ภาพที่ ๒๗

ปฏิมากรรมแกะสลักไม้ใบระกาพระวิหารแก้ว พระพุทธสิหิงค์วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๘

ปฏิมากรรมปูนปั้นเทพนมรักษาวิหารพระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย พระยุทธกร ตาลำ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐

๒.๑.๒.๓ ปฏิมากรรมซุ้มประตูเข้าวัด

๑) ซุ้มประตูเข้าวัดทิศตะวันออก ซึ่งซุ้มประตูทิศตะวันออก เรียกว่า ประตูท่าหลวงของเมืองเชียงรายได้ในอดีต และปัจจุบันก็ยังเรียกว่า ประตูท่าหลวง เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นแบบล้านนาทั้ง ๔ ด้าน ลงสีขาวทั้งหลัง ย่อมุม ๖ เหลี่ยม ลวดลายหน้าบันดานในวัดเป็นรูปสมาธรรมจักรอยู่ตรงกลางและกระต่ายอยู่ด้านข้าง ๒ ตัวหันหน้าเข้าหากัน ส่วนหน้าบันด้านนอกตรงกลางเป็นรูปสมาธรรมจักร และรูปสิงห์โตคู่อยู่สองข้างหันหน้าเข้าหากัน หลังคา ๗ ชั้น หน้าซุ้มชั้นแรกมีตัวเหงา และมีนกการะเวกอยู่บนตัวเหงา มีเทพนมข้างละ ๑ องค์ หน้าซุ้มชั้นที่ ๒ เป็นนาคะวัดหางเกี่ยวเอาหน้าพระภาพแล้วหางนาคเป็นดอกบัว หน้าซุ้มชั้น ๓ ถึงชั้น ๗ เป็นตัวเหงา และแต่ละมุมมีบัวหงายประดับตกแต่ง จากชั้นที่ ๗ ขึ้นไปเป็นพรหม ๔ หน้า และยอดสุดเป็นดอกบัวตูม

๒) ซุ้มประตูเข้าวัดทิศเหนือ ซึ่งตั้งอยู่ทางถนนสิงห์ไคล เป็นปฏิมากรรมที่ปรากฏอยู่บนเสาทั้งสองข้าง คือ ปฏิมากรรมดอกทานตะวันปูนปั้น มีโค้งคิ้วเป็นลายพรรณพฤษภาปูนปั้น ส่วนหลังคาเป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ประกอบด้วยช่อฟ้าปากนกปิดทองตลอดทั้งตัว ใบระกาเป็นไม้แกะสลักตัวเป็นเกล็ดนาค และหางหงส์เป็นหัวนาคปากนก หน้าบันของแต่ละชั้นของซุ้มเป็นลวดลายของดอกบุรณฆฏะอยู่ตรงกลางทั้ง ๕ ชั้น ลวดลายเชิงชายเป็นลายดอกโบตั๋น

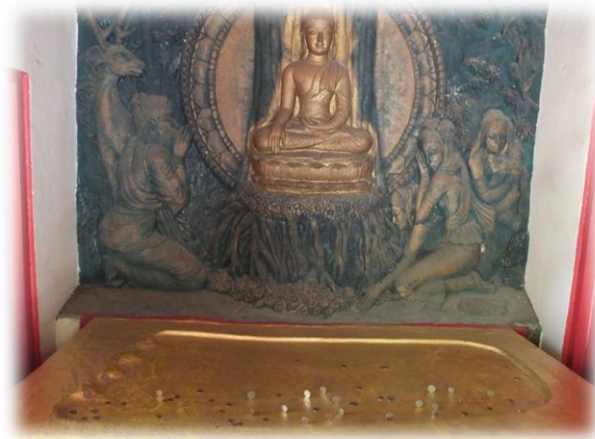
ภาพที่ ๒๙

ปฏิมากรรมปูนปั้นซุ้มประตูเข้าวัด วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย พระครูวิมลศิลป์กิจ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐

๒.๑.๒.๔ ปฏิมากรรมเจดีย์รอยพระพุทธบาท

๑) รอยพระพุทธบาทจำลอง เป็นปฏิมากรรมที่แกะสลักหินรอยพระพุทธบาทจำลองบนแผ่นศิลาทราย มีขนาดกว้าง ๖๐ เซนติเมตร ยาว ๑๕๐ เซนติเมตร มีจารึกอักษรขอมโบราณว่า “กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา” ลงสีทองเคลือบรอยพระพุทธบาท

๒) รูปปั้นพระพุทธเจ้าโปรดเวไนยสัตว์ เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ ซึ่งอยู่ด้านหลังของรอยพระพุทธบาทจำลอง

ภาพที่ ๓๐

ปฏิมากรรมแกะสลักหินรอยพระพุทธรูปจำลอง วัดพระสิงห์ เชียงราย

ภาพโดย พระครูวิมลศิลปกิจ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐

- ๓) หน้าบัน วิหารครอบรอยพระพุทธรูปจำลอง เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นลายกนก มีดอกบัวบานอยู่ตรงกลาง ขึ้นด้วยลวดลายดอกบัว
- ๔) โถงคิ้ว เป็นปฏิมากรรมปูนปั้น ศิลปะไทยลายกนก มีหางนกขึ้นไปขมวดกันเป็นดอกบัวตูมอยู่ตรงกลางของโถงคิ้ว
- ๕) ชุ่มประตู่ และหน้าต่าง เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นตรงกลางเป็นรูปปั้นเสมาธรรมจักร ครอบด้วยลายกนก และมีลายไทยออกทั้งสองข้าง
- ๖) ซ่อฟ้า ใบระกา เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นศิลปะแบบไทยภาคกลาง ประดับด้วยกระจกสีเหลือง
- ๗) ยอดเจดีย์ เป็นปฏิมากรรมแบบพุทกาม ลงสีทองทั้งองค์

ภาพที่ ๓๑

ปฏิมากรรมปูนปั้นเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปจำลอง วัดพระสิงห์ เชียงราย

ภาพโดย พระครูวิมลศิลปกิจ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐

นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธรูปอีกหลายขนาดที่ประชาชนได้เข้าบูชาจากร้านสังฆทานมาถวายสังฆทานที่วัด และพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งเชียงแสน ขนาดหน้าตัก ๓-๔ นิ้ว ที่ทางวัดจัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาได้เข้าบูชาไปสักการบูชาที่บ้านอีกด้วย ล้วนแต่เป็นปฏิมากรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) เทศบาลนครเชียงราย

จึงกล่าวได้ว่า ปฏิมากรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทปูนปั้นที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระวิหารพระพุทธรูปสี่องค์ เทวदारักษา พระอุโบสถ ชุ่มประตู่เข้าวัด เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเพณีไม้แกะสลักประดับพระอุโบสถ เช่น ลวดลายหน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นต้น และปฏิมากรรมประเภทหล่อด้วยสำริด คือ พระพุทธรูป พระพุทธรูปสาวกปางต่างๆ ตามลำดับ

๒.๑.๓ ปฏิมากรรมวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

วัดเจ็ดยอด เป็นพระอารามหลวงอีกแห่งของจังหวัดเชียงราย ได้รับประกาศแต่งตั้งให้เป็นพระอารามหลวงพร้อมกับวัดพระแก้ว เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงนับว่าเป็นต้นแบบของพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย วัดเจ็ดยอดมีศิลปะ ลวดลาย ที่ปรากฏอยู่ตามอาคารเสนาสนะต่างๆ ไม่มากนัก เนื่องจากเสนาสนะที่มีอยู่ที่เป็นโบราณสถานมีเพียงพระอุโบสถหรือพระวิหาร และพระธาตุเจ็ดยอดเท่านั้น นอกนั้นเป็นอาคารเสนาสนะที่สร้างขึ้นใหม่ตามแต่ผู้มีจิตศรัทธาจัดสร้างถวาย จากการศึกษาวิจัยพบว่า มีลวดลายและศิลปะเฉพาะในพระอุโบสถ และพระธาตุเจ็ดยอด ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้สัมภาษณ์นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยว นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ร่วมกิจกรรมประกวดภาพถ่ายวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พอสรุปได้ ดังนี้

๒.๑.๓.๑ ปฏิมากรรมพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด^๔

ก. ปฏิมากรรมภายในพระอุโบสถ

๑) พระประธานในพระอุโบสถ เป็นปฏิมากรรมชนิดก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง ๔ วา สูง ๔.๕ วา เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในเทศบาลนครเชียงราย หรืออาจจะเรียกว่าใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงรายเลยก็ได้

๒) พระพุทธรูปปางต่าง ๆ เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วยทองเหลือง ประดิษฐานบนฐานชุกชีเดียวกันกับพระประธานของพระอุโบสถ

๓) พระมหาเถระอัครสาวก เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วยทองเหลือง ประดิษฐานด้านล่างฐานชุกชีหน้าพระประธาน

๔) พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง เป็นปฏิมากรรมหล่อด้วยทองเหลือง ประดิษฐานที่ด้านหน้าพระอุโบสถก่อนเข้าประตูใหญ่ด้านขวามือ

^๔ พระครูปริยัติโกวิท, เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง), สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๓๒

ปฏิมากรรมปูนปั้นพระประธานในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๕) ตุงกระด้าง เป็นปฏิมากรรมแกะสลักไม้เป็นรูปนักฉัตร ๑๐ ราศี มีเทวดาอยู่หัวของตุงกระด้าง และมีรูปหงส์อยู่ด้านบนสุดของตุงกระด้าง ลงสีต่างตามนักฉัตรนั้น ๆ

๖) เสา ๒ คู่หน้าพระอุโบสถ เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นประดับด้วย
กระจกหลากสี

๗) ्हัมยนต์ เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นแบบล้านนา เป็นครุฑอยู่ตรงกลาง
แล้วลวดลายดอกพรรณพฤกษาออกสองข้าง

ภาพที่ ๓๓

ปฏิมากรรมปูนปั้นห้มยนต์พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๘) เสาซุ้มประตูใหญ่เข้าพระอุโบสถ เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นลวดลาย
เถาเครือพรรณพฤกษา

ข. ปฏิมากรรมภายนอกพระอุโบสถ

๑) หน้าบันพระอุโบสถ เป็นศิลปะปูนปั้นแบบล้านนา ลวดลายดอก
เถาเครือ โดยมีเทพนมอยู่ในกลาง

๒) โถงคิ้วของหน้าบัน เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นลายพรรณพฤกษา มี
ลายกนกตามขอบของโถงคิ้วของปีกสองข้างของหน้าบัน

๓) ซ่อฟ้า เป็นปฏิมากรรมปูนปั้น ประดับด้วยกระจกสี ปากนาคตาม
แบบฉบับของล้านนา

๔) ใบระกา เป็นปฏิมากรรมศิลปะล้านนาเรียกว่าแบบตม คือ เป็น
ลวดลายปูนปั้นลำตัวเป็นเกล็ดนาคประดับด้วยกระจกสี และหางหงส์เป็นปากนาคแบบล้านนา

ภาพที่ ๓๔

ปฏิมากรรมปูนปั้นหน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย

๓) คันทวย หรือนาคทัน เป็นปฏิมากรรมไม้แกะสลักรูป ๑๒ นักฉัตร มีลาย
ดอกพรรณพฤกษาประกอบ และปิดทองทั้งหมด

๔) เสา मुखหน้าพระอุโบสถ ดอกประดับเสาเป็นปฏิมากรรมปูนปั้นลายดอก
โบตันประดับด้วยกระจกสีต่าง ๆ และช่องระหว่างดอกปูนปั้นประดับกระจกลวดทั้ง ๔ ด้าน
ของเสา

๕) หน้าต่างพระอุโบสถ เป็นปฏิมากรรมการหล่อเทพนมด้วยโลหะ เป็น
เหล็กดัดกันขโมยทั้ง ๑๐ ช่อง ๆ ละ ๑ องค์

๖) ซุ้มประตูหน้าต่าง เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นลวดลายลวดลายพรรณ
พฤกษา มีรูปปั้นนักฉัตรประจำทุกช่องบนบานหน้าต่าง และนักฉัตรขึ้นไปเป็นรูปปั้นพุทธประวัติลงสี
ทองทั้งหมดทุกช่องหน้าต่าง

๓) **บันไดนาค** เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นประดับกระจกสี มีตัวเหรา (เห-รา) หรือชาวล้านนาเรียกว่า มกร (มะกระระ) คายนาค เหราเป็นสัตว์ในเทพนิยาย ทำหน้าที่เฝ้าศาสนสถาน มีส่วนผสมระหว่างจระเข้กับนาค ในงานศิลปะจะพบเหรา หรือ มกร คายนาค หรือสำรอก บางเรียกว่า ตัวสำรอก

ภาพที่ ๓๕

ปฏิมากรรมไม้แกะสลักคันทวย พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย

๒.๑.๓.๒ ปฏิมากรรมพระธาตุเจ็ดยอด เชียงราย

พระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงรายมีปฏิมากรรมที่เด่น ๆ ไม่มากนัก พอสรุปได้ดังนี้

๑) **พระพุทธรูปในอุโมงค์ทางขึ้นพระธาตุเจดีย์** เป็นปฏิมากรรมพระพุทธรูปปูนปั้นปางปรินิพพาน เป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด ประดิษฐานในอุโมงค์ตรงบันไดขึ้นไป ส่วนองค์อื่น ๆ สันนิษฐานว่า ได้นำมาประดิษฐานในภายหลัง

๒) **พระอัครสาวกในอุโมงค์ทางขึ้น** เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นยืนด้านหน้าพระพุทธรูปปางปรินิพพานทั้งซ้าย-ขวา

๓) **พระพุทธรูปประจำซุ้มฐานพระธาตุเจดีย์** เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นปางต่าง ๆ ด้านซ้าย ๓ องค์ ด้านขวา ๓ องค์ และด้านหลัง ๑ องค์

๔) **สิงห์โต** ซึ่งอยู่ชั้นบนรวมกับพระธาตุ เป็นปฏิมากรรมปูนปั้นสิงห์โตนั่ง ส่วนหัวและรัดอกลงสีทอง เฝ้ารักษาพระธาตุเจดีย์

ภาพที่ ๓๖

ปฏิมากรรมปูนปั้นพระพุทธรูปในอุโมงค์พระธาตุเจดีย์ วัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

ภาพที่ ๓๗

ปฏิมากรรมปูนปั้นพระประจำวันเกิด ประจำฐานพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

ภาพที่ ๓๘

ปฏิมากรรมปูนปั้นพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

จึงกล่าวได้ว่า ปฏิมากรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็น ปฏิมากรรมประเภทปูนปั้นที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรมคือพระอุโบสถ เช่น ซ่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน พระประธานในพระอุโบสถ บันไดนาค เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเพทหล่อทองสำริด คือ พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระอัครสาวก พระประจำวันเกิด เป็นต้น และปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ได้แก่ คันทวยเป็นภาพลักษณะต่างๆ เป็นต้น ตามลำดับ

๒.๒ พุทธศิลปกรรมด้านจิตรกรรมในวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยภาคสนามเกี่ยวกับด้านจิตรกรรมคือการเขียนโดยใช้สีหรือวัสดุใด ๆ ก็ตามให้เกิดเป็นภาพต่าง ๆ เช่น ภาพคนเหมือน ภาพหุ่นนิ่ง ภาพคน ภาพสัตว์ ภาพทิวทัศน์ เป็นต้น ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย พบว่า แต่ละวัดมีจิตรกรรมดังนี้

๒.๒.๑ จิตรกรรมวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

วัดพระแก้ว เชียงราย มีพุทธศิลปะด้านจิตรกรรมในพระอุโบสถ และหอพระหยกเชียงราย พอสรุปได้ดังนี้

๒.๒.๑.๑ จิตรกรรมพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย

จิตรกรรมภาพเขียนดอกบวรณฆฎะ บนเสาพระอุโบสถทุกเสา ดอกบวรณฆฎะ หมายถึงหม้อน้ำแห่งความอุดมสมบูรณ์ ตรงตัวตามรากศัพท์ที่ผูกขึ้นจากภาษาสันสกฤตสองคำ คือคำว่า "บวรณ" ที่หมายถึงความบริบูรณ์ และ "ฆฎะ" ที่แปลว่าหม้อน้ำ เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของล้านนา เป็นความเชื่อคนล้านนาที่เชื่อว่า ลวดลายรูปหม้อบวรณฆฎะ หมายถึงมงคล หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ หรือการก่อเกิดของผลิตผลต่างๆ โดยมี "น้ำ" ที่บรรจุอยู่ภายในหม้อมูลเหตุแห่งพลังงานสร้างสรรค์อย่างไม่ต้องสงสัย

ภาพที่ ๓๙

จิตรกรรมภาพเขียนเสาภายในพระอุโบสถวัดพระแก้ว เชียงราย

ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง (ผู้ช่วยนักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๒.๒.๑.๒ จิตรกรรมหอพระหยกเชียงราย

ภายในหอพระหยกเชียงรายตกแต่งด้วยแผ่นหยกโดยมีแสงจากด้านหลังมีภาพเขียนฝีมือของสลาล้านนา-เชียงราย หลาย ๆ ท่าน ดังนี้

๑) จิตรกรรมภายในหอพระหยกเชียงราย ภาพเหตุการณ์สร้างหอพระหยก การสร้างพระหยกเชียงราย และประวัติความเป็นมาของพระแก้วมรกตจากตำนานรัตนพิมพวงศ์ จำนวน ๙ ภาพ เขียนโดยศิลปินสลาล้านนา-เชียงรายหลาย ๆ ท่าน ร่วมกันเขียนระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙ แต่ละภาพมีข้อความบรรยายโดยพระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว รูปปัจจุบัน ดังนี้

๑.๑) จิตรกรรมภาพฝีมือของสล่าสมพงษ์ สารทรัพย์ จำนวน ๒ ภาพ ได้แก่ ต้นโพธิ์เงิน และต้นโพธิ์ทอง เป็นจิตรกรรมภาพวาดของศิลปินเชียงราย คือ ต้นโพธิ์ หรือ ศรีมหาโพธิ์ ชาวภาคเหนือล้านนาเรียกว่า “ต้นสะหลี” เป็นไม้สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้

ภาพที่ ๔๐

จิตรกรรมภาพวาดโพธิ์ทอง โพธิ์เงิน หอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย พระครูวิมลศิลป์กิจ (นักวิชัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

๑.๒) จิตรกรรมภาพเขียนฝีมือของสล่าสมพล ยารังษี และสล่าเฉลิมชาติ สิทธิราษฎร์ จำนวน ๒ ภาพ ได้แก่ ภาพเหตุการณ์ประกอบพิธีพุทธาภิเษกพระหยกเชียงราย และจิตรกรรมภาพวาดจากภาพถ่ายเหตุการณ์จริงการแห่พระหยกเชียงรายเข้าเมืองเชียงรายเมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔

๑.๔) จิตรกรรมภาพเขียนฝีมือของสล่าปรีชา ราชวงศ์ ๑ ภาพ ได้แก่ ภาพประวัติพระแก้วมรกตจากตำนานรัตนพิมพวงศ์

๑.๕) จิตรกรรมภาพเขียนฝีมือของปรีชา ราชวงศ์ และสล่าณรงค์เดช สุดใจ จำนวน ๓ ภาพ ได้แก่ (๑) ภาพประวัติพระแก้วมรกตจากตำนานรัตนพิมพวงศ์ (๒) ภาพวาดประวัติ

พระแก้วมรกตจากตำนานรัตนพิมพวงศ์ และ (๓) จิตรกรรมภาพวาดประวัติพระแก้วมรกตจากตำนานรัตนพิมพวงศ์^๕

ภาพที่ ๕๑

จิตรกรรมภาพเขียนฝาผนังอาคารหอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย พระครูวิมลศิลป์กิจ (นักวิจัย) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐

จึงกล่าวได้ว่า จิตรกรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย จิตรกรรมทั้งหมดเป็นประเพณีจิตรศิลป์และประณีตศิลป์ เช่น ภาพเขียนดอกบุรณฆฏะบนเสาศระอุโบสถ ภาพเขียนต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทอง ภาพเขียนประวัติการสร้างพระหยกเชียงราย ประวัติพระแก้วมรกตตามตำนานรัตนพิมพวงศ์ เป็นต้น

๒.๒.๒ จิตรกรรมวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยจิตรกรรมภายในวัดพระสิงห์ เชียงราย พบว่า มีจิตรกรรมที่เป็นพุทธศิลปกรรมหรือศิลปะที่ทรงคุณค่าซึ่งปรากฏในพระอุโบสถ วิหารหลวงพ่อพระสิงห์ ซุ้มประตู และอื่นๆ มากพอสมควร สรุปได้ดังนี้

๒.๒.๒.๑ จิตรกรรมในพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย

พระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย มีจิตรกรรมทั้งประเพณีวาดเขียน ประเพณีแกะสลักไม้ ประเพณีปั้น ปรากฏอยู่ พอสรุปได้ดังนี้

๑) จิตรกรรมภาพเขียนเสาศระอุโบสถ เป็นจิตรกรรมการเขียนภาพลวดลายแจกันเครือเถาพรรณพฤกษา และลายดอกสี่เหลี่ยมสัปรด เป็นเถาเครือเลื้อยคดรอบเสาทุกต้นภายในพระอุโบสถ

๒) จิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนสีน้ำมันเรื่องพระเจ้า ๑๐ ชาติ กรอบภาพเป็นลายกนก และดอกโบตั๋นทุกภาพ

^๕ วัดพระแก้ว, ศรัทธาของงามวัดพระแก้ว เชียงราย, (เชียงราย: ล้อล้านนา, ๒๕๕๔,) หน้า ๓๓-

ภาพที่ ๔๒

จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงราย

ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒.๒.๒.๒ จิตรกรรมในพระวิหารพุทธสิหิงค์

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ภายในพระวิหารพุทธสิหิงค์ มีจิตรกรรมที่เป็นลวดลายศิลปะทั้งที่เป็นภาพเขียนสีน้ำมัน สีน้ำอะคริลิก และสีทอง ผสมผสานกันอยู่ พอสรุปได้ดังนี้

๑) จิตรกรรมเสาพระวิหารฯ เป็นศิลปะการเขียนภาพลงรักปิดทองแบบล้านนา เป็นภาพเทวดา สลับกับลายดอกโบตั๋น พันตั้งแต่ต้นเสาถึงปลายเสา ด้านข้างเสาคู่ที่ติดกับซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์จำลอง จะมีลวดลายจักรประดับอยู่ซึ่งเป็นล้นหลังคาช่วงด้านหลัง ส่วนช่วงหลังคาด้านหน้าเป็นศิลปะดอกบุรณฆฏะ มีลายพรรณพฤษภกษากะเกี่ยวกัน

๓) จิตรกรรมฝาผนัง เป็นศิลปะภาพเขียนประวัติพระพุทธรูปสิหิงค์ตามตำนานพระพุทธรูปสิหิงค์ ประเพณีการแห่พระพุทธรูปสิหิงค์รอบเมืองเชียงรายซึ่งจะกระทำวันที่ ๑๒ เมษายนของทุกปี ภาพเหล่านี้ทำให้เกิดการศึกษาเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้พุทธศิลปกรรมอีกจุดหนึ่งของวัดพระสิงห์ เชียงราย

๔) จิตรกรรมช่องม้าต่างใหม่ แต่ละช่องจะมีจิตรกรรมภาพวาดลงพื้นที่ด้านล่างด้วยสีทองคล้ายกับการลงรักปิดทองเป็นภาพเทวดา พระธาตุเจดีย์ พระมัลลย์ สัตว์ที่เป็นนักฉัตร เป็นต้น สลับกับปฏิมารกรรมไม้แกะสลักเสมาธรรมจักร และกระต่าย เป็นต้น^๖

จึงกล่าวได้ว่า จิตรกรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นจิตรกรรมประเภทจิตรศิลป์และประณีตศิลป์ทั้งในพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธรูปสิหิงค์ ภาพเขียนลายแจกันบนเสา ภาพเขียนพระเจ้าสิบชาติ ในพระอุโบสถ ภาพเขียนการอัญเชิญพระพุทธรูปสิหิงค์เข้าเมือง ภาพเขียนลงรักปิดทองเพดาน และเสาพระวิหารพุทธสิหิงค์ เป็นต้น

^๖ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง), ที่ระลึกเนื่องในมงคลพิธีอัญเชิญพระสิงห์ขึ้นประดิษฐานพระวิหารแก้ว งานทำบุญอายุวัฒนมงคล ๗๖ ปี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : ไพศาลกรพิมพ์, ๒๕๕๘).

ภาพที่ ๔๓

จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒.๒.๓ จิตรกรรมวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยจิตรกรรมภายในวัดเจ็ดยอด เชียงราย พบว่า มีจิตรกรรมที่เป็นพุทธศิลปกรรมหรือศิลปะที่ทรงคุณค่าซึ่งปรากฏในพระอุโบสถ และพระธาตุเจ็ดยอดเท่านั้น สรุปได้ดังนี้

๒.๒.๓.๑ จิตรกรรมในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด

พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย มีจิตรกรรมคือการเขียนโดยใช้สีหรือวัสดุใด ๆ ก็ตามให้เกิดเป็นภาพต่าง ๆ เช่น ภาพคนเหมือน ภาพหุ่นนิ่ง ภาพคน ภาพสัตว์ ภาพทิวทัศน์ เป็นต้น มีดังนี้

๑) จิตรกรรมเสากุโบสถภายใน เป็นศิลปะการวาดลายดอกโบตั๋น ผสมเครือเถาพรรณพฤกษา รอบทั้งต้นตั้งแต่ล่างถึงยอดเสา

ภาพที่ ๔๔

จิตรกรรมภาพเขียนเสากุโบสถภายในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๒) จิตรกรรมหลังพระประธาน เป็นศิลปะภาพวาดเทวดาในลักษณะการไหว้สักการะ ข้างละ ๒ องค์ มีใบไม้ประกอบด้วยข้างละ ๒ เช่นเดียวกับเทวดา

๓) จิตรกรรมฝาเพดานบนพระประธาน เป็นศิลปะภาพเขียนลายดอกทานตะวันอยู่ตรงกลางโดยมีลายกนกเลื้อยเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์สี่ทิศ สี่มุมเป็นลายกนกภาคกลาง

ภาพที่ ๔๕

จิตรกรรมภาพเขียนเสาภายในพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๔) จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ เป็นศิลปะภาพเขียนสีน้ำพุทธประวัติ พระเจ้าสิบชาติ ทั้งด้านซ้าย-ขวา หน้า-หลัง โดยแบ่งการเขียนเป็น ๒ ชั้น

๕) จิตรกรรมบานประตูใหญ่ เป็นศิลปะภาพเขียนเทพนมยืนหันหน้าเข้าหากัน มีภาพเขียนลายเครือเถาพรรณพฤกษา มีสัตว์ต่าง ๆ เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น จับเกาะ ตามเครือดอก แล้วลงรักปิดทองทั้งสองบาน โดยแต่ละบานจะหันหน้าเข้าหากัน

ภาพที่ ๔๖

จิตรกรรมภาพเขียนบานประตูใหญ่พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๖) จิตรกรรมบานหน้าต่างพระอุโบสถ เป็นศิลปะภาพเขียนเทพนม ยืนล้อมรอบด้วยลายพุกขามีสัตว์ต่าง เช่น นก หนู กระรอก เป็นต้น เช่นเดียวกับบานประตูใหญ่

๗) จิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระอุโบสถ เป็นศิลปะภาพเขียนสีน้ำ ดอกโบตั๋นเครือเถาโดยลงสีต่าง ๆ เช่น เขียว แดง ขาว เป็นต้น มีเทพนมกอดเครือเถา สูงขึ้นไปมีลิง โหนห้อยเครือเถาดอกด้วย และตรงบนประตูใหญ่เป็นภาพเขียนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์

๘) จิตรกรรมเพดานมุขหน้าพระอุโบสถ เป็นศิลปะภาพเขียน ภาพใหญ่ ๆ มี ๔ ลักษณะ คือ ตรงกลางพื้นสีฟ้า เป็นยันต์พระอรหันต์แปดทิศ ล้อมรอบด้วยสัตว์นานา ชิด เช่น ราชสีห์ หนุมาน แมว นก ม้า วัว เป็นต้น ส่วนช่องในสุดบนประตูเข้าพระอุโบสถ เป็นภาพ เรื่องทศชาติของพระพุทธเจ้า ช่วงที่สอง เป็นศิลปะยันต์พระอรหันต์แปดทิศ มีพยานาคกอดเกี่ยวแฉ่ง ยันต์และพระอรหันต์ไว้ และมีเทพยดา สัตว์เป็นลักษณะของการอุปัชฌาย์พระพุทธศาสนาไว้ ช่วงที่สาม เป็นศิลปะ

ภาพที่ ๔๗

จิตรกรรมภาพเขียนเพดานด้านมุขบันไดพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย

๒.๒.๓.๒ จิตรกรรมพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด

โบราณสถานพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด มีจิตรกรรมที่ปรากฏชัดเจนเพียงเดียวคือ ที่ด้านหลังพระพุทธรูปปางปรินิพพานในอุโมงค์ฐานพระธาตุเจดีย์ก่อนขึ้นบันไดไปด้านบนพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด เป็นจิตรกรรมภาพเขียนพุทธประวัติตอนเจ้าชายสิทธัตถะราชาภิเษกเสด็จออกผนวช ลักษณะการเหาะไปในอากาศของมัจฉกษัตริย์มีนายฉันทะนำมัจฉาติดตามไปด้วย

ภาพที่ ๔๘

จิตรกรรมภาพเขียนในอุโมงค์ฐานพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด เชียงราย
ภาพโดย พระยุทธกร ตาลำ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐

จึงกล่าวได้ว่า จิตรกรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นจิตรกรรมประเภทจิตรศิลป์และประณีตศิลป์ ซึ่งมีในพระอุโบสถ เป็นภาพเขียนลายดอกโบตั้นตกแต่งเป็นเถาเครือรอบเสาทุกต้น ภาพเขียนเพดาน ภาพเขียนลงรักปิดทองบานประตู หน้าต่าง และฝาผนังพระอุโบสถ ด้านหน้าด้วยลวดลายสีสดใสในหลากสี เป็นต้น

๒.๓ สถาปัตยกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๒.๓.๑ สถาปัตยกรรมวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๑) สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ เรียกว่าแบบแม่ไก่กอกไข่ หลังคาซ้อนกัน ๒ ชั้น กว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๒๑.๘๕ เมตร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ มีประตูเข้าด้านหน้า ๑ ประตู ด้านหลัง ๒ ประตู มีหน้าต่าง ๑๐ ช่อง ประฐานก่อสร้างโดยพระครูบาสมณะ โสภโณ เจ้าอาวาสในขณะนั้น มีความงดงามมาก ในปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานของพระประธาน คนเชียงรายเรียกกันว่า พระเจ้าล้านทอง สร้างด้วยทองสาริตปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒ เมตร เป็นพระศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเชียงรายเคารพนับถือเป็นอันมาก แต่เดิมนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดพระเจ้าล้านทอง ต่อมาเมื่อมีสภาพเป็นวัดร้างจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดดอยงาเมือง และได้อัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดพระแก้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ มีสภาพที่คงคุณค่าในการศึกษาเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ทั้งรูปแบบ และลวดลาย นับว่าเป็นมรดกอันล้ำค่าอีกประการหนึ่งของวัด^๗

^๗ พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) และคณะ, การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย, (รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔.

ภาพที่ ๔๙

สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย
ภาพโดย พระครูวิมลศิลป์กิจ ถ่ายเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๒) สถาปัตยกรรม พระเจดีย์วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย มีลักษณะเป็นแบบล้านนา ตั้งอยู่หลังพระอุโบสถ เป็นพระเจดีย์ที่มีความสำคัญ กล่าวคือเป็นที่พบพระแก้วมรกตครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๗๗ ได้เกิดฟ้าผ่าลงองค์พระเจดีย์พังทลายลง และได้พบพระแก้วมรกตซ่อนไว้ในพระเจดีย์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนองค์พระเจดีย์เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ เจดีย์มีลักษณะเป็นทรงกลมฐานแปดเหลี่ยมยกเก็จและละเหลี่ยมกว้าง ๕.๒๐ เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลางพระเจดีย์ ๙.๕๐ เมตร ยอดเจดีย์เป็นองค์ระฆังคว่ำขนาดใหญ่ มีชุดกลีบดอกบัวคว่ำบัวหงายรองรับ และประดับด้วยเส้นลวดบัวแบบเหลี่ยมรัดครอบบริเวณกลางองค์ระฆัง เหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ทรงสูง ปล้องไฉนขนาดใหญ่ ๙ ชั้น รองรับปลียอดและฉัตร เหนือสุดประดับลูกแก้ว องค์พระธาตุเจดีย์ห้อมด้วยทองจังโก (แผ่นทองเหลืองปิดทองคำเปลว) ตั้งแต่บัวถลาไปจนถึงยอดพระธาตุเจดีย์ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ทางวัดได้ติดตั้งคำกล่าวบูชาพระเจดีย์ตามธรรมเนียมของคนไทยไว้ให้ผู้เข้าไปกราบไหว้สักการะได้ท่องบ่นหรือไหว้พระเจดีย์ตามระเบียบของวัดได้อย่างถูกต้องด้วย

๓) สถาปัตยกรรมหอยอ คือ แท่นบูชาประดิษฐานพระพุทธรูป ภาคเหนือเรียกว่า “หอยอ” หรือวิหารเล็ก ตั้งอยู่ระหว่างพระเจดีย์กับพระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาหลังคา ๓ ชั้น ตกแต่งด้วยช่อฟ้า และหางหงส์เป็นรูปหัวนาค ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง สิงห์สอง และสิงห์สาม

ภาพที่ ๕๐

สถาปัตยกรรมหอยวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๔) สถาปัตยกรรมหอพระแก้วหยก เป็นอาคารไม้ทรงล้านนาโบราณตามจินตนาการของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ หอพระหยกมีขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคกร นวตวิสาขาสุณณมงคล หรือ "พระหยกเชียงราย หอพระหยกเชียงรายเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาตามจินตนาการของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ดังกล่าวแล้วข้างต้น เช่น ซ่อฟ้า หรือทางภาคเหนือเรียกว่า จ่อฟ้า ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองรูปหัตถ์ศิลป์ หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่านกหัส มีลักษณะลำตัวเป็นนก หัวเป็นช้าง มีงม มีจะงอยปากเป็นวง พละกำลังมาก เท้ากับช้าง ๔ เชือก เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งในป่าหิมพานต์ ใบระกาทำด้วยไม้เช่นกันแกะเป็นลายกนก ปิดทอง มีหางหงส์เป็นนกหัสศิลป์ ตรงกลางหลังคามีปราสาทตั้งอยู่เรียกว่า “ปราสาทเพ็ญ” แกะสลักเป็นรูปนกกะเวก หรือชาวล้านนาเรียกว่า “นกการะเวก” มีฉัตรโลหะปิดทอง ๕ ชั้นปักบนหลังปราสาท หน้าบัน (หน้าแขนบ) ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองลายพรรณพฤษา ประกอบด้วยรูปสัตว์ต่าง ๆ^๔

^๔ ศุภชัย สิทธิเลิศ, นักประวัติศาสตร์-โบราณคดี, สัมภาษณ์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๕๑

สถาปัตยกรรมหอพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๕) สถาปัตยกรรมบุษบกที่ประดิษฐานพระหยกเชียงราย ก็เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทอง สูง ๕.๖๐ เมตร มีฉัตร ๗ ชั้น สูง ๔๐ เซนติเมตร ทำด้วยแผ่นเงินลงรักปิดทอง ประดับอยู่ ตรงฐาน ๔ ด้านแกะเป็นรูปพุทธประวัติปางประสูติ ปางตรัสรู้ างปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน เป็นไปตามจินตนาการของความเชื่อที่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระมหากษัตริย์ สถานที่ประทับต้องทำให้เป็นพระราชวังเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน ออกแบบโดยศิลปินคนเชียงรายคือ อาจารย์เสถียร นะวงศ์รักษ์

ภาพที่ ๕๒

สถาปัตยกรรมบุษบกประดิษฐานพระหยกเชียงราย วัดพระแก้ว เชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๖) สถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑโสงหลวงแสงแก้ว เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีคุณอมรา (แสงแก้ว) มุนิกานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์ ออกแบบโดยนายณภดล อิงควนิช สถาปนิกชาวเชียงราย ขนาดกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๓.๒๕ เมตร สูง ๒ ชั้น โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ตกแต่งด้วยไม้สักทั้งหลัง หลังคามีเครื่องประดับที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือ ช่อฟ้าทำเป็นรูปนกหัสดีลิงค์ หรือนกหัส นกที่มีลำตัวเป็นนก มีหัวเป็นช้าง เป็นหนึ่งในสัตว์จำพวกนกป่าหิมพานต์ ตรงกลางหลังคามีปราสาทเพ็อง (บราลี) แกะสลักไม้เป็นรูปสามเหลี่ยม มีเสาตรงกลางมีนาคเป็นกรอบอยู่สองข้าง ภายในแกะเป็นลายตาข่ายปรด (ตาข่ายหนวด) และลายก้านผักกูด

สถาปัตยกรรมหน้าบันประตูทางเข้าพิพิธภัณฑโสงแสงแก้วแกะสลักไม้ประดับพร นามาริไธยย่อ สธ. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งพระองค์ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ส่วนห่มยนต์ แกะสลักรูปแพะอยู่สองข้าง ซึ่งเป็นสัตว์ประจำปีพระราชสมภพ ตรงกลางเป็นลายพรรณพฤษา ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ช่อฟ้า และหางหงส์แกะสลักเป็นรูปนกหัสดีลิงค์ แต่ใบระกาแกะเป็นลายกนก

ภาพที่ ๕๓

สถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑโสงหลวงแสงแก้ว

ภาพโดย นายจักรกรฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

๗) สถาปัตยกรรมซุ้มประตูวัดพระแก้ว ก็เป็นอีกหนึ่งสถาปัตยกรรมของวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นซุ้มแบบล้านนา โครงสร้างทำด้วยไม้ทั้งหลัง แล้วประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา แบบล้านนา หลังคา ๒ ชั้น มุงด้วยไม้แป้นเกล็ด ตรงกลางหลังคามีฉัตรโลหะปิดทอง ๕ ชั้นตั้งประดับอยู่ ส่วนเชิงชายเป็นลายฉลุไม้ลวดลายพรรณพฤษา

นอกจากนี้ ยังมีสถาปัตยกรรมของกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิรับรองอาคันตุกะ และเสนาสนะอื่น ๆ อีกมาก แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณคดีจึงได้มีได้นำเสนอไว้ในที่นี้

ภาพที่ ๕๔

สถาปัตยกรรมซุ้มประตูวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย
ภาพโดย นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๐

จึงกล่าวได้ว่า วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ล้านนาประยุกต์ทุกอาคาร เป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบล้านนาไว้เป็นอย่างดี

๒.๓.๒ สถาปัตยกรรมวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๑) สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ โครงสร้างทำด้วยไม้เนื้อแข็ง สันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้นเมื่อราวจุลศักราช ๑๒๕๑ - ๑๒๕๒ (พ.ศ. ๒๔๓๒ - ๒๔๓๓) ต่อมามีการบูรณปฏิสังขรณ์อีกสองครั้งคือ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยพระครูสิกขาลังการ และ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยพระเดชพระคุณ พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ภูมิปัจจุบัน

ภาพที่ ๕๕

สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๒) สถาปัตยกรรมพระเจดีย์ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง เชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาไทย เชื่อว่าสร้างขึ้นในสมัยเดียวกับพระอุโบสถ มีการบูรณะใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และบูรณะอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ แต่เดิมทาสีขาว ปัจจุบันทาสีทองเด่นเป็นสง่า ประดิษฐานอยู่ทิศตะวันตกทิศด้านหลังพระอุโบสถ

ล่อเพียงพิษณุเกล้า้ง   เกลาทรง

อร่ามเรือแถมกาญจน์องค์   อะคร้าว

เจดีย์เด่นอ้ารง   ธรรมศาสน์

ประดิษฐ์ประดับด้าว   เเด่นสร้างขวัญสมัย”^๙

๓) หอระฆัง เป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยแบบล้านนาไทยประยุกต์ มีระฆังเป็นแบบใบระกาหล่อด้วยทองเหลืองทั้งแท่ง ซึ่งหาได้ยากมากในปัจจุบัน ขนาดความสูง ๒๕ นิ้ว ยาว ๓๙ นิ้ว หนา ๑ นิ้ว ชูตพบบริเวณวัดพระสิงห์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ปัจจุบันชั้นล่างใช้เป็นหอกลอง

๔) เจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยภาคกลาง ทำด้วยอิฐถือปูนทั้งหลัง พระพุทธรูปบาทจำลองจำหลักบนแผ่นศิลาทราย มีขนาดกว้าง ๖๐ เซนติเมตร ยาว ๑๕๐ เซนติเมตร มีจารึกอักษรขอมโบราณ ว่า "กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา" ปราชญ์บางท่านสันนิษฐานว่า น่าจะมีมาแต่สมัยพ่อขุนเม็งรายมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนาไทย

ภาพที่ ๕๖

สถาปัตยกรรมเจดีย์ครอบรอยพระบาท วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

^๙ เป็นบทประพันธ์ที่เก็บตกมา ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ประพันธ์

๕) **กุฏิสงฆ์** วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาไทยประยุกต์ กลุ่มกุฏิสงฆ์ของวัดจะเป็นลักษณะที่ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูนทุกหลัง แต่กุฏิหลังใหญ่เป็นลักษณะ ๓ ชั้น แต่กุฏิเล็กรอบ ๆ บริเวณวัดตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดเป็นลักษณะชั้นเดียวอยู่ห่างกันประมาณ ๑.๕ เมตร ส่วนกุฏิใหญ่ ๓ ชั้น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด

๖) **อาคารเรียนสุนทรพริยัติยากร** เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาประยุกต์ มีลักษณะ ๓ ชั้น ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน เป็นอาคารเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี ซึ่งวัดพระสิงห์เป็นสำนักเรียนแผนกบาลีประจำจังหวัดเชียงรายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๗) **อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ** เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยประยุกต์ มีลักษณะ ๓ ชั้น ก่อด้วยอิฐถือปูนทั้งหมด ชั้นล่างใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ของวัด ชั้นที่ ๒ ใช้เป็นสำนักงาน เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย และชั้นที่ ๓ ใช้เป็นห้องประชุมคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๕๗

สถาปัตยกรรมอาคารเฉลิมพระเกียรติฯ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๘) **ซุ้มประตูโขงเข้าวัด** ซุ้มประตูเข้าวัดมีอยู่ ๒ ด้าน คือ ทิศตะวันออก และทิศเหนือของวัด ซึ่งแยกเป็นด้านได้ดังนี้ ทิศตะวันออก เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เป็นซุ้มที่ก่อด้วยอิฐถือปูน และประดับด้วยลวดลายปูนปั้นแบบร่วมสมัยล้านนา เป็นปูนปั้นทั้งหลัง มีหลังคายอด ๕ ชั้น สีขาวบริสุทธิ์ มีบานประตูไม้แกะสลักปิด เปิดอยู่ระหว่างกลาง เป็นสถาปัตยกรรมที่ช่างล้านนาได้คิดประดิษฐ์ขึ้นให้เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา ส่วนด้านทิศเหนือ เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาประยุกต์เช่นกัน แต่ทำเป็นหลังคาสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้องโบริท์ หน้าบันประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ผสมกับลวดลายหล่อด้วยพิมพ์แกะสลัก ยกหลังคาเป็น ๕ ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา แบบล้านนาทุกชั้น โครงสร้างเป็นอิฐถือปูน

ภาพที่ ๕๘

สถาปัตยกรรมซุ้มประตูโขงเข้าวัดทิศตะวันออก วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๕๙

สถาปัตยกรรมซุ้มประตูโขงเข้าวัดทิศเหนือ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

จึงกล่าวได้ว่า วัดพระสิงห์ มีพุทธศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเกือบทั้งหมด ยกเว้นเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปซึ่งเป็นศิลปะแบบไทยภาคกลาง ส่วนเขตสังฆาวาสจะเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยร่วมสมัย ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ปัจจุบันทางวัดเริ่มจะหันกลับมาอนุรักษ์ สืบสานศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบล้านนามากขึ้น จะเห็นได้จากการก่อสร้างล่าสุดคือการก่อสร้างซุ้มประตูโขงเข้าวัดทั้ง ๒ ด้าน นำศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเข้ามาใช้

๒.๓.๓ สถาปัตยกรรมวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๑) พระอุโบสถวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ ๒ ชั้น โครงสร้างเป็นแบบก่ออิฐถือปูนแบบล้านนา หลังคาทำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดพระแก้ว วัดพระสิงห์

ภาพที่ ๖๐

สถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๒) พระธาตุเจดีย์ วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เรียกว่า พระธาตุเจ็ดยอด เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเชียงใหม่ สันนิษฐานว่า เป็นรูปแบบที่นำมาจากวิหารวัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่ แต่ย่อส่วนให้เล็กลง เป็นพระเจดีย์เจ็ดองค์บนฐานไพที ก่ออิฐถือปูน เป็นอาคารชั้นเดียว

ภาพที่ ๖๑

สถาปัตยกรรมพระธาตุเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๓) ธรรมาสันพื้นบ้านล้านนา เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา อายุสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ ซึ่งกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นสถาปัตยกรรมที่ทำด้วยไม้ทั้งหลัง ฐาน ๔ เหลี่ยม จตุรัส ทำชั้นย่อเข้าเป็น ๓ ชั้น^{๑๐}

ภาพที่ ๖๒

สถาปัตยกรรมธรรมาสันไม้โบราณล้านนา วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

๔) กุฏิสงฆ์ กลุ่มกุฏิสงฆ์ของวัดเจ็ดยอดเป็นสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัยแบบล้านนาทั้งสิ้น และเป็นประเภทอาคารที่ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน กลุ่มอาคารกุฏิสงฆ์จะเป็นลักษณะ ๒ ชั้นเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ ๖๓

สถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย

^{๑๐} ประวัติวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย, แผ่นพับประชาสัมพันธ์.

๕) ศาลาการเปรียญและอาคารบำเพ็ญกุศล เป็นสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัย ก่อด้วยอิฐถือปูน หลังคาทำด้วยโครงเหล็ก ใช้บริการในการบำเพ็ญกุศลของประชาชน มี ๒ หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดติดประตูเข้าวัดทางทิศใต้ และทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ

จึงกล่าวได้ว่า เสนาสนะต่าง ๆ ในวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นสถาปัตยกรรมที่หลากหลายทั้งที่เป็นแบบล้านนา แบบล้านนาประยุกต์ แบบร่วมสมัย ซึ่งทางวัด ได้ดำเนินการก่อสร้างตามที่เจ้าภาพมีความประสงค์จะสร้างถวาย ยกเว้นโบราณสถานซึ่งยังอนุรักษ์ของเดิมไว้

จากการศึกษาวิจัยพุทธศิลปกรรม ในวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้พบ ศิลปะลวดลายที่ใช้ตกแต่งงานสถาปัตยกรรมรูปแบบ ๓ มิติ มีประเภทประติมากรรมและงานจำหลัก ไม้ ลวดลายจากกลุ่มตัวอย่างอยู่ในโครงสร้างสามเหลี่ยมหน้าจั่ว สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับวรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ดังนี้^{๑๑}

๑. รูปแบบของลวดลาย มี ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑.๑) รูปแบบลวดลายจากธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ ใบไม้ ผสมผสานลายเถาและลาย ก้านขด

๑.๒) รูปแบบประเภทยลวดลายไทย เช่น ลายกระหนก ลวดลายประเภทกระหนกสมัย ล้านนามีวิวัฒนาการต่อเนื่อง โดยการเปลี่ยนโครงสร้างและลาย ละเอียดที่เป็นหัวกระหนก เช่น ลวดลายกระหนกปูนปั้นประดับซุ้มที่เจดีย์วัดกุฎี จังหวัดลำ พูน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นสมัยเริ่มแรกของการมีลวดลายกระหนก แตกต่างกับลวดลายกระหนกที่เจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย แต่กระหนกที่อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง เป็นกระหนกก้านขดหรือกระหนกหัวม้วนและลายไทย ประเภทลาย ประจำยาม

๑.๓) รูปแบบลายเครือเถาหรือลายพันธุ์พฤกษา ซึ่งเน้นการผูกมัดลวดลายโค้งคดดัดอง เกี่ยวพันกันด้วยก้าน

๑.๔) รูปแบบลวดลายกาบ รูปแบบลายกาบศิลปะสมัยล้านนามีหลายรูปแบบ ตั้งแต่ โครงสร้างของกาบและลวดลาย สมัยล้านนานิยมตกแต่งกาบที่หัวเสา กลางเสาและโคนเสา กาบมีทั้ง ทรงสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมจัตุรัสตกแต่งส่วนกลางเสา กาบที่มีโครงสร้างสามเหลี่ยม จะตกแต่งส่วนที่เป็นหัวเสาและ โคนเสา เสาที่ใช้ลวดลายกาบตกแต่งนิยมใช้เสาเหลี่ยม ลวดลายกาบ นิยมใช้ลายประจำยาม ลายพันธุ์พฤกษา ลายกระหนก ลวดลายที่พบในกลุ่มตัวอย่างประเภท ลาย กาบ ได้แก่ ลวดลายพันธุ์พฤกษาประเภทดอกไม้ ใบไม้ ประกอบลายกระหนกก้านขด

๑.๕) รูปแบบลวดลายเถาหรือลายประดับหน้ากระดาน จากกลุ่มตัวอย่างเป็นลาย หน้ากระดานแนวทแยงสลัดอกและแนวทแยงสลัตัวกระหนก

๒. รูปแบบโครงสร้าง

โครงสร้างลวดลายศิลปกรรมล้านนาใช้โครงสร้างรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยม จตุรัส สี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า วงกลม วงกลมมีทั้งชนิดครึ่งวงกลมและวงกลมที่สมบูรณ์

^{๑๑} วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ, การศึกษาลวดลายศิลปกรรมล้านนาที่มีผลต่อการออกแบบเครื่องประดับ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิกส์, กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

๓. ลวดลายหลัก

ลวดลายหลักส่วนมากเป็นลายเครือเถาหรือลายพันธุ์พฤกษาที่เป็นลายดอกไม้ ใบไม้ ผสมลายกระหนก ลายเส้นขมวดเป็นกันหอย เส้นลายโค้ง คดคดงอแสดงความกลมกลืนด้วยเส้น ไม่นิยมใช้เส้นตัดกันในลวดลายเดียวกัน นิยมการวางลวดลายโดยใช้เส้นเกี่ยวพันกันเชื่อมโยงระหว่างส่วนประกอบที่เป็นลาย หลักและลายละเอียดสัมพันธ์กัน

๔. ลวดลายประกอบ

ส่วนมากเป็นลายเส้นที่โค้งคดคดงอเพื่อเสริมให้ลวดลายเด่นขึ้น เมื่อตัดลายที่เป็นส่วนประกอบออก ลายหลักยังคงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ มีเป็นส่วนน้อยที่ลายประกอบเป็นส่วนสำคัญของลายทั้งหมด ไม่สามารถตัดออกได้

จึงสรุปได้ว่า วัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีสถาปัตยกรรมภายในวัด ๒ ชนิด คือ ชนิดที่สร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัยหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กุฏิ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญบุญ โรงฉัน ฯลฯ และชนิดที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระธาตุเจดีย์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ ส่วนศิลปะ เป็นศิลปะประเภทปฏิมากรรม จิตรกรรม แล้วตกแต่งด้วยปราณีตศิลป์ ที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ งานแกะสลักไม้ พุทธรูปปูนปั้น เทวรูปปูนปั้น ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่างของพระอุโบสถ พระวิหาร ซ่อฟ้า ใบระกา การปั้นปูนปั้นตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถ ส่วนศิลปะที่เป็นจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของเมืองเชียงรายอยู่ ๒ วัด คือวัดพระแก้ว เป็นศิลปะภาพวาดการอัญเชิญพระหยกเชียงรายเข้าสู่วัดพระแก้วเชียงราย ซึ่งวาดไว้ในฝาผนังหอพระหยกเชียงราย และวัดพระสิงห์ เป็นภาพวาดไว้ในฝาผนังวิหารพระสิงห์ เป็นศิลปะภาพวาดวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาในอดีต

บทที่ ๓

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายมีวัดที่เป็นอารามหลวงอยู่ทั้งหมด ๓ วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ และวัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ในเทศบาลนครเชียงรายทั้งหมด จากการศึกษาในบทที่ ๒ ได้พบพุทธศิลปกรรมในแต่ละวัดมากมาย ในบทนี้จึงได้นำเสนอการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาวิจัยเป็นหัวข้อดังนี้

๑. ประเภทของศิลปกรรม
๒. แนวคิด ทฤษฎีการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม
๓. ความหมายและความสำคัญของพุทธศิลปกรรม
๔. การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษาวิจัย มีดังนี้

๓.๑ ประเภทของศิลปกรรม

ศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีความสวยงาม สิ่งมนุษย์สร้างที่ไม่สวยงาม เช่น กองขยะ ป้ายโฆษณารกตา ฯลฯ ไม่นับเป็นศิลปกรรม การสร้างสรรค์โดยมนุษย์เพื่อความงามหรือสุนทรียภาพที่ถือเป็นศิลปกรรมแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts) และ (๒) ศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art)

๓.๑.๑ ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts)

ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ (fine arts) หมายถึง ศิลปกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อความปิติชื่นชมในตัวชิ้นงาน เช่น งานจิตรกรรม เป็นงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการวาด ระบายสี และการจัดองค์ประกอบความงามอื่น เพื่อให้เกิดภาพ ๒ มิติ ไม่มีความลึกหรือนูนหนา จิตรกรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ ผู้ทำงานจิตรกรรม มักเรียกว่า “จิตรกร” ซึ่ง จอห์น แคนาเดย์ (John Canaday) ได้ให้ความหมายของจิตรกรรมไว้ว่า จิตรกรรม คือ การระบายชั้นของสีลงบนพื้นระนาบรองรับ เป็นการจัดรวมกันของรูปทรง และ สีที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของศิลปินแต่ละคนในการเขียนภาพนั้น พจนานุกรมศัพท์ อธิบายว่า เป็นการสร้างงานทัศนศิลป์บนพื้นระนาบรองรับ ด้วยการ ลาก ป้าย ชีต ขูด วัสดุ จิตรกรรมลงบนพื้นระนาบรองรับ ภาพจิตรกรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่เป็นที่รู้จักอยู่ที่ถ้ำ Chauvet ในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งนักประวัติศาสตร์บางคนอ้างว่ามีอายุราว ๓๒,๐๐๐ ปี เป็นภาพที่สลักและระบายสีด้วยโคลนแดงและสีถ่านดำ แสดงรูปม้า แรด สิงโต ควาย แมมมอธ หรือมนุษย์ ซึ่งมักจะกำลังล่าสัตว์

งานประติมากรรม เป็นงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการปั้น แกะสลัก หล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่น ลงบนสื่อต่าง ๆ เช่น ไม้ หิน โลหะ สัมฤทธิ์ ฯลฯ เพื่อให้เกิดรูปทรง ๓ มิติ มีความลึกหรือขนานนา สามารถสื่อถึงสิ่งต่าง ๆ สภาพสังคม วัฒนธรรม รวมถึงจิตใจของมนุษย์โดยชิ้นงาน ผ่านการสร้างของประติมากร ประติมากรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ ผู้ทำงานประติมากรรม มักเรียกว่า ประติมากร งานประติมากรรมที่เกี่ยวกับศาสนามักสะกดให้แตกต่างออกไปว่า “ปฐุมิการกรรม” ผู้ที่สร้างงานปฐุมิการกรรม เรียกว่า “ปฐุมิการกร”

กวีนิพนธ์ คือรูปแบบทางศิลปะที่มนุษย์ใช้ภาษา เพื่อคุณประโยชน์ด้านสุนทรียะ ซึ่งเพิ่มเติมจากเนื้อหาทางความหมาย นับเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรม โดยเป็นคำประพันธ์ที่กวีแต่ง^๑ เป็นงานเขียนที่มีวรรณศิลป์ เร้าให้สะท้อนอารมณ์ได้^๒ คำที่มีความหมายทำนองเดียวกัน ได้แก่ ร้อยกรอง ซึ่งหมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์

นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ อีกหลายคำที่มีความหมายทำนองเดียวกับกวีนิพนธ์ และร้อยกรอง ได้แก่ บทกวี บทประพันธ์ คำประพันธ์ กวีวิจารณ์ ลำนำ บทกลอน กาพย์กลอน กลอนกาพย์ กานท์ รวมทั้งคำว่า ฉันท กาพย์ และกลอน ซึ่งในปัจจุบันหมายถึงคำประพันธ์ที่มีรูปแบบต่างกัน ก็เคยใช้ในความหมายเดียวกันกับ กวีนิพนธ์ และ ร้อยกรอง มาในยุคสมัยหนึ่ง

ผลงานที่จัดเป็นกวีนิพนธ์เรียกว่า บทกวี ส่วนผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานดังกล่าวเรียกว่า “กวี” หรือ “นักกวี”

๓.๑.๒ ศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art)

ศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art หรือ applied art) หมายถึง ศิลปกรรมที่ประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่น

งานจักสาน หรือ เครื่องจักสาน คือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย จากฝีมือความคิดภูมิปัญญาของชาวบ้านมีลักษณะรูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ วัสดุอุปกรณ์คตินิยม และอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ คำว่า “จักสาน” คำว่า จัก คือ การทำให้เป็นแฉก เป็นหยักๆ ด้วยฟันเลื่อย หรืออีกวิธีการหนึ่ง การที่ชาวบ้านใช้คมมีดผ่าไม้ไผ่แล้วทำให้เป็นเส้นบางๆ วิธีการอย่างนี้เรียกว่า จัก เช่นกัน ส่วนไม้ไผ่ หรือ หวาย ที่จักออกมาเป็นเส้นบางๆ นั้นเรียกว่า ตอก ถึงตอนนี้การที่ชาวบ้านนำตอกมาขัดกันจนเกิดลวดลายที่ต้องการ เราเรียกว่า สาน ต่อจากนั้นแล้วก็จะเป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดรูปทรงต่างๆ จนท้ายที่สุดเป็นภาชนะสามารถนำไปใช้สอยได้ตามต้องการ

เครื่องปั้นดินเผา คือ ภาชนะชุดแรก ๆ ของมนุษย์ เป็นการนำดินมาขึ้นรูปเป็นภาชนะต่าง ๆ แล้วนำไปตากแห้ง คุณสมบัติของดิน โดยเฉพาะดินเหนียวสามารถอุ้มน้ำได้ดี และเมื่อผสมเข้ากับน้ำแล้วจะทำให้ดินมีความเหนียวและสามารถที่จะปั้นหรือขึ้นรูปสามมิติ โดยไม่ต้องเพิ่มเติมวัสดุอื่นอีก คำว่า “เครื่องปั้นดินเผา” เป็นคำนามที่มีความหมายที่สื่อให้เข้าใจได้ในตัวของมันเอง (เอาดินมาปั้นแล้วก็เผา) เมื่อนำดินที่ขึ้นรูปแล้วมาให้ความร้อน ดินซึ่งประกอบด้วยผลึกในตระกูลของ “alumino silicate” จะมีการเปลี่ยนแปลงสัณฐานทางเคมี สารประกอบอัลคาไลน์ (alkaline) เป็นสารชนิดหนึ่ง

^๑ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.

^๒ สุภาพร มากแจ้ง, กวีนิพนธ์ไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕).

ที่สามารถทำปฏิกิริยาเคมีกับผลึกดินที่อุณหภูมิสูง พลังงานความร้อนนี้สามารถขับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผลึกดิน โดยจะทำให้เกิดสารประกอบลักษณะเป็น"แก้ว" สารประกอบนี้จะทำหน้าที่เป็นตัวประสานอนุภาคดินที่เหลือนิ่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้าง เข้าด้วยกัน ทำให้เนื้อวัสดุหลังการเผา (อย่างน้อยประมาณ ๘๐๐ องศาเซลเซียส แล้วแต่คุณสมบัติทางเคมี) มีความคงทนแข็งแรงขึ้น สามารถคงรูปไว้ใช้เป็นภาชนะสังเคราะห์ชนิดแรกของมนุษย์

เครื่องแก้ว เครื่องเรือนและสิ่งใช้สอยต่างๆ ที่มีการบรรจงสร้างขึ้นโดยประณีต ทั้งที่สร้างด้วยมือ (ศิลปหัตถกรรม) และโดยเครื่องจักร (ศิลปหัตถอุตสาหกรรม)

จึงกล่าวได้ว่า ศิลปกรรม เป็นงานประเภททัศนศิลป์ (visual art) ซึ่งมักหมายถึงงานประเภทจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ศิลปกรรม เป็นผลงานสร้างสรรค์ทางสุนทรีย์เฉพาะที่มีคุณภาพดี เป็นการกำหนดความหมายศิลปกรรมให้แคบและเฉพาะมากขึ้น

๓.๒ แนวคิด ทฤษฎี การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม

๓.๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสสิ่งที่มีค่า เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่า หรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ หมายถึง รักษาและใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดและนานที่สุด

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาไว้ให้นานที่สุด และสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

การอนุรักษ์ ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง การรักษาให้คงเดิม

พุทธ หมายถึง ผู้รู้ ปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ร้อยสัจสี

ศิลปะ หมายถึง ฝีมือทางงานช่าง สร้าง งานแสดง สิ่งของที่นำมาแสดง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์

พุทธศิลปกรรม หมายถึง ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลัทธิมหาญาณ หรือเถรวาท

ดังนั้น การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม จึงหมายถึง การรักษาพุทธศิลปกรรมที่สร้างขึ้นบนผืนแผ่นดินไทย อันเป็นวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่เป็นมรดกของชนรุ่นหลังต่อไป โดยศึกษาถึงสาเหตุและการเสื่อมสลายและหาแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ให้พุทธศิลปกรรมดำรงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เท่าที่จะทำได้

๓.๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม

ดังกล่าวข้างต้นว่า พุทธศิลปกรรมเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง จึงกล่าวได้ว่า พุทธศิลปะทางพระพุทธศาสนาก็คือโบสถ์ วิหาร กุฏิ พระธาตุเจดีย์ ฯลฯ ซึ่งที่ยังมีปรากฏอยู่ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย กำแพงเพชร เชียงใหม่ เชียงแสน เป็นต้น ล้วนแต่เป็นโบราณสถานที่บรรพชนได้สร้างไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดจนทุกวันนี้ จึงทำให้สังคมไทยมีความเชื่อว่าโบราณสถานโบราณวัตถุเป็นส่วนหนึ่ง

ที่ทำให้บ้านเมืองเกิดความศิวิไลซ์ เนื่องจากบรรดาเมืองที่ได้ชื่อว่าศิวิไลซ์ทั้งหลายในทวีปยุโรป เพราะเขามีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีร่องรอยโบราณสถานให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในอดีต จนทำให้มีอิทธิพลแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานเริ่มแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทย^๓

ฉะนั้น กรมศิลปากรจึงได้ตรากฎหมายเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานเหล่านั้นไว้ เรียกว่า พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๓ ได้บัญญัติไว้ว่า โบราณสถาน หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้ คือ เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีบทบัญญัติบางประการที่ไม่เหมาะสมและไม่รัดกุมเพียงพอในด้านการคุ้มครองดูแลรักษา การบูรณะและการซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ และกำหนดอัตราโทษไว้ต่ำมาก ทำให้มีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการลักลอบขุดค้น และทำลายโบราณสถาน ลักลอบนำหรือส่งโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางศิลป ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีออกนอกราชอาณาจักรมากขึ้น นอกจากนี้ ปรากฏว่าในปัจจุบันมีการผลิตและการค้าสิ่งเทียมโบราณวัตถุและสิ่งเทียมศิลปวัตถุเป็นจำนวนมาก สมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และการควบคุมการผลิตและการค้าสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสมควรปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับใบอนุญาตและหนังสืออนุญาต อัตราโทษและอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งแก้ไขบทบัญญัติอื่นที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกันด้วย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๔

จึงกล่าวได้ว่า แนวคิด ทฤษฎีการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมอันเป็นโบราณสถานก็คือ ทำให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เห็นคุณค่าของศิลปกรรมทั้งปฏิมกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานและชาวโลกได้ศึกษาเรียนรู้เช่นประเทศอื่น ๆ

๓.๓ ความหมายและความสำคัญของพุทธศิลปกรรม

พุทธศิลป์ หรือ พุทธศิลปกรรม จึงเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลัทธิมหายาน หรือเถรวาท สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ คือ ความงดงามทางด้านศิลปะ ในพระพุทธศาสนายังมีความชื่นชม ยินดีกับความงามของธรรมชาติ ป่าเขา ลำเนาไพร แม่น้ำลำธาร ห้วย

^๓ กรมศิลปากร, แนวปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไข (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, หน้า ๓๐.

^๔ กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๓๘ หน้า ๑๒ วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๕).

หนอง คลอง บึง ทะเล หาดทราย หน้าผา เหวเสียงเพลง เสียงดนตรี เสียงซบกล่อม เสียงเสียดสีของต้นไม้ ใบไม้ แม้กระทั่งเสียงลม และเสียงคลื่น ถือว่าเป็นเครื่องมือ ที่สำคัญในการสื่อถึงปรัชญา ของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นการเสริมสร้าง ความรู้สึก ความนึกคิด ความเข้าใจ และรู้จักการปล่อยวาง สามารถเป็นสื่อในการเข้าใจ เข้าถึงธรรมะที่ลึกซึ้งได้ เนื้อคำบรรยายใดๆ^๕

ในปัจจุบัน เราจะได้ยินคำว่าพุทธศิลป์บ่อยครั้งมาก และในวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายก็มีการจัดการศึกษาในสาขาวิชานี้โดยตรง บางมหาวิทยาลัยนอกจากจะมีการจัดการศึกษาสาขาวิชานี้แล้ว ยังได้มีการจัดตั้งเป็นคณะ และใช้ชื่อว่าคณะพุทธศิลป์โดยตรงก็มี

๓.๓.๑ ความหมายของพุทธศิลป์

จึงมีนักวิชาการและผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายของคำว่า “พุทธศิลป์ หรือพุทธศิลป์” ไว้ในหลายๆ ความหมาย พอประมวลได้ดังนี้

“พุทธศิลป์” เป็นคำผสมระหว่างคำว่า “พุทธ” ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ ผู้มีปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้หรือยัสสัจ “ศิลปะ” หมายถึง ฝีมือทางงานช่าง สล่า งานแสดง สิ่งของที่น่ามาแสดง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ “ศิลปะ หรือ ศิลป์” เป็นการกระทำ หรือ ขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือการสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิด และการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความสะท้อนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียดชิงชัง เป็นต้น ดังนั้นพุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก กว่า ๕๕๐ เรื่อง จึงได้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งานปั้นดินเผา อีกทั้งยังมีการแกะสลักหิน ประเพทต่างๆ และแกะสลักไม้ ในเวลาต่อมา ได้มีการเผยแพร่อิทธิพล ไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย เป็นเรื่องราวที่ เราสามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง คู่มุขปราสาท พระราชวัง ซึ่งสามารถยกระดับ ความคิด จิต กาย จนเป็นหนทางเกิดมรรคญาณ ให้สำเร็จเป็นอริยบุคคลได้อย่างมากมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายความหมายพุทธศิลป์ ไว้ว่า หมายถึงพุทธเจดีย์ เจดีย์เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี ๔ ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์

สงวน รอดบุญ^๖ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า พุทธศิลป์ คือศิลปกรรม ที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในลัทธิมหายาน และเถรวาท

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายพุทธศิลป์ไว้ว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี ๔ อย่างคือ (๑) ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (๒) บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย (๓) ธรรม

^๕ <https://www.gotoknow.org/posts/548679>, (เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐)

^๖ สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙).

เจดีย์ บรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ (๔) อุทเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูป ; ในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งทีก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรพบุรุษ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงอธิบายพุทธศิลป์ไว้ว่า ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง

พระธรรมโกศาจารย์ หรือ พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ พอสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ หรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูปสวย ๆ

สรุปได้ว่า พุทธศิลป์ หรือ พุทธศิลปกรรม หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ภูมิกรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓.๓.๒ จุดเริ่มต้นและความสำคัญของพุทธศิลปกรรมของไทย

ได้มีนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์ให้ความสำคัญกับพุทธศิลปกรรม หรือ ศิลปะของพระพุทธรูปในสมัยต่าง ๆ ว่า เป็นสิ่งบ่งบอกถึงรอยอารยธรรมและสะท้อนวัฒนธรรม สังคม การปกครอง และคติความเชื่อในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้พุทธศิลป์เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามเป็นอย่างยิ่ง พุทธศิลปกรรมในประเทศไทย ได้จำแนกตามยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ศิลปะยุคทวารวดี พบที่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย
- ๒) ศิลปะยุคศรีวิชัย พบที่บริเวณภาคใต้
- ๓) ศิลปะยุคลพบุรี พบที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)
- ๔) ศิลปะยุคเชียงแสน-ล้านนา พบบริเวณภาคเหนือตอนบน
- ๕) ศิลปะยุคสุโขทัย พบที่บริเวณภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบน
- ๖) ศิลปะยุคอู่ทอง พบที่บริเวณภาคกลาง
- ๗) ศิลปะยุคอยุธยา พบที่บริเวณภาคกลาง
- ๘) ศิลปะยุครัตนโกสินทร์ พบที่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย

ในทางโบราณคดีแล้ว มีคำกล่าวกันว่า พระพุทธรูปที่ปรากฏในประเทศไทย หากต่างยุคกันแล้ว พุทธลักษณะจะเป็นตัวบ่งบอกถึงยุคได้ หรือแม้แต่หน้าตา จะมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นในทางโบราณคดีเพียงเห็นหน้าพระพุทธรูปก็บอกถึงยุคได้แล้ว บางยุคพระพุทธรูปจะมีหน้าตาอวบอ้วน เนื่องจากคนยุคนั้นบ้านเรือนสงบสุข บางยุคหน้าตาคุ้ย เนื่องจากอยู่ในยุคแผ่กระจายอำนาจ หรือบางยุคพระพุทธรูปหน้าตาผอมเรียว เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม เป็นต้น

ยุคทวารวดี จะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๙ ถือเป็นยุคต้น ๆ ที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย พระพุทธรูปส่วนใหญ่จะนิยมสร้างด้วยสำริด(Bronz) หรือหินจากภูเขา รวมถึงนิยมสร้างรูปสัญลักษณ์ตัวแทน เช่น กงล้อแห่งรัฐภูมิกสงสาร (Wheel of Law) พุทธศิลป์ยุคศรีวิชัย

Srivijaya Art ในยุคนี้จะมีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ พระพุทธรูปยุคนี้นิยมสร้างโดยใช้สำริด(Bronze) หินทราย และดิน

พุทธศิลป์ยุคลพบุรี ศิลปะของยุคนี้จะมีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๑๓ พระพุทธรูปยุคนี้นิยมสร้างจากสำริด (Bronze) หรือหินทราย เป็นต้น

พุทธศิลป์ยุคเชียงแสนล้านนา ศิลปะในยุคนี้อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ พระพุทธรูปส่วนใหญ่นิยมสร้างจากสำริด สำหรับพระพุทธรูปในยุคนี้ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เช่น พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปสี่หังค์ พระเจ้าล้านทอง ฯลฯ

พุทธศิลป์ยุคสุโขทัย ศิลปะในยุคนี้พวกเราในยุคปัจจุบันจะเริ่มจะคุ้นเคยกันอย่างมาก จะมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ พระพุทธรูปส่วนใหญ่นิยมสร้างด้วยสำริดเช่นกัน พระพุทธรูปของยุคนี้ที่มีชื่อเสียงอย่างมาก คือ พระพุทธชินราช พิษณุโลก หรือ หลวงพ่อทองคำ วัดสุโขทัยไตรมิตร กรุงเทพมหานคร

พุทธศิลป์ยุคอุทอง ศิลปะในยุคนี้จะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ พระพุทธรูปนิยมสร้างมาจากสำริด (Bronze)

พุทธศิลป์ยุคอยุธยา พุทธศิลป์ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคที่เฟื่องฟูมากที่สุด เนื่องจากอยุธยามีอายุยาวนานถึง ๔๑๗ ปี ดังนั้นจึงมีการสร้างสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย ยุคนี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ พระพุทธรูปนิยมสร้างด้วยสำริด

พุทธศิลป์ยุครัตนโกสินทร์ ยุคนี้ถือว่าเป็นยุคปัจจุบัน นับว่าศิลปะที่เกิดขึ้นจะมีอายุเริ่มที่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระพุทธรูปนิยมสร้างกันด้วยเนื้อหาลาย ๆ อย่าง เช่น เงิน ทองคำ สำริด หรือชิน เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่า จุดกำเนิดของพุทธศิลป์นาจะเริ่มต้นตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ ๕ ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์ เพื่อถวายภิกษุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือ ธาตุเจดีย์ กล่าวคือ เมื่อเหล้ามัลลกะศัตรีถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้วชาวการเสด็จพระบริณิพพานของพระพุทธองค์ไปถึงเมืองอื่น ๆ ที่เจ้าเมืองทรงเลื่อมใสในพระพุทธองค์ ต่างก็มาขอพระบรมธาตุ เพื่ออัญเชิญไปประดิษฐานไว้ใหม่หาชนบูชา ณ เมืองของตน เดิมมัลลกะศัตรีไม่ยอมให้จนเกือบมีการรบกันขึ้น ทั้งนี้ได้โทณพราหมณ์วาทกถาเกลี้ยกล่อมจึงปรองดองกัน จึงได้มีการแจกพระบรมสารีริกธาตุไปในแคว้นต่าง ๆ มีทั้งหมดถึง ๘ หัวเมือง เพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บรรดาแคว้นเหล่านั้นก็สร้างพระสถูปให้เป็นประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงเกิดมีพระธาตุเจดีย์ขึ้น ถือว่าเป็นพุทธศิลป์กรรมต้นแบบก็ว่าได้

๓.๓.๓ พุทธศิลป์กรรมกับวัฒนธรรมไทย

ปัจจุบันประเทศไทยมีวัดอยู่ประจำแทบทุกหมู่บ้าน วิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้เกี่ยวข้องกับวัด ทั้งด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ด้านประเพณีวัฒนธรรมและด้านสังคม เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ภายในวัดมีพระอุโบสถ ที่เป็นอาคารสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม เช่น การบวช เป็นต้น นอกจากนี้ภายในวัดยังมีเจดีย์ วิหาร กุฏิสงฆ์ จนกระทั่งถึงหอพระไตรปิฎก และอาคารพระปริยัติธรรมอยู่ด้วย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ เพื่อการศึกษาฝึกฝนอบรมและสืบทอดคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาคาร

ต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนประดับตกแต่งอย่างงดงามวิจิตรตระการตาอย่างยิ่งแก่ผู้พบเห็น ประกอบด้วย ศิลปวัตถุอันงดงามล้ำค่าและบางชิ้นก็เป็นศิลปวัตถุที่ประเมินค่ามิได้ เพราะศิลปินที่สร้างวัดแต่ละยุคสมัยล้วนแต่สร้างขึ้นจากแรงศรัทธา สร้างขึ้นอย่างประณีตและแฝงไว้ด้วยพุทธปรัชญาอันสูงส่ง เพื่อให้วัดเปรียบเสมือนที่เป็นประทับของพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศาสนานี้มีความสำคัญต่อสังคมในหลายประการ ดังนี้

- ๑) บอกถึงหลักอภิปรัชญา ว่าโลกนี้เกิดขึ้นมาจากอะไร และจะเป็นเช่นไร
- ๒) สอนหลักคุณธรรมศีลธรรมจริยธรรมของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน
- ๓) ให้ความรู้การดำเนินชีวิตเช่นไรจึงจะถูกต้อง
- ๔) มีเป้าหมายในชีวิต เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่เพียงแต่เกิดมาเพื่อกิน และเสพกาม

เท่านั้น

๕) หลักศรัทธา ว่าทำดีได้รางวัลคือขึ้นสวรรค์ ทำชั่วได้โทษคือตกนรก ทำให้แม้จะลำบากคนไร้กฎหมายก็ไม่ทำชั่วทำแต่ดี

๖) เป็นที่พึ่งทางใจ ในยามชีวิตประสบปัญหาสิ้นหวัง ไร้กำลังใจ หรือลอบประโลม ผู้สูญเสีย บุคคลอันเป็นที่รัก

๗) เป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี

จากความสำคัญของศาสนาดังกล่าว โดยเฉพาะการเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ทำให้การสร้างเสนาสนะทั้งหลาย มักนิยมประดับตกแต่งให้มีลวดลายศิลปะต่างๆ ให้สวยงาม ได้ชมได้มองแล้วเกิดปิติ เกิดความสุข ช่างหรือศิลปินจึงได้จินตนาการ รังสรรค์ผลงานออกมาสู่สายตาประชาชนให้เหมาะสมกับศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมที่ปรากฏในประเทศไทย เกิดจากการ จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นขึ้น เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเจดีย์ประจำปี ประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปประจำวัด เป็นต้น

ในภาคเหนือล้านนาจะมีประเพณีเหล่านี้ทุกวัด บางวัดก็ถือเอาวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำ หรือ แรม ๑๕ ค่ำ ของเดือนต่าง ๆ ตามวันเวลาที่เริ่มสร้างบ้าง ตามวันเวลาที่สร้างเสร็จบ้าง หรือ ตามที่ได้บูรณปฏิสังขรณ์บ้าง สุดแล้วแต่ในชุมชนนั้นจะปรึกษาหารือตกลงกัน แล้วก็จะประกอบประเพณีทุกปี ที่เห็นได้ชัดเจน จะเป็นวันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันเพ็ญเดือน ๖ เหนือ (เดือน ๔ ภาคกลาง) คือประเพณีสงกรานต์พระธาตุเจดีย์ เป็นต้น

ในขณะที่ สุวิญ รักษัตย์ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง พุทธศิลป์กับวัฒนธรรมไทย ซึ่งตีพิมพ์ในไดอารีการบินไทย ปี ๒๐๐๑ ว่า ศิลปะเกิดจากวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือผลรวมแห่งชีวิตมนุษย์ เพื่อสนองตอบความต้องการทางร่างกาย ให้มีชีวิตอยู่รอดพร้อมกับความเจริญงอกงาม ในการรับรู้ทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสุนทรียะ และการสร้างสรรค์ ศิลปะช่วยกล่อมเกล่าและสนองตอบความต้องการของวิถีชีวิตมนุษย์ได้ดีในระดับหนึ่ง เพราะสุนทรียะหรือความงามที่ในรูปแบบที่หลากหลาย ด้วยรูปแบบของศิลปะที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ เครื่องประดับ และรูปเคารพ มาโดยตลอดแต่ดึกดำบรรพ์ มีวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นตัวกำหนดทั้งทางตรงและทางอ้อม ครอบคลุมที่ศิลปะยังเป็นการสร้างผลงานของมนุษย์เพื่อมนุษย์เช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับวัฒนธรรมก็ยังคงเดินคู่กันไปเช่นนี้ เพราะความที่ต่างก็เป็นเหตุและผลของกันและกัน พุทธศิลป์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายทางใจสำหรับมนุษย์ ที่พอใจกับการได้เห็น ได้ยิน ได้ใช้สอย สิ่งงดงาม

ไพเราะเหมาะสม ไม่ว่าประยุกต์ศิลป์ หรือ วิจิตรศิลป์ ต่างก็มีวัตถุประสงค์ทางการสร้างสรรค์อันแน่วแน่ชัดว่า เพื่อบุคคลด้วยกันได้เกิดการรับรู้ถึงความงาม ความไพเราะ ความซาบซึ้ง ที่โอนอ่อนผ่อนคลายทางใจและอารมณ์ รู้จักที่จะปฏิบัติตน แต่งกาย บำรุงตัว ตามแบบแผนของวัฒนธรรมแห่งยุค ใช้มือให้รู้จักทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์ดีงาม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น มีพุทธศิลป์เป็นตัวแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมที่คอยโน้มนำและชี้แนะสะท้อนของจิตนิยมทางวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย

จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม มีคุณค่าที่ควรรักษาไว้เป็นมรดกของสังคม ซึ่งนับว่าเป็นนามธรรมมีผลต่อจิตใจ และศิลปะเองก็มีฐานะเป็นรูปธรรมของวัฒนธรรมนั้น ๆ เมื่อศิลปะกับวัฒนธรรมไทยเกิดขึ้นในที่ใด ส่วนใหญ่แล้วจะมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนต้นกำเนิดของศิลปกรรมทั้งสิ้น

๓.๔ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

ดังกล่าวแล้วในบทต้น ๆ ว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นกำเนิดของศิลปกรรมทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงพบว่า พุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในวัดโดยรวมแล้วทั้ง ๓ แห่ง คือ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด เขตเทศบาลนครเชียงราย มีพุทธศิลปกรรม ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านปฏิมากรรม ด้านจิตรกรรม และด้านสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยแนวทางที่จะให้เกิดการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ดังนี้

๓.๔.๑ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระแก้ว เชียงราย

วัดพระแก้ว เชียงรายมีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด เช่น ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังห่อพระหยกเชียงราย และพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ
- ๒) การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรมไว้เป็นสัดส่วนคือพิพิธภัณฑ์โฮงหลวงแสงแก้ว

- ๓) การอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด

การอนุรักษ์ในลักษณะที่หนึ่ง คือ การอนุรักษ์ไว้ในรูปลักษณะของสถาปัตยกรรม พบว่าอาคารเสนาสนะทุกหลังของวัดจะมีพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาผสมผสานอยู่ กล่าวคือ เป็นไม้แกะสลักประดับตกแต่งพระอุโบสถ พิพิธภัณฑ์โฮงหลวงแสงแก้ว ห่อพระหยกเชียงราย กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปี พระพุทธรูปวิจิตร อาคารสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ มณฑปพญาเม็งราย มณฑปห่อพระสี่ทิศ ฯลฯ แล้วแต่มีลักษณะของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ชัดเจน อันเป็นการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระแก้ว เชียงรายในลักษณะที่หนึ่ง

การอนุรักษ์ในลักษณะที่สอง คือ การสร้างพิพิธภัณฑ์โฮงหลวงแสงแก้ว เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมพุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโบราณวัตถุโบราณคดี ตลอดจนพุทธศิลปกรรมทุกประเภทที่ทางวัดได้รับบริจาคและได้มาด้วยวิธีการอื่นๆ เป็นอาคารสองชั้นที่สามารถจัดเก็บและอนุรักษ์ไว้อย่าง

เป็นระบบจนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถให้นักเรียนนิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไปเข้าไปศึกษา เรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ของล้านนาได้โดยผ่านพุทธศิลปกรรมเหล่านั้น

การอนุรักษ์ในลักษณะที่สาม คือ การจัดทำป้ายประวัติ ป้ายบอกทางอาคารเสนาสนะ ภายในวัดไว้ชัดเจน ให้ผู้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้อย่างสะดวก จัดทำแผ่นพับความรู้พุทธศิลปกรรมของวัด ไว้แจกจ่ายบริการแก่ผู้ que เข้าไปศึกษาเรียนรู้ นอกจากนี้ยังได้ใช้สื่อสารเทคโนโลยีสารสนเทศโดยการ จัดทำเว็บไซต์ของวัดพระแก้ว คือ www.watphrakaew-chaingrai.com ถือว่าเป็นการส่งเสริมและ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมอีกทางหนึ่งของวัดพระแก้ว เชียงราย

ภาพที่ ๖๔

มณฑปพญาเม็งรายมหาราช ณ วัดพระแก้ว เชียงราย

๓.๔.๒ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระสิงห์ เชียงราย

วัดพระสิงห์ เชียงรายมีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฎิมากรรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏ อยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว เชียงราย เช่น ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฎิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเภทจิตรกรรมมี

ปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถ และฝาผนังพระวิหารพุทธสิหิงค์ จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ
- ๒) การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย

แผ่นพับ

- ๓) การอนุรักษ์โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่างๆ

การอนุรักษ์ในลักษณะที่หนึ่ง คือ การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ พบว่า พระอุโบสถ พระวิหารพระพุทธสิหิงค์ ชุ่มประตูเข้าวัดสองด้าน ได้อนุรักษ์พุทธศิลปกรรมแบบไม้แกะสลัก เช่น ซ่อฟ้าไม้แกะสลัก ใบระกา หางหงส์ หน้าบันพระอุโบสถ พระวิหาร และพุทธศิลปกรรมปูนปั้น เช่น ลวดลายปูนปั้นชุมประตูเข้าวัด ลวดลายบุษบกในพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ เป็นต้น

ภาพที่ ๖๕

ปราณีตศิลป์ ลวดลายศิลปกรรมชุมประตูเข้าทิศตะวันออกวัดพระสิงห์ เชียงราย

การอนุรักษ์ในลักษณะที่สอง คือ การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่นๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ กล่าวคือ เทศบาลนครเชียงราย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เข้าไปช่วยจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์พุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปะอื่น ๆ เช่น ศิลปกรรมแกะสลักไม้บานประตูใหญ่เข้าพระอุโบสถฝีมือของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติชาวเชียงราย เป็นต้น

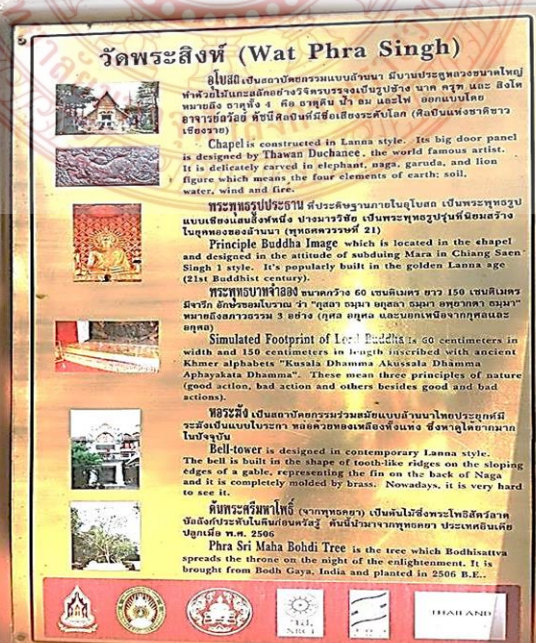
การอนุรักษ์ในลักษณะที่สาม คือ การอนุรักษ์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่างๆ ในการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด กล่าวคือ มอบหมายพระเจ้าหน้าที่ได้รับผิดชอบด้านประชาสัมพันธ์นำภาพโบราณสถานโบราณวัตถุของวัดขึ้นประชาสัมพันธ์ในกลุ่มของเฟซบุ๊ก และเว็บไซต์ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมอีกประการหนึ่ง สามารถเข้าไปที่เว็บไซต์

<https://watphrasingh.com> และเฟสบุ๊กของวัดที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลต่างๆ ของวัดได้ที่ <https://th-th.facebook.com/วัดพระสิงห์-พระอารามหลวง-จังหวัดเชียงราย>

ภาพที่ ๖๖

แผ่นป้ายประวัติวัด และประชาสัมพันธ์ของวัดพระสิงห์ เชียงราย

ภาพที่ ๖๗

ประวัติพุทธศิลปกรรมโบราณสถานโบราณวัตถุของวัดพระสิงห์ เชียงราย

๓.๔.๒ การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดเจ็ดยอด เชียงราย

วัดเจ็ดยอด เชียงรายมีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรรมอยู่ไม่มากนักที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ได้แก่ ไม้แกะสลัก หน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ

๒) การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย

แผ่นพับ

การอนุรักษ์ในลักษณะที่หนึ่ง คือ การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ พบว่า ได้อนุรักษ์พุทธศิลปกรรมไว้ในพระอุโบสถ และพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด กล่าวคือ พระอุโบสถส่วนที่เป็นปฏิมากรรมการหล่อ ได้แก่ พระพุทธรูปประธาน และพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่ปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ปูนปั้น ได้แก่ ไม้แกะสลักซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันพระอุโบสถ ปฏิมากรรมปูนปั้น ได้แก่ ดอกกลดลายเส้าหน้าพระอุโบสถ ส่วนจิตรกรรมเป็นภาพเขียนฝาผนัง เพดาน บานประตูหน้าต่างพระอุโบสถ

การอนุรักษ์ในลักษณะที่สอง คือ การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่นๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ เป็นต้น พบว่า ได้รับการอนุรักษ์จากเทศบาลนครเชียงรายจัดทำประวัติวัด ประวัติโบราณสถาน โบราณวัตถุให้ประชาชนผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้

ภาพที่ ๖๘

ประวัติวัดเจ็ดยอด เชียงราย

๓.๔.๓ สรุปวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวง

จากผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย ทั้ง ๓ วัด จึงสรุปได้ว่า แต่ละวัดได้มีการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดไว้ในลักษณะที่ คล้ายคลึงกัน โดยใช้แนวทาง ๕ แนวทาง ได้แก่

๑. การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ เป็น แนวทางวิธีการที่ทำให้พุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน หรือ พุทธศิลปกรรมร่วมสมัย พุทธศิลปกรรมสมัยใหม่ ให้โดดเด่นและเป็นศิลปะประจำวัดอย่างยั่งยืน

๒. การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่ สถาปัตยกรรมไว้เป็นสัดส่วน โดยการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในวัด จัดแสดงไว้ในโบสถ์ ในศาลาการเปรียญ และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

๓. การอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด เป็นการอนุรักษ์โดย รวบรวมข้อมูลไปเก็บไว้สื่อประชาสัมพันธ์ เป็นการเผยแพร่ไปด้วยพร้อมกับการอนุรักษ์

๔. การอนุรักษ์โดยการอนุเคราะห์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ โดยประสานกับท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร เช่น การท่องเที่ยว เทศบาล ได้นำข้อมูลพุทธ ศิลปกรรมของวัดไปจัดทำเป็นสื่อแผ่นพับ ป้ายแสดงโบราณสถาน สถาปัตยกรรม เป็นต้น

๕. การอนุรักษ์โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่างๆ โดยนำสื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอยู่ในปัจจุบันมาเก็บข้อมูลพุทธศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วิจิตรกรรม ตลอดจน สิ่งที่ทรงคุณค่าทางศิลปกรรมทุกประเภทเข้าไว้ในสื่อเทคโนโลยี เช่น สื่อ QR code, VDO เป็นต้น นอกจากนั้นยังเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ในสื่อโซเชียลเพชบุ๊ค ไลน์ ที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน

นั่นคือ การร่วมกันอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมแบบล้านนาไว้อย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นศูนย์ แห่งศิลปกรรมของเชียงรายแล้วจะได้นำไปสู่การสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะในอนาคต

บทที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด ที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

การศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็น
อารามหลวงของจังหวัดเชียงราย ในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์
พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเป็นราย
ประเด็นดังนี้

๑. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนะเจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส
นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และประชาชนทั่วไป
๒. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนะศิลปิน (สลา) เชียงราย
๓. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนะของผู้วิจัย

๔.๑ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนะเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี และประชาชนทั่วไป

จากการสัมภาษณ์นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ เจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส และ
ประชาชนทั่วไปเรื่องพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม
ส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยของแต่
ละวัด นอกจากนี้ยังต้องอาศัยความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นหลักในการบริหารจัดการด้านการ
อนุรักษ์ แต่เมื่อแยกเป็นรายกลุ่ม มีดังนี้

๔.๑.๑ กลุ่มเจ้าอาวาส/ผู้แทนเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส/ผู้แทนเจ้าอาวาส ที่ผู้ช่วยนักวิจัยลงภาคสนามไปสัมภาษณ์
พบว่า ต่างก็มีความเห็นพ้องกันว่า พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพุทธศิลปกรรมประเภทโบราณสถาน
โบราณวัตถุ ต้องยึดพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม เนื่องจาก
โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้ว ดังนั้นจึงมี ๒
ประเด็น ได้แก่

- ๑) การส่งเสริมการอนุรักษ์ระดับวัด ได้แก่ การรณรงค์ให้เกิดการเรียนรู้แก่
ประชาชนและนักท่องเที่ยว และวิธีการที่จะให้โบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านั้นตั้งอยู่ยาวนาน ๆ อันนี้
เป็นหน้าที่ของวัดที่ต้องกำหนดระเบียบ กติกา การเข้าศึกษาเรียนรู้ในโบราณสถานโบราณวัตถุ

๒) การส่งเสริมการอนุรักษ์ด้วยการป้องกันและทำนุบำรุงโบราณสถานโบราณวัตถุ เป็นการร่วมกับส่วนราชการกรมศิลปากรที่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานโบราณวัตถุนั้นๆ โดยการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์

ภาพที่ ๖๙

สัมภาษณ์พระครูปริยัติโกวิท,ดร. เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด เชียงราย

๔.๑.๒ กลุ่มนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี

ผู้วิจัยได้ให้ผู้ช่วยนักวิจัยลงภาคสนามไปสัมภาษณ์ถึงแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในวัดเก่าแก่ที่เป็นพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย เพื่อให้เป็นมรดกของล้านนาและเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะเชียงราย โดยได้สัมภาษณ์ ฟังความคิดเห็นจากนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีท้องถิ่น ได้แก่ นายชรินทร์ แจ่มจิตต์ นายอภิชาติ ศิริชัย นายศุภชัย สิทธิเลิศ และนายฉลอง พินิจสุวรรณ พบว่า ต่างก็มีความเห็นพ้องกันว่า พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพุทธศิลปกรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ ต้องยึดพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม เนื่องจากโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้วเช่นเดียวกับกลุ่มของเจ้าอาวาส แต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีก ๒ ประเด็น ได้แก่

๑) แต่ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑท์ รวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย

๒) แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้จะเป็นการดีมาก

๓) แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

ภาพที่ ๗๐

ผู้ช่วยนักวิจัย ลงภาคสนามสัมภาษณ์ศุภชัย สิริเลิศ นักประวัติศาสตร์ล้านนา

๔.๑.๓ กลุ่มประชาชนทั่วไป

สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยและนักวิจัยได้ลงภาคสนามเก็บข้อมูลจากทั้ง ๓ วัดเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ โดยมีประชาชนจากหลายแห่งที่ได้ไปท่องเที่ยวชมมัสการโบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งศักดิ์ประจำวัดทั้ง ๓ แห่ง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันใน ๓ ประเด็น ได้แก่

๑) วัดทั้ง ๓ แห่งเป็นวัดเก่าแก่เป็นวัดประจำเมืองเชียงราย ทางวัดควรจะมีบุคลากรคอยอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของวัดที่มีอยู่นั้นว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจให้ลึกซึ้ง

๒) ส่วนใหญ่เข้าไปเที่ยวไปชมในวัดนั้น ๆ ก็จะไปกราบพระพุทธรูปประจำวันเท่านั้น ส่วนศิลปกรรมต่าง ๆ ยังไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร อย่างไร ที่สร้างอย่างนั้นมีความหมายอย่างไร เช่น นาครวบันไดขึ้นพระอุโบสถ ทำไมมีเหราอมอยู่ เป็นต้น

๓) ที่วัดเจ็ดยอด ไม่สามารถเข้าไปกราบสักการะพระพุทธรูปปางปรินิพพานได้ เพราะประตูปิดตลอด และไม่สามารถขึ้นไปกราบสักการะพระธาตุด้านบนได้เช่นสมัยก่อน ควรจะเปิดประกาศให้ทราบว่าจะทำไมถึงไม่ให้เข้าข้างใน เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ในมุมมองของเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ศิลปิน และประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่จะมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า การอนุรักษ์ส่งเสริมพุทธศิลปกรรมโบราณสถาน โบราณวัตถุ

เป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสและกรรมการวัดนั้นๆ และต้องร่วมกันทุกภาคส่วนเพื่อทะนุบำรุงให้เป็นมรดกเชิงรายล้านนาไปให้นานเท่านาน โดยอาจจะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ การฝึกฝนให้ความรู้พุทธศิลปกรรมแก่บุคลากรภายในวัด (มัคคุเทศก์) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการส่งเสริมการอนุรักษ์ อันจะนำพุทธศิลปกรรมไปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายนครแห่งศิลปะตามเจตนารมณ์ของกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะแห่งแรกของประเทศไทย

๔.๒ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนศิลป์ (สล่า) เชียงราย

จากการจัดกิจกรรมประกวดแข่งขันการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” เพื่อพัฒนาศักยภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่ผู้วิจัยได้ร่วมกันกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ได้เชิญชมรมศิลปินเชียงราย (สล่าเชียงราย) เป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานของผู้เข้าประกวดในครั้งนี้ จำนวน ๑๐ คน เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับศิลปิน (สล่า) ของเชียงราย เพื่อร่วมกันสร้างงานศิลป์ถิ่นเชียงราย ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะตามนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันศิลปิน (สล่า) เชียงราย ต่างให้ความเห็นมุมมองในการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ไปในทางที่สอดคล้องกันใน ๔ ประเด็นหลักได้แก่

๑. เจ้าอาวาสและกรรมการวัดต้องตระหนักและเข้าใจในคุณค่าของพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดนั้น

๒. หน่วยงาน องค์กรของรัฐต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังทั้งการส่งเสริมและการอนุรักษ์

๓. ทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์ทุกแขนงไม่แยกเขาแยกเรา และ

๔. การสร้างเครือข่ายระหว่างวัดกับศิลปิน (สล่า) เชียงราย ให้เป็นหนึ่งเดียวในการสร้างพุทธศิลป์ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างล้านนา

ในขณะเดียวกัน ได้เชิญกลุ่มศิลปิน (สล่า) เชียงรายร่วมเป็นกรรมการตัดสินการประกวดการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ตามจินตนาการ ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของสถาบันการศึกษาคือวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายกับชมรมศิลปินเชียงราย ดังนี้

๔.๒.๑ คณะกรรมการตัดสินการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ระดับ ม.ต้น-ม.ปลาย

- ๑) นายทรงเดช ทิพย์ทอง ศิลปินเชียงราย ประธานกรรมการ
- ๒) นายมานิตย์ กันทะสัก ศิลปินเชียงราย กรรมการ
- ๓) นายวาทีตย์ เสมบุตร ศิลปินเชียงราย กรรมการ
- ๔) นายจรเดช หนัวยอิน ศิลปินเชียงราย กรรมการ
- ๕) นายวัชร กว้างไชย ศิลปินเชียงราย กรรมการเลขานุการ

๔.๒.๒ คณะกรรมการตัดสินการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ระดับอุดมศึกษา

- ๑) นายพรมมา อินยาศรี หอศิลป์นายพรมมา ประธานกรรมการ
- ๒) นายพานทอง แสนจันทร์ ศิลปินเชียงราย กรรมการ
- ๓) นายสุวิทย์ ใจป้อม ศิลปินเชียงราย กรรมการ

๔) นายเสงี่ยม ยารังสี ศิลปินเชียงราย กรรมการ

๕) นายทองคำศักดิ์ ปากหวาน ศิลปินเชียงราย กรรมการเลขานุการ

ภาพที่ ๗๑

ศิลปิน (สลา) เชียงราย ที่ร่วมเป็นกรรมการตัดสิน และเป็นเครือข่ายพุทธศิลปกรรม
นำเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะในอนาคต

๔.๒.๓ เชื่อมสัมพันธ์สร้างเครือข่ายกับหอศิลป์นายพรมา

วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๐ ผู้วิจัยได้เชื่อมสัมพันธ์สร้างเครือข่ายกับนายพรมา อินยาศรี เจ้าของหอศิลป์นายพรมา ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านป่ายางน้อย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยนำคณาจารย์และนิสิตจากวิทยาเขตอุบลราชธานีเข้าศึกษาดูงานผลงานพุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ณ บ้านป่ายางน้อย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การเป็นเครือข่ายทางวิชาการ ศิลปะ วัฒนธรรม และอื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือในการที่จะร่วมกันสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกันสลาพรมา อินยาศรี ได้ให้มุมมองแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมว่า พุทธศิลปกรรมจะไปได้ดีและรุ่งเรืองพระสงฆ์ต้องเข้าไปช่วยสนับสนุนกลุ่มศิลปินเชียงรายด้วย เนื่องจากทุกวันนี้ศิลปินเป็นผู้ขับเคลื่อนเพียงฝ่ายเดียวฝ่ายอื่น ๆ ยังไม่ให้ความสำคัญ เช่น ชั่วศิลป์ ที่เกิดขึ้นก็ด้วยอาศัยกลุ่มสลาหรือศิลปินเชียงรายรวมตัวกันจัดตั้ง หน่วยงาน องค์กรอื่นยังไม่เห็นความสำคัญของศิลปะ และหากจะให้การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศิลปะร่วมสมัยก็ตาม ทุกภาคส่วนในเชียงรายต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมสัมพันธ์กันให้มากขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ ๗๒

เชื่อมสัมพันธ์สร้างเครือข่ายกับหอศิลป์นายพรมา อินยาศรี ศิลปินเชียงราย

๔.๒.๔ เชื่อมสัมพันธ์สร้างเครือข่ายกับข้าวศิลป์

ข้าวศิลป์ ตั้งอยู่ที่บ้านข้าวแคร่ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยความร่วมมือของศิลปิน หรือ สล่าเชียงราย ซึ่งได้รวมตัวกันเป็นสมาคมศิลปินเชียงรายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ แล้วนำผลงานของแต่ละคนมาแสดงร่วมกันให้เป็นสถานที่เผยแพร่ผลงานศิลปะของศิลปินแต่ละคน เป็นสถานที่จำหน่ายผลงาน ผลิตภัณฑ์ของศิลปิน ให้สาธารณชนได้ชม ได้ทัศนศึกษา ได้ร่วมแสดงออกในทัศนะของผู้ชมและผลผลิตผลงานร่วมกัน ศิลปินเชียงรายที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ต่อมาเดือนเมษายน ปี ๒๕๕๕ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มอบเงินทุนตั้งต้น ๕๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับก่อตั้งกองทุนศิลปินเชียงราย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของศิลปินและการศึกษาของนักศึกษาศิลปะในเชียงราย แล้วเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกองทุน จนปัจจุบันมีสมาชิกร่วม ๓๐๐ คน^๑

ทุกครั้งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสต้อนรับบุคคล กลุ่มคณะ จะนำไปศึกษาศิลปะที่ข้าวศิลป์ทุกครั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่จะได้เผยแพร่ศิลปะของศิลปินเชียงราย เป็นการส่งเสริมสร้างสรรค์งานศิลป์ถิ่นเชียงรายให้ปรากฏต่อสาธารณชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมีโอกาสกระทำได้ กลุ่มศิลปินเชียงรายที่เชื่อมกันได้อยู่เสมอ ได้แก่ หอศิลป์สลาพรมา หอศิลป์ทรงเดช บ้านศิลปินมานิตย์ กันทะสัก บ้านศิลปินวาทีตย์ เสมบุตร เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างเครือข่ายพุทธศิลปกรรมกับการสร้างเมืองเชียงรายด้วยศิลปะ นั้น ผู้วิจัยจึงมองว่า ต้องสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กร สถานศึกษา และหอศิลป์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นพุทธศิลป์ระดับใด ๆ ก็ตาม โดยความร่วมมือกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย อย่างน้อยควรจัดกิจกรรมการประกวดวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ขึ้นปีละ ๑ ครั้ง แล้วเชิญสถานศึกษาทั้งระดับอุดมศึกษา และการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิทยาลัยอาชีวศึกษา เข้าร่วมกิจกรรมประกวด นอกจากจะเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายแล้วยังเป็นการพัฒนาศักยภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรม แล้วร่วมกัน

^๑ ทรงเดช ทิพย์ทอง, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

ทำเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ และปลูกเร้าเยาวชนให้เห็นคุณค่าของศิลปะ เป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เป็นพลังขับเคลื่อนเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะที่ยั่งยืนสืบไปตราบนานเท่านาน

ภาพที่ ๗๓

รวมพลคนรักศิลปะภาคเหนือ (รุ่นใหม่) งานประกวดวาดภาพพุทธศิลปกรรม
ณ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย วันที่ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๔.๓ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในทัศนะของผู้วิจัย

ผู้วิจัยในฐานะที่มีภูมิกำเนิดในจังหวัดเชียงราย จึงมีความตระหนักในการสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองศิลปะแห่งแรกของประเทศไทย ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนไปเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงได้ทำการวิจัยเพื่อรณรงค์ให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างภาคภูมิใจ จึงเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ต้องเสริมสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและศิลปินต่าง ๆ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงขึ้น โดยร่วมมือกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรมวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จากมุมมองความเห็นดังกล่าว จึงได้กำหนดกิจกรรมทดลองการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมแบบองค์รวม ๒ กิจกรรม ได้แก่

๑. จัดกิจกรรมประกวดแข่งขันการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ โดยเชิญสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาขั้นพื้นฐานส่งนักเรียน นิสิต นักศึกษา เข้าร่วมกิจกรรม และเชิญศิลปิน (สลา) เชียงราย ไปเป็นคณะกรรมการตัดสิน

๒. จัดกิจกรรมประกวดภาพถ่ายพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัด
เชียงราย

ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๔.๓.๑ กิจกรรมประกวดการแข่งขันวาดภาพพุทธศิลปกรรม

ในมุมมองของผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะต้องอาศัยสถาบันการศึกษาเป็นหลักในการที่จะส่งเสริม
การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม และศิลปะต่าง ๆ จึงได้ร่วมกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์
เชียงราย จัดโครงการพัฒนาศักยภาพนิสิตนักศึกษาด้านพุทธศิลปกรรมขึ้น ในวันที่ ๑๕ - ๑๖
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมี
วัตถุประสงค์เพื่อ (๑) พัฒนาศักยภาพนิสิตนักศึกษา และนักเรียนให้มีทักษะด้านพุทธศิลปะ (๒) เพื่อ
แสวงหาเครือข่ายพุทธศิลปกรรมในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง และ (๓) เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์
ศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธศิลป์ต่อไปให้ยืนยาว จากจุดประสงค์ดังกล่าว จึงได้ประกาศระเบียบ กติกา
การประกวดขึ้นแล้วส่งไปประชาสัมพันธ์ยังสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงรายและจังหวัด
ใกล้เคียง ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๕๙ และเชิญชวนให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ส่งรายชื่อ
นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมประกวดภายในวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๐

ก. แนวทางการส่งเสริมพุทธศิลปกรรมกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา มี
สถาบันระดับอุดมศึกษาที่ส่งนิสิต นักศึกษาเข้าร่วม ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จำนวน ๔ คน
๒. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จำนวน ๓ คน
๓. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน ๑๔

รูป/คน

๔. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ จำนวน ๓ รูป/คน
๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จำนวน ๓ รูป/คน
๖. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ จำนวน ๑

คน

๗. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จำนวน ๗

รูป

๘. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน จำนวน ๑ รูป
๙. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน ๑๙

รูป/คน

รวมผู้เข้ากิจกรรมการประกวดวาดภาพพุทธศิลปกรรม จำนวน ๕๕ รูป/คน

ผลการประกวดแข่งขันกิจกรรมระดับอุดมศึกษา

- รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ สามเณรวิศรุต อินทนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๑ ได้แก่ พระมานะ ไพรอุดมพร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๒ ได้แก่ นายปฐมพงศ์ บุษบาบุตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ภาพที่ ๗๔

ป้ายกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ภาษาล้านนาและพัฒนาศักยภาพพุทธศิลปกรรม

ภาพที่ ๗๕

ตัวแทนสถานศึกษาทุกระดับที่เข้าร่วมกิจกรรมและเป็นเครือข่ายพุทธศิลปกรรมสร้างเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๗๖

ศิลปินเชียงราย กรรมการตัดสินการประกวดวาดภาพพุทธศิลปกรรม

ข. แนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ร่วมกับสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ดังกล่าวแล้วเบื้องต้นว่า ผู้วิจัยในฐานะที่มีภูมิกำเนิดในจังหวัดเชียงราย จึงมีความตระหนักในการสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองศิลปะแห่งแรกของประเทศไทย ตามที่รัฐธรรมนูญการกระทรวงวัฒนธรรมได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนไปเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงได้ทำการวิจัยเพื่อณรงค์ให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างภาคภูมิใจ จึงเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ต้องเสริมสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและศิลปินต่าง ๆ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงขึ้น โดยร่วมมือกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จากมุมมองความเห็นดังกล่าว จึงได้กำหนดจัดกิจกรรมแข่งขันการวาดภาพ “พุทธศิลปกรรม” ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ โดยเชิญสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาขั้นพื้นฐานส่งนักเรียน นิสิต นักศึกษา เข้าร่วมกิจกรรมและเชิญศิลปิน (สลา) เชียงราย ไปเป็นคณะกรรมการตัดสิน จึงได้ประสานสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ดังนี้

๑. การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมกับสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ส่งนักเรียนเข้ากิจกรรมดังนี้

๑. โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จำนวน ๓ คน
๒. โรงเรียนวัดศรีไตรภูมิ จำนวน ๒ รูป
๓. โรงเรียนไชยสถานวิทยา จำนวน ๒ รูป
๔. โรงเรียนวัดวิเชตรมณี จำนวน ๑ รูป
๕. โรงเรียนวัดอัมมาตย์วิทยา จำนวน ๒ รูป

- ๖. โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา จำนวน ๒ รูป
- ๗. โรงเรียนบุญเรืองวิทยา จำนวน ๑ รูป
- ๘. โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ จำนวน ๕ คน
- ๙. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) วัดบ้านจ้อง จำนวน ๒

คน

รวมผู้เข้าร่วมประกวดระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๐ รูป/คน
ผลการประกวดแข่งขันกิจกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีดังนี้

- รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ เด็กชายภาสกร จันทาพูน

โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ อำเภอแม่สาย

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๑ ได้แก่ นายโจโป ดวงจันทร์

โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ อำเภอแม่สาย

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๒ ได้แก่ เด็กหญิงกนกกรดา มหาวงค์

โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๗๗

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผลงานรอบ ๕ ผลงานสุดท้ายระดับ ม.ต้น
ในการประกวดฯ เมื่อ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๒. การส่งเสริมการอนุรักษ์ร่วมกับสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษา มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษาเข้าร่วมดังนี้

- ๑. โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จำนวน ๓ คน
- ๒. โรงเรียนวัดศรีไ้วิทยยา จำนวน ๒ รูป
- ๓. โรงเรียนไชยสถานวิทยา จำนวน ๒ รูป

๔. โรงเรียนวัดวิเชตรมณี จำนวน ๑ รูป
๕. โรงเรียนวัดอัมมตย์วิทยา จำนวน ๒ รูป
๖. โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา จำนวน ๒ รูป
๗. โรงเรียนบุญเรืองวิทยา จำนวน ๑ รูป
๘. โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ จำนวน ๕ คน
๙. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) วัดบ้านจ้อง จำนวน ๒ คน
๑๐. โรงเรียนวัดฝั่งหมื่นวิทยา จำนวน ๑ รูป
๑๑. โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา จำนวน ๑ รูป
๑๒. วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงราย จำนวน ๕ คน
๑๓. โรงเรียนแม่ตำตาดควนวิทยาคม จำนวน ๓ คน

รวมผู้เข้าร่วมประกวดระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษาทั้งสิ้น ๓๐ รูป/คน

ผลการประกวดแข่งขันกิจกรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษา มีดังนี้

- รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ นางสาวณัชนิซ หล่ายนาสาร โรงเรียนแม่ตำตาดควนวิทยาคม อำเภอยางชุมน้อย

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๑ ได้แก่ นางสาวปวีณา ธิจินะ โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ อำเภอยางชุมน้อย

- รางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๒ ได้แก่ เด็กหญิงหอมนวล นามจาย บ้านด้ายเทพกาญจนาอุปถัมภ์ อำเภอยางชุมน้อย

ภาพที่ ๗๘

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผลงานรอบ ๕ ผลงานสุดท้ายระดับ ม.ปลายและอาชีวศึกษา
ในการประกวดฯ เมื่อ ๑๕-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๔.๓.๒ กิจกรรมประกวดภาพถ่ายพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัด เชียงราย

พระพุทธศาสนาเป็นต้นกำเนิดของศิลปกรรมทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จากการศึกษาวิจัยพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย จึงพบว่า พุทธศิลปกรรมที่ปรากฏในวัดโดยรวมแล้วทั้ง ๓ แห่ง คือ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด เขตเทศบาลนครเชียงราย มีพุทธศิลปกรรม ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านปฏิมากรรม ด้านจิตรกรรม และด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงดังกล่าว ด้วยการจัดประกวดภาพถ่ายพุทธศิลปกรรมของวัด ได้ประชาสัมพันธ์เชิญชวน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เข้าไปถ่ายภาพปฏิมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป โบราณสถาน เสนาสนะ ถ่ายภาพจิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดในพระอุโบสถ ภาพวาดในวิหาร และในเสนาสนะต่าง ๆ ถ่ายภาพสถาปัตยกรรม ได้แก่ เสนาสนะต่างๆ เช่น พระอุโบสถ กุฏิ พระวิหาร อาคารเรียน เป็นต้น ที่มีอยู่ในวัดพระอารามหลวงเหล่านั้น ส่งเข้าประกวด ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งรางวัลให้ผู้ส่งภาพถ่ายเข้าประกวด ๙ รางวัล ดังนี้

- ๑) รางวัลที่หนึ่ง ประเภทละ ๑,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท
- ๒) รางวัลที่สอง ประเภทละ ๗๐๐ บาท เป็นเงิน ๒,๑๐๐ บาท
- ๓) รางวัลที่สาม ประเภทละ ๕๐๐ บาท เป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท

รวมรางวัลทั้งสิ้น ๖,๖๐๐ บาท

เกณฑ์การตัดสินการประกวดภาพถ่าย ประกอบด้วย

- ๑) ภาพที่ส่งเข้าประกวดต้องครบวัดละ ๙ ภาพจึงจะมีสิทธิ์ได้รับพิจารณา และภาพที่ส่งประกวดเหล่านั้นถือเป็นลิขสิทธิ์ของผู้วิจัย
- ๒) ผู้ส่งเข้าภาพถ่ายเข้าประกวดต้องส่งด้วยตนเอง และเล่าถึงสิ่งที่บันทึกลงใจให้ถ่ายภาพนั้นๆ ให้คณะกรรมการฟัง ประกอบการพิจารณา
- ๓) นำคะแนนทุกประเภทมารวมกัน ภาพที่ได้คะแนนสูงสุดจะเป็นผู้ที่ได้รับรางวัล
- ๔) การตัดสินของคณะกรรมการถือว่าสิ้นสุด

ในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย

- ๑) นายสุทัศน์ กำแก้ว ประธานคณะกรรมการ
- ๒) นางพัชรินทร์ อารีย์ กรรมการ
- ๓) พระครูวิมลศิลปกิจ กรรมการเลขานุการ

มีผู้ส่งภาพถ่ายเข้าประกวด จำนวน ๑๒ รูป/คน ๑๐๑ ภาพ จากวัดพระอารามหลวงทั้ง ๓ แห่ง คณะกรรมการได้พิจารณาคัดเลือกแล้ว มีผู้ที่มีภาพถ่ายเข้าเกณฑ์ตามตัดสินครบ จำนวน ๖ รูป/คน ที่เหลือ ๖ รูป/คน ไม่ได้ส่งภาพถ่ายด้วยตนเอง จึงไม่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงสิ่งที่บันทึกลงใจที่ทำให้ถ่ายภาพนั้น ๆ ให้คณะกรรมการฟัง

ผลการประกวดภาพถ่ายด้านปฏิมากรรม

- ๑) รางวัลที่หนึ่ง นายจักรกฤษ ชันจันทร์แสง นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงราย

- ๒) รางวัลที่สอง พระยงยุทธ ตาลำ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

๓) รางวัลที่สาม เด็กชาย ภาสกร จันทาพูน โรงเรียนบ้านด้ายเทพกาญจนอุปถัมภ์ อำเภอมะนัง

ผลการประกวดภาพถ่ายด้านจิตรกรรม

๑) รางวัลที่หนึ่ง เด็กหญิง โสภิชญา ทองอินทร์ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม อำเภอมะนัง

๒) รางวัลที่สอง เด็กหญิง โสภิชญา ทองอินทร์ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม อำเภอมะนัง

๓) รางวัลที่สาม นางสาวณัชนิช หล้าณาสาร โรงเรียนแม่ตำตาดควันวิทยาคม อ.พญาเม็งราย

ผลการประกวดภาพถ่ายด้านสถาปัตยกรรม

๑) รางวัลที่หนึ่ง นายพล จันคำ บ้านสังโค้งหลวง อำเภอมะนัง

๒) รางวัลที่สอง สามเณร เอกราช ครอบลับ วัดเวียงแก้ว อำเภอเวียงชัย

๓) รางวัลที่สาม เด็กหญิงกนกกรดา มหาวงค์ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม อำเภอมะนัง

ในการนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ส่งภาพถ่ายเข้าร่วมประกวด มาประมวลวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทั้ง ๓ ด้าน พบว่า ทุกรูป/คนมีความเห็นคล้ายคลึงกันใน ๔ ประเด็น ได้แก่

๑) แต่ละวัดมีทุนการพัฒนาศิลปะ และส่งเสริมพุทธศิลป์ภายในวัดแตกต่างกัน ตามศักยภาพของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด

๒) แต่ละวัดยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศิลป์ของวัดที่ชัดเจน

๓) ผู้เข้าไปชมหรือท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าพุทธศิลป์แต่ละประเภทมีความหมายหรือมีความสำคัญอย่างไรต่อวัด

๔) แต่ละวัดควรจะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลแก่บุคคลทั่วไป

๔.๓.๓ สรุปกิจกรรมและการมีส่วนร่วมการส่งเสริมและอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พอสรุปถึงกิจกรรมและการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายได้ดังนี้

๑) กิจกรรมการประกวดภาพถ่าย เป็นการจัดการประกวดการแข่งขันการถ่ายภาพสวยพุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ลักษณะของกิจกรรมเป็นการประกาศเชิญชวนประชาชน เยาวชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา เข้าร่วมกิจกรรม แล้วการจัดมอบรางวัลแก่ผู้ที่ชนะภาพประกวด ๕ รางวัล คือ รางวัลที่ ๑-๓ และชมเชย ๒ รางวัล ซึ่งมีคณะกรรมการตัดสินหนึ่งชุด

๒) กิจกรรมการวาดภาพพุทธศิลปกรรม เป็นการจัดการประกวดการแข่งขันวาดภาพพุทธศิลปกรรมใน ๔ ระดับ คือ ระดับอุดมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษา ลักษณะของกิจกรรมประกาศเชิญชวนนิสิตนักศึกษา นักเรียนในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือตอนบน สถานศึกษาชั้นพื้นฐานทุกสังกัดในจังหวัด

เชียงราย ได้แก่ สังกัด สพม. ๓๖ สพฐ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผู้เรียนในสังกัดเข้าร่วมแข่งขัน เพื่อต้องการปลูกฝังความรักในพุทธศิลปกรรมแก่เด็กเยาวชน และปัญญาชนทั้งหลาย และมีศิลปิน (สลา) เชียงรายเป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานทุกระดับ มอบรางวัลแก่ผู้ชนะทุกระดับ ๆ ละ ๕ รางวัล คือ รางวัลที่ ๑, ๒, ๓ และรางวัลชมเชย ๒ รางวัล

๓) กิจกรรมสร้างเครือข่ายกับศิลปิน (สลา) เชียงราย เป็นการเสริมสร้างความร่วมมือกับชมรมศิลปิน (สลา) เชียงราย ในลักษณะของการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสาขาวิชาพุทธศิลปกรรมวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ที่มีศิลปินเชียงรายเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งมีนายทรงเดช ทิพย์ทอง ประธานเครือข่ายชมรมชั่วศิลป์ศิลปินเชียงราย

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้กลุ่มเป้าหมาย ๓ วัด คือ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงราย ประชากรที่ใช้ได้แก่ เจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ศิลปินเชียงราย และประชาชนทั่วไปครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว พอสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษาวิจัย

๕.๑.๑ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย

พุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่าปฏิมากรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทแกะสลักไม้ที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระอุโบสถ หอพระหยกเชียงราย พิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปีพระพุทธวิมุตยวาทน์ เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเภทหล่อทองสำริด คือ พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระเจ้าล้านทอง พระพุทธรูปอุ้มทอง พระพุทธรูปทันใจ พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปสุโขทัย เป็นต้น และปฏิมากรรมปูนปั้น เช่น มณฑปพญาเม็งรายมหาราช บันไดนาค พระอุโบสถ เป็นต้น ส่วนปฏิมากรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทไม้แกะสลักที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระวิหารแก้วหรือพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ ลวดลายหน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเภทปูนปั้น เช่น เทวดารักษาพระอุโบสถ ซุ้มประตูเข้าวัด เป็นต้น และปฏิมากรรมประเภทหล่อด้วยสำริด คือ พระพุทธรูป พระพุทธรูปปางต่างๆ ตามลำดับ และปฏิมากรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทปูนปั้นที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรมคือพระอุโบสถ เช่น ซ่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน พระประธานในพระอุโบสถ บันไดนาค เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเภทหล่อทองสำริด คือพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระอัครสาวก พระประจักษ์วันเกิด เป็นต้น และปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ได้แก่ คันทวยเป็นภาพลักษณะต่างๆ เป็นต้น ตามลำดับ

พุทธศิลปกรรมด้านจิตรกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า จิตรกรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย จิตรกรรมทั้งหมดเป็นประเภทจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรม เช่น ภาพเขียนดอกบุรณฆฏะบนเสาศระอุโบสถ ภาพเขียนต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทอง

ภาพเขียนประวัติการสร้างพระหยกเชียงราย ประวัติพระแก้วมรกตตามตำนานพิมพ์วงศ์ เป็นต้น จิตรกรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นจิตรกรรมประเภทจิตรศิลป์และ ปรานีศิลป์ทั้งในพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธรูปองค์ ภาพเขียนลายแฉกบนเสาศา พระเจ้าสิบชาติ ในพระอุโบสถ ภาพเขียนการอัญเชิญพระพุทธรูปองค์เข้าเมือง ภาพเขียนลงรักปิดทอง เพดาน และเสาศาพระวิหารพระพุทธรูปองค์ เป็นต้น ส่วนจิตรกรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัด เชียงราย เป็นจิตรกรรมประเภทจิตรศิลป์และปรานีศิลป์ ซึ่งมีในพระอุโบสถ เป็นภาพเขียนลาย ดอกโบตั๋นแตกเป็นเถาเครือรอบเสาทุกต้น ภาพเขียนเพดาน ภาพเขียนลงรักปิดทองบานประตู หน้าต่าง และฝาผนังพระอุโบสถด้านหน้าด้วยลวดลายสีสดใสในหลากหลาย เป็นต้น

พุทธศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า สถาปัตยกรรมวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และล้านนาประยุกต์ทุกอาคาร ไม่ว่าพระอุโบสถ หอพระหยกเชียงราย พิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปีพระพุทธวิถีนายกวิวัฒน์ อาคารสมเด็จพระพุฒาจารย์มงคล มณฑลพายัพเมรุมาหาราช ล้วนแต่เป็นสถาปัตยกรรมล้านนาทั้งสิ้น จึงทำให้เป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบ ล้านนาไว้เป็นอย่างดี สำหรับสถาปัตยกรรมวัดพระสิงห์ มีพุทธศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรมแบบ ล้านนาเกือบทั้งหมด ยกเว้นเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปซึ่งเป็นศิลปะแบบไทยภาคกลาง ส่วนเขต สังฆาวาสจะเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยร่วมสมัย ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ปัจจุบัน ทางวัดเริ่มจะหันกลับมาอนุรักษ์ สืบสานศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบล้านนามากขึ้น จะเห็นได้จากการ ก่อสร้างล่าสุด คือการก่อสร้างซุ้มประตูโขงเข้าวัดทั้ง ๒ ด้าน นำศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เข้ามาใช้ ในขณะที่สถาปัตยกรรมวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็น สถาปัตยกรรมที่หลากหลายทั้งที่เป็นแบบล้านนา แบบล้านนาประยุกต์ แบบร่วมสมัย ซึ่งทางวัดได้ ดำเนินการก่อสร้างตามที่เจ้าภาพมีความประสงค์จะสร้างถวาย ยกเว้นโบราณสถานซึ่งยังอนุรักษ์ ของเดิมไว้

จึงสรุปได้ว่า วัดที่เป็นพระอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีสถาปัตยกรรมภายในวัดมี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่สร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัยหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กุฏิ ศาลาการเปรียญ ศาลา บำเพ็ญบุญ โรงฉัน ฯลฯ และชนิดที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระธาตุ เจดีย์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ ส่วนศิลปะ เป็นศิลปะประเภทภูมิกรรม จิตรกรรม แล้วตกแต่งด้วยความ ปรานีศิลป์ ที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ งานแกะสลักไม้ พุทธรูปปูนปั้น เทวรูปปูนปั้น ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่างของพระอุโบสถ พระวิหาร ซ่อฟ้า ใบระกา การปั้นปูนปั้นตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถ ส่วนศิลปะที่เป็นจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของเมือง เชียงรายอยู่ ๒ วัด คือวัดพระแก้ว เป็นศิลปะภาพวาดการอัญเชิญพระหยกเชียงรายเข้าสู่วัดพระแก้ว เชียงราย ซึ่งวาดไว้ในฝาผนังหอพระหยกเชียงราย และวัดพระสิงห์ เป็นภาพวาดไว้ในฝาผนังวิหาร พระสิงห์ เป็นศิลปะภาพวาดวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาในอดีต

๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของ วัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระแก้ว เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนา ประเภทภูมิกรรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด เช่น ไม้

แกะสลักหน้าบัน คันทวย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังหอพระหยกเชียงราย และพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ (๒) การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรมไว้เป็นสัดส่วนคือพิพิธภัณฑ์โองหลวงแสงแก้ว และ (๓) การอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระสิงห์ เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว เชียงราย เช่น ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถ และฝาผนังพระวิหารพุทธสิหิงค์ จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ เช่นเดียวกับวัดพระแก้ว ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ (๒) การอนุรักษ์โดยการอนุเคราะห์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ (๓) การอนุรักษ์โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่าง ๆ

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดเจ็ดยอด เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรมอยู่ไม่มากนักที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ได้แก่ ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ และ (๒) การอนุรักษ์โดยการอนุเคราะห์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ

สรุปการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นการดำเนินการของทางวัดเป็นหลัก ซึ่งได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด

๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๕.๑.๓.๑ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะเจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส พบว่า ส่วนใหญ่จะมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า การอนุรักษ์ส่งเสริมพุทธศิลปกรรมโบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสและกรรมการวัดนั้นๆ และต้องร่วมกันทุกภาคส่วนเพื่อทะนุบำรุงให้เป็นมรดกเชียงรายล้านนาไปให้นานเท่านาน โดยอาจจะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ การฝึกฝนให้ความรู้พุทธศิลปกรรมแก่บุคลากรภายในวัด (มัคคุเทศก์) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการส่งเสริมการอนุรักษ์ อันจะนำพุทธศิลปกรรมไปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายนครแห่งศิลปะตามเจตนารมณ์ของกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะแห่งแรกของประเทศไทย

๕.๑.๓.๒ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี พบว่า ต่างก็มีความเห็นพ้องกันว่า พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพุทธศิลปกรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ ต้องยึดพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม เนื่องจากโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้วเช่นเดียวกับกลุ่มของเจ้าอาวาส แต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีก ๒ ประเด็น ได้แก่

๑. แต่ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑ รวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่ มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย

๒. แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้จะเป็นการดีมาก

๓. แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

๕.๑.๓.๓ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะของประชาชนทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันใน ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. วัดทั้ง ๓ แห่งเป็นวัดเก่าแก่เป็นวัดประจำเมืองเชียงราย ทางวัดควรจะมีบุคลากรคอยอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของวัดที่มีอยู่นั้นว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจให้ลึกซึ้ง

๒. ส่วนใหญ่เข้าไปเที่ยวไปชมในวัดนั้น ๆ ก็จะไปกราบพระพุทธรูปประจำวันเท่านั้น ส่วนศิลปกรรมต่าง ๆ ยังไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร อย่างไร ที่สร้างอย่างนั้นมีความหมายอย่างไร เช่น นาครวบันได้ขึ้นพระอุโบสถ ทำให้ไม่มีเหลาอมอยู่ เป็นต้น

๓. ที่วัดเจ็ดยอด ไม่สามารถเข้าไปกราบสักการะพระพุทธรูปปางปรีณิพพานได้ เพราะประตูปิดตลอด และไม่สามารถขึ้นไปกราบสักการะพระธาตุด้านบนได้เช่นสมัยก่อน ควรจะปิดประกาศให้ทราบว่าทำไมถึงไม่ให้เข้าข้างใน เป็นต้น

๕.๑.๓.๔ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะของศิลปิน (สล่า) เชียงราย พบว่า มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันใน ๔ ประเด็นหลัก ได้แก่

๑. เจ้าอาวาสและกรรมการวัดต้องตระหนักและเข้าใจในคุณค่าของพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดนั้น

๒. หน่วยงาน องค์กรของรัฐต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังทั้งการส่งเสริมและการอนุรักษ์

๓. ทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์ทุกแขนง ไม่แยกเขาแยกเรา และ

๔. การสร้างเครือข่ายระหว่างวัดกับศิลปิน (สล่า) เชียงราย ให้เป็นหนึ่งเดียวในการสร้างพุทธศิลป์ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างล้านนา

๕.๑.๓.๕ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะของผู้วิจัย จากการทดลองจัดกิจกรรม ๒ ชนิด พบว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ต้องเสริมสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและศิลปินต่างๆ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงขึ้น โดยความร่วมมือของสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายด้วย

๕.๑.๓.๖ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในทัศนะของผู้ส่งภาพถ่ายเข้าประกวด พบว่า มีความเห็นคล้ายคลึงกันใน ๔ ประเด็น ได้แก่

- ๑) แต่ละวัดมีทุนการพัฒนาสนับสนุน และส่งเสริมพุทธศิลป์ภายในวัดแตกต่างกันตามศักยภาพของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด
- ๒) แต่ละวัดยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของวัดที่ชัดเจน
- ๓) ผู้เข้าไปชมหรือท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าพุทธศิลป์แต่ละประเภทมีความหมายหรือมีความสำคัญอย่างไรต่อวัด
- ๔) แต่ละวัดควรจะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลแก่บุคคลทั่วไป

๕.๑.๓.๗ สรุปแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย จากการศึกษาวิจัยข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย มีแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ ๕ แนวทาง ได้แก่

๑. การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ
๒. การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรมไว้เป็นสัดส่วนคือพิพิธภัณฑ์โสมหลวงแสงแก้ว
๓. การอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด
๔. การอนุรักษ์โดยการอนุเคราะห์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ

๕. การอนุรักษ์โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่างๆ

ส่วนแนวทางของวิธีการอนุรักษ์พบว่า

๑. ใช้กระบวนการทางกฎหมาย คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม
๒. วัดควรส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว และวิธีการที่จะให้โบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านั้นตั้งอยู่ยาวนาน ๆ อันนี้เป็นหน้าที่ของวัดที่ต้องกำหนดระเบียบ กติกา การเข้าศึกษาเรียนรู้ในโบราณสถานโบราณวัตถุ
๓. วัดร่วมกับส่วนราชการ โดยเฉพาะกรมศิลปากรให้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานโบราณวัตถุต่างๆ โดยการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์

ด้านกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของวัด องค์กร เยาวชน และประชาชน ใช้กิจกรรม ๓ กิจกรรมประกอบด้วย

๑) กิจกรรมการประกวดภาพถ่าย เป็นการจัดการประกวดการแข่งขันการถ่ายภาพสวยพุทธศิลปกรรมวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ลักษณะของกิจกรรมเป็นการเชิญชวนประชาชน เยาวชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา ได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงทุกวัด โดยจัดมอบรางวัลแก่ผู้ที่ชนะการประกวดภาพถ่าย ตามที่กำหนดไว้ ๕ รางวัล คือ รางวัลที่ ๑-๓ และชมเชย ๒ รางวัล ซึ่งมีคณะกรรมการพิจารณาตัดสินถือว่าเป็นสิ้นสุด

๒) กิจกรรมการวาดภาพพุทธศิลปกรรม เป็นการจัดการประกวดการแข่งขันวาดภาพพุทธศิลปกรรมใน ๔ ระดับ คือ ระดับอุดมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษา ลักษณะประกาศเชิญชวนนิสิตนักศึกษา นักเรียนในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือตอนบน สถานศึกษาชั้นพื้นฐานทุกสังกัดในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ สังกัด สพม. ๓๖ สพฐ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผู้เรียนในสังกัดเข้าร่วมแข่งขัน เพื่อต้องการให้เด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ และปลูกฝังความรักในพุทธศิลปกรรมแก่เด็ก เยาวชน และปัญญาชนทั้งหลาย และมีศิลปิน (สลา) เชียงรายเป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานทุกระดับ มอบรางวัลแก่ผู้ชนะทุกระดับ ๆ ละ ๕ รางวัล คือ รางวัลที่ ๑, ๒, ๓ และรางวัลชมเชย ๒ รางวัล

๓) กิจกรรมสร้างเครือข่ายกับศิลปิน (สลา) เชียงราย เป็นการเสริมสร้างความร่วมมือกับชมรมศิลปิน (สลา) เชียงราย ลักษณะของการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ที่มีศิลปินเชียงรายเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งมีนายทรงเดช ทัพย์ทอง ประธานเครือข่ายชมรมขั้วศิลปินเชียงราย ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือของวิทยาลัยสงฆ์เชียงรายต้นสังกัดของผู้วิจัยกับกลุ่มชมรมศิลปินเชียงรายในการร่วมกันส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวง ตลอดจนศิลปะทุกแขนงที่มีอยู่ในจังหวัดเชียงราย

ส่วนด้านข้อเสนอแนะพบว่ามีหลากหลายทัศนะ แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์แล้ว จะได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. แต่ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑ์ รวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย

๒. แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้จะเป็นการดีมาก

๓. แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องนครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายใน ๓ ประเด็น คือ ปฏิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม ดังกล่าวแล้วข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาถึงแนวทางการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมทั้ง ๓ ด้าน แล้วมีประเด็นที่ควรอภิปรายดังนี้

ประเด็นแรกที่ควรอภิปรายผล คือ ปณิฆากรรมพระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอดซึ่งตามประวัติที่วัดมีนั้น ได้ไว้เป็น ๒ นัย คือ นัยที่หนึ่งกล่าวว่า เป็นการจำลองเอาพระธาตุเจดีย์จากวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่มาสร้างโดยย่อส่วนให้เล็กลง โดยครูบากันระ คนธวโส ได้นำประชาชนมาจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ได้โปรดเกล้าฯ ฟื้นฟูเมืองเชียงรายได้ เชียงแสนให้กลับเจริญรุ่งเรืองเช่นเดิม วัดเจ็ดยอดจึงได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์ด้วยเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๗ และอีกนัยหนึ่งกล่าวว่า วัดเจ็ดยอดนี้เป็นนำเอาวัดร้าง ๗ วัดมาสร้างเป็นวัดเดียวเนื่องจาก ๗ วัดพระครูบากันระ คนธวโส ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงจึงนำมารวมกันเป็นวัดเดียว และสร้างพระธาตุเจ็ดยอดขึ้น พร้อมทั้งให้ชื่อว่า วัดเจ็ดยอด แต่จากสภาพสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด เชียงรายแห่งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นการนำวัด ๗ วัดมารวมกันมากกว่า เนื่องจากพระธาตุเจ็ดยอดที่เชียงรายมีลักษณะที่ไม่เหมือนกับพระธาตุเจ็ดยอดที่เชียงใหม่ กล่าวคือ พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอดเชียงใหม่มีลักษณะเหมือนกับพระธาตุเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย แต่พระธาตุเจดีย์เจ็ดยอดเชียงรายมีลักษณะที่แตกต่างไปไม่เหมือนพระธาตุเจดีย์พุทธคยา แต่น่าจะนำลักษณะของฐานพระธาตุและองค์พระธาตุเจดีย์มาใช้ในการก่อสร้างเท่านั้น แต่รายละเอียดองค์พระธาตุเจดีย์ไม่ได้นำมาประดับตกแต่งด้วย ดังนั้นจึงประมาณได้ว่า ได้นำรูปทรงสัณฐานมาย่อแล้วสร้างขึ้น โดยไม่ได้นำรายละเอียดของการประดับตกแต่งมาด้วย อาจจะด้วยช่างหรือสลาในขณะนั้นไม่มีความชำนาญด้านนั้นก็อาจเป็นไปได้ แต่ปัจจุบันพระธาตุเจ็ดยอดไม่สามารถขึ้นไปกราบสักการะด้านบนเช่นแต่ก่อนได้ อาจเกิดจากการชำรุดทรุดโทรมของโบราณสถานก็ได้ ทางวัดจึงไม่อนุญาตให้ขึ้นไปด้านบน และในขณะเดียวกันทางวัดอาจจะยังไม่ได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือรัฐบาลยังไม่สนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์ก็เป็นได้ ซึ่งทรงเดช ทิพย์ทอง ศิลปินเชียงราย^๑ ได้ให้ความเห็นเรื่องการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมว่า รัฐบาลไม่มีความจริงใจในการที่จะส่งเสริมสนับสนุนศิลปกรรมอย่างแท้จริง เป็นเพียงให้ข่าวไปวัน ๆ ถ้ามีความจริงใจและตั้งใจจะให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะจริงตามที่ประกาศไว้ก็ควรจะต้องจัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในระดับชาติสักครั้งหนึ่งในเชียงราย มิใช่ให้กลุ่มศิลปินเชียงรายจัดกันเองตามมีตามเกิดเช่นทุกปีที่ผ่านมา

ประเด็นที่สอง ที่ควรอภิปรายผลคือศิลปะกรรมผลงานของถวัลย์ ดัชนี ที่ฝางงานศิลป์ไว้ที่บานประตูใหญ่พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงราย เป็นผลงานที่ถวัลย์ ดัชนีได้ออกแบบไว้ตั้งแต่ครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ โดยการปรึกษาหารือของพระราชสิทธินายก (สมณศักดิ์ในขณะนั้น ปัจจุบันพระเทพสิทธินายก) เพื่อสะท้อนปรีชาธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้เข้าชมได้คิด ได้สติ ได้ความรู้ และที่สำคัญได้รู้จักตนเอง ซึ่งขณะนั้นถวัลย์ ดัชนี กำลังเป็นที่กล่าวขวัญเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วโลกก็ว่าได้ จึงได้ออกแบบให้กับบานประตูพระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงราย โดยใช้หลักแห่งธาตุ ๔ มาเป็นปรีชาธรรมระดับปรมัตถ์ จากภาพแกะสลักไม้บานประตูดังกล่าวนี้ ถ้าไม่มีคนอธิบายความหมายหรือให้คนเข้าไปชมไปดูเฉย ๆ ก็ไม่มีค่าอะไร บางคนอาจจะกล่าวว่าภาพเหล่านั้นเป็นภาพลามกจกเปรตไปเลยก็มี ซึ่งมีครั้งนั้นประมาณปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ผู้วิจัยได้ไปกราบสักการะพระสิงห์ในพระอุโบสถแล้วกลับออกมาพบญาติโยมซึ่งมาจากภาคกลาง (เพราะพูดภาษาไทยกลาง) พูดกับเพื่อน ๆ ที่ไปด้วยกันว่า ภาพบนบานประตูนี้ทำไมทำอย่างนี้ ไม่เคารพสิ่งศักดิ์ ไม่เคารพพุทธสถาน ดูซิเห็นอวัยวะเพศหมดเลย

^๑ ทรงเดช ทิพย์ทอง, หอศิลป์ทรงเดช, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย อันจะนำพุทธศิลปกรรมนั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมไทยได้ประกาศไว้ว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๐ จะสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ ดังนั้น ในเชิงนโยบายควรจะนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นนโยบายในการพัฒนาวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดที่มีอายุเก่าแก่เกิน ๑๐๐ ปี

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรนำผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปใช้กับทุกวัดในจังหวัดเชียงรายเพื่อให้วัดทุกวัดเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ

๒) วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรใช้ผลการวิจัยนี้ไปบูรณาการการเรียนการสอนสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเรื่อง “แนวคิดและมุมมองพุทธศิลปกรรมที่ควรอนุรักษ์และส่งเสริมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

๒) ควรมีการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบความแตกต่างทางพุทธศิลปกรรมของแต่ละภาค” ว่า แต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีพุทธศิลปกรรมอะไรบ้าง รวมไปถึงวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมของแต่ละท้องถิ่นว่ามีองค์ประกอบและขั้นตอนอย่างไร

๓) ควรมีการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์อักขระคาถาในยันต์ล้านนา” หรือยันต์ประเภทอื่นๆ โดยเจาะรายละเอียดในประเด็นต่างๆ เช่น สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในยันต์สื่อถึงอะไร อักขระคาถาในยันต์มีแหล่งที่มาจากไหน ตลอดถึงคาถาต่าง ๆ ที่อยู่ในยันต์มีความหมายว่าอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

กรมศิลปากร. แนวปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน

โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไข (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. ๒๕๓๖.

..... โบราณคดีประวัติศาสตร์. จัดพิมพ์เพื่อเชิดชูเกียรตินายคงเดช ประพัฒน์ทอง

นักโบราณคดี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. ๒๕๒๙.

..... วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงราย.

กรุงเทพมหานคร:กรมศิลปากร. ๒๕๔๔.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่:

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. ๒๕๓๘.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. เมืองและแหล่งชุมชนโบราณ. เอกสารทางประวัติศาสตร์และ

โบราณคดี. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ๒๕๓๙.

จิตร บัวบุศย์. สกุลศิลปะพระพุทธรูปในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: งานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนจิตรการชำนาญ. ๒๕๐๙.

จังหวัดเชียงราย. สมโภช ๗๕๐ ปี เมืองเชียงราย. เชียงราย: เชียงรายไพศาลการพิมพ์. ๒๕๕๕.

ตำนานมูลศาสนาญาณคัมภีร์ ฉบับบ้านอ้อม จ.ศ. ๑๒๗๐ อ.เมือง จ.ลำปาง. ม.ป.ป.

ทิวา ศุภจรรยา. ล้านนาคดีศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดี. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และ

วิทยาครูเชียงใหม่. ๒๕๓๖.

ประเสริฐ ฐน นคร และปวงคำ ต้อยเขียว. ตำนานมูลศาสนา เชียงใหม่ เชียงตุง. เอกสารวิชาการ

สมาคมประวัติศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ

สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภการพิมพ์. ๒๕๓๗.

บดินทร์ กิณาวงค์ และคณะ. ประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย-เชียงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ :

มิ่งเมือง. ๒๕๔๖

บุญยัง ชุมศรี. ตำนานพื้นเมืองเชียงราย. เชียงราย: ม.ป.ท. ๒๕๒๖.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๔๒.

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๓๐.

พุทธทาสภิกขุ. ศิลปะแห่งการใช้สติในทุกกรณี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. ๒๕๒๓.

พินัย ศักดิ์เสนีย์. ของดีจากหิ้งพระ. กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์. ม.ป.ท..

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๓๕. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๓๘ หน้า ๑๒ วันที่ ๕ เมษายน

๒๕๓๕

- พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. ๒๕๕๒.
- พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์โท เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล). ๒๔๗๘.
- _____. **พงศาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ. ๒๕๐๔.
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. **การศึกษาลวดลายศิลปกรรมล้านนาที่มีผลต่อการออกแบบเครื่องประดับด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิกส์**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๔๖.
- วัดพระแก้ว. **ครวห้อยของงามวัดพระแก้ว เชียงราย**. เชียงราย: ล้อล้านนา. ๒๕๕๙.
- วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง). **ที่ระลึกเนื่องในมงคลพิธีอัญเชิญพระสิงห์ขึ้นประดิษฐานพระวิหารแก้ว งานทำบุญอายุวัฒนมงคล 76 ปี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์**
- เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย**. เชียงราย : ไพบูลย์การพิมพ์. ๒๕๕๘.
- _____. **แผ่นพับประชาสัมพันธ์**. ไพบูลย์การพิมพ์: เชียงราย, ๒๕๕๘.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะล้านนา (ฉบับปรับปรุงใหม่)**. ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๔.
- _____. **ศิลปะเมืองเชียงใหม่**. กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๑.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ๒๕๓๘.
- สงวน รอดบุญ. **ศิลปกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๙.
- สันติ เล็กสุขุม. **ศิลปะภาคเหนือ: ทรัพยากรชัย-ล้านนา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๓. สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ. ๒๕๕๕.
- สุภาพร มากแจ้ง. **กวีนิพนธ์ไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๕.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพระอารามหลวง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ๒๕๕๕.
- สร้อยดี อ่องสกุล. **พื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. ๒๕๔๖.
- _____. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. ๒๕๔๔.
- แสง มนวิฑูร. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางทองคำ สุวรรณิชกุล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. ๒๕๑๐.
- อินทร์ สุใจ. **ไทยใต้โขง**. เชียงราย: ส.การพิมพ์. ๒๕๔๔.
- อภิชาติ ศิริชัย. **จดหมายเหตุเมืองเชียงราย ยุคฟื้นฟูเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๓๘๖-๒๔๔๖**. เชียงราย: สำนักพิมพ์ล้อล้านนา. ๒๕๕๘.
- _____. **ที่ระลึก ๗๗ ปี พระญามังรายหลวง**, เชียงราย: สำนักพิมพ์ล้อล้านนา. ๒๕๕๘.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **พระพุทธรูปในล้านนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตะวันเหนือ. ๒๕๕๔.

๑.๒ รายงานการวิจัย

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) และคณะ. การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย. (รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

พระพิชญพล สุวณฺณรูป (รูปทอง). การศึกษาหลักพุทธธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในยันต์เทียนล้านนา : กรณีศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

พระใส ชื่น้อย. พระเจ้าล้านทอง : พุทธศิลป์ภายในพระอุโบสถวัดพระแก้ว ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย. สารนิพนธ์รายวิชาการศึกษาอิสระ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนศึกษา วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๖.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รายงานการวิจัย, เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๒.

๑.๓ รายงานการประชุมทางวิชาการ

ภัทรพร สิริกาญจน. “จากไตรภูมิพระร่วงถึงภิกษุสันดานกา: ความเชื่อ ความงาม ความจริง,” ใน หนังสือโครงการส่งเสริมและเผยแพร่งานวิจัยเนื่องในวาระหนึ่งทศวรรษพุทธศาสนา-ศึกษา. ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับศูนย์วิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๑.

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺธสโน) เจ้าคณะภาค ๖. ประวัติวัดพระแก้ว. ๒๕๕๔.

พระอดิเรก อาทิจจพล. ศิลปะกับศาสนา. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ. ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔.

ไพฑูรย์ ทองสม. แนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาทักษิณศึกษา. ๒ สิงหาคม ๒๕๕๖

๑.๔ วารสาร/ จุลสาร

ปิยะเวทย์ กองสอน. “เจ้าเมืองเชียงรายที่ถูกกลืน”, วารสารล้อล้านนา. ฉบับที่ ๓ (ตุลาคม ๒๕๕๓) : ๑๙.

สารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๓): ๔๐

อภิชาติ ศิริชัย. ร่องรอยอดีตเชียงรายภายใต้อำนาจพม่า. วารสารล้อล้านนา. ฉบับที่ ๒๔ (กันยายน ๒๕๕๘) : ๑๑.

๑.๕ เอกสารอัดสำเนาและเอกสารอื่น

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. ประวัติอำเภอเวียงชัย. เชียงราย: กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. ๒๕๕๒. (อัดสำเนา).

ตำนานพื้นเมืองเชียงราย. ฉบับวัดศรีสัสมุข ตำบลแม่ข้าวต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. ม.ป.ป..
(ພັບສາ).

ประวัติวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย. แผ่นพับประชาสัมพันธ์. ม.ป.ป..
บุญยัง ชุมศรี. พื้นเมืองเชียงราย. เชียงราย: เอกสารประชุมกรรมการวัฒนธรรม. ๒๕๒๖. (อัดสำเนา).
ศักดิ์ชัย สายสิงห์. เจดีย์วัดป่าสัก. บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙ (เทปบันทึกเสียง).

สายนต์ ชาญไพบรจิตต์. เจดีย์วัดป่าสักและเมืองเชียงแสน. บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง

อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙. (เทปบันทึกเสียง).

สร้อยดี อ่องสกุล. หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา. ปรึวรรตจากเอกสารคัมภีร์โบราณและພັບສາ,
๒๕๓๔. (อัดสำเนา).

๑.๖ สัมภาษณ์

ชรินทร์ แจ่มจิตต์. สัมภาษณ์, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐.

ทรงเดช ทิพย์ทอง. หอศิลป์ทรงเดช. สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พระครูปริยัติโกวิท. เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง). สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

พรมมา อินยาศรี. ศิลปินเชียงราย เจ้าของหอศิลป์นายพรมมา หมู่ที่ ๑๐ ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย

จ.เชียงราย. สัมภาษณ์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

มานิตย์ กันทะสัก. ศิลปินเชียงราย อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์

เชียงราย. สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๖๐.

วัชร กว้างไชย. อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์

เชียงราย. สัมภาษณ์, ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

ศุภชัย สิทธิเลิศ. นักประวัติศาสตร์-โบราณคดี. สัมภาษณ์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สุทัศน์ กำแก้ว. นักประวัติศาสตร์วรรณกรรมล้านนา. ๔ หมู่ ๔ ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย จ.เชียงราย.

สัมภาษณ์, ๒ มกราคม ๒๕๖๐.

๑.๗ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สยามรัฐออนไลน์, วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๙, <http://www.siamrath.co.th/n/1618>,

เข้าถึงเมื่อ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เดลินิวส์ออนไลน์, <http://www.dailynews.co.th/education/511242>,

เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

<https://www.gotoknow.org/posts/548679>, เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด
ที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

City of Arts: Guidelines for the Promotion of Buddhist Fine Art
Conservation at Royal Temples in Chiang Rai Province

โดย

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)

นางสาวภัทราวรรณ กวาวสาม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760061

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง นครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีเป้าหมาย ๓ วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดเจ็ดยอด ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงราย กลุ่มเป้าหมายได้แก่ เจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ศิลปินเชียงราย และประชาชนทั่วไป ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทไม้แกะสลัก ซึ่งฝังตัวอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด แต่ยังไม่มีการนำความหมายของปฏิมากรรมเหล่านั้นออกมาเผยแพร่สู่สายตาประชาชน รองลงมาได้แก่ ปฏิมากรรมประเภทหล่อทองสำริด คือพระพุทธรูปปางต่างๆ และปฏิมากรรมปูนปั้น ตามลำดับ ส่วนจิตรกรรมเป็นจิตรกรรมฝาผนังทั้งหมด แต่มีความวิจิตร ปรากฏแตกต่างกัน สำหรับพุทธศิลปกรรมประเภทสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเกือบทั้งหมด ส่วนการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด และข้อเสนอแนะหรือแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย พบว่า ศิลปินเชียงราย นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ และประชาชนทั่วไป ได้ให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางที่สอดคล้องกัน ๓ ประการ ได้แก่ (๑) แต่ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑ์รวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย (๒) แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้จะเป็นการดีมาก และ (๓) แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

คำสำคัญ : การอนุรักษ์และการเผยแพร่, พุทธศิลปกรรม, โบราณสถาน, โบราณวัตถุ, วัดพระอารามหลวง,

Abstract

The purpose of this research is for studying the Buddhist fine art, the Buddhist fine art conservation and at the royal monastery of Chiang Rai province, and studying the way in which to promote the conservation of Buddhist fine art in royal monasteries in Chiang Rai province. The researcher has conducted the research for the intended purpose as the three royal monasteries target groups are Wat Phra Kaew, Wat Phra Sing, and Wat Chet Yot, which located in Chiang Rai city municipality. Population used include: abbots, abbots' representatives, historians, archaeologists, Chiang Rai artists, and the general public. The findings of the study were as follows:

First objective to study the Buddhist fine art in royal monasteries in Chiang Rai province as a whole is mainly sculptures are wood carvings which are embedded in the royal monasteries' architectures. But no one has taken the meanings of these sculptures out to the public, followed by sculptures of bronze golden casting types are many Buddha images and stucco sculptures respectively, for the paintings are all murals, but having different tricky and fineness, for the architecture Buddhist arts, most of them are almost Lanna architecture.

Second objective for the conservation of Buddhist fine art of the royal monasteries, in Chiang Rai, by overall is the monasteries have preserved the Buddhist fine arts in three aspects, namely the conservation in the nature of architectures are the residences of the monks, the conservation by establishing as the museum for showing of Buddhist fine art which are non-architecture and conserving by making brochures, leaflets, web sites of the monasteries.

Third objective to study the way in which to promote the conservation of Buddhist fine art in royal monasteries in Chiang Rai province, overall finding that the Chiang Rai artists, the archaeologists, the historians and the general public have three consistent opinions: (1) Each monastery should have a museum for collecting of Buddhist fine art, both old and new were presented in the monastery for those who are interested in learning to the learning resources, local knowledge, (2) each monastery should have a staff for serving some information to visitors and those who interested in learning, beyond the History Labels, brochures that can communicate in both Thailand and English, all the best and (3) each monastery should use the technology for more serving some information such as QR codes, etc., according to the current era is the information technology era that everyone can access the data easily.

Keywords: Conservation and dissemination, Buddhist arts, antiquities, archaeological site, Temple of the Royal Monastery,

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เมื่อรัฐบาลไทยโดยกระทรวงวัฒนธรรมมีนโยบายที่จะสร้างเชิงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ ซึ่งมีศิลปะทุกแขนงอยู่แล้ว โดยเฉพาะพุทธศิลปกรรม หรือ พุทธศิลป์ อันเป็นศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกที่จะเป็นลัทธิมหายาน หรือเถรวาท สิ่งที่ดีถือเป็น

พุทธศิลป์ คือ ความงดงามทางด้านศิลปะ ในพระพุทธศาสนายังมีความชื่นชม ยินดีกับความงามของ ธรรมชาติ ป่าเขา ลำเนาไพร แม่น้ำลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง ทะเล หาดทราย หน้าผา เหว เสียงเพลง เสียงดนตรี เสียงขับกล่อม เสียงเสียดสีของต้นไม้ ใบไม้ แม้กระทั่งเสียงลม และเสียงคลื่น ถือว่าเป็นเครื่องมือ ที่สำคัญในการสื่อถึงปรัชญา ของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกรัก ความนึกคิด ความเข้าใจ และรู้จักการปล่อยวาง สามารถเป็นสื่อในการเข้าใจ เข้าถึงธรรมะที่ลึกซึ้งได้ เหนือคำบรรยายใดๆ^๑ พุทธศิลป์ เป็นคำสมระหว่างคำว่า “พุทธ” ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ ผู้มีปัญญา ผู้รู้ดี แล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ร้อยสัจสี “ศิลปะ” หมายถึง ฝีมือทางงานช่าง สล่ำ งานแสดง สิ่งของที่นำมาแสดง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ “ศิลปะ หรือ ศิลป์” เป็นการกระทำ หรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือการสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิด และการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความรู้สึกสะท้อนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น ดังนั้นพุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก กว่า ๕๕๐ เรื่อง จึงได้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งานปั้นดินเผา อีกทั้งยังมีการแกะสลักหิน ประเภทต่างๆ และแกะสลักไม้ ในเวลาต่อมา ได้มีการแผ่ขยายอิทธิพลไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย เป็นเรื่องราวที่เราสามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง คู่มุ ปราสาท พระราชวัง ซึ่งสามารถยกระดับความคิด จิต ภาย จนเป็นหนทางเกิดมรรคญาณ ให้สำเร็จเป็นอริยบุคคลได้อย่างมากมาย

เชียงรายได้มีการรวบรวมศิลปินทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นประเพณีจิตรศิลป์ หรือ ประโยชน์ศิลป์ โดยรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมศิลปินเชียงราย พร้อมกันนั้นก็จัดตั้งขั้วศิลปะขึ้น (พ.ศ. ๒๕๔๗) เพื่อนำผลงานของแต่ละคนมาแสดงร่วมกันให้เป็นสถานที่เผยแพร่ผลงานศิลปะของศิลปินแต่ละคน เป็นสถานที่จำหน่ายผลงาน ผลิตภัณฑ์ของศิลปิน ให้สาธารณชนได้ชม ได้ศึกษา ได้ร่วมแสดงออกในทัศนะของผู้ชมและผลผลิตผลงานร่วมกัน ศิลปินเชียงรายที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ต่อมาเดือนเมษายน ปี ๒๕๕๕ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มอบเงินทุนตั้งต้น ๕๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับก่อตั้งกองทุนศิลปินเชียงราย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของศิลปินและการศึกษาของนักศึกษาศิลปะในเชียงราย แล้วเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกองทุน จนปัจจุบันมีสมาชิกร่วม ๓๐๐ คน^๒

ในขณะเดียวกัน พุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณคดี และแบบประยุกต์ต่างๆ ที่มีอยู่ในวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย ก็เป็นศิลปกรรมหนึ่งที่ควรส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ สืบสานไว้ เนื่องจากพระอารามหลวงเหล่านั้นเป็นวัดที่เก่าแก่ของจังหวัดเชียงราย สร้างในสมัยของราชวงศ์มังราย มีศิลปกรรมหลาย ๆ ประเภทที่ฝังตัวอยู่ในจิตรกรรม ปฏิมารกรรม หรือประติมากรรม สถาปัตยกรรมเหล่านั้น ที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด ได้แก่ พระอุโบสถ จะมีจิตรกรรม ลวดลายหน้าบันพระอุโบสถ ลวดลายภายใน ปฏิมารกรรมภายในวัด ตลอดจนถึงศิลปะร่วมสมัยในเสนาสนะต่าง ๆ ของวัด เป็นต้น และที่สำคัญพุทธศิลปกรรมของแต่ละวัดจะมี

^๑ <https://www.gotoknow.org/posts/548679>, (เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐)

^๒ ทรงเดช ทิพย์ทอง, หอศิลป์ทรงเดช, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

ผลงานของศิลปิน (สล่า) เชียงราย ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก อันเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การส่งเสริมอนุรักษ์ เช่น บานประตูและบานหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระสิงห์เป็นการแกะสลักภาพโดยศิลปินแห่งชาติ ดร.ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินคนเชียงราย ซึ่งได้ทำนุบำรุงคติ คำสอน หลักธรรม ไว้ในภาพเหล่านั้นสำหรับไว้ให้พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ ส่วนวัดพระแก้ว วัดเจ็ดยอดก็มีลวดลายศิลปะทั้งพุทธศิลปะ สถาปัตยกรรม ก็ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ และถอดออกมาให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายให้ส่วนหนึ่งของนครแห่งศิลปะ อันจะนำพาสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะให้เชียงรายเป็นนครแห่งศิลปะภายในปี ๒๕๖๐ นี้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย
๒. เพื่ออนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

เครื่องมือและวิธีการศึกษาวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) ทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงรายทั้ง ๓ แห่ง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เอกสารหลักฐานที่เป็นพิสา ใบลาน และแนวทางปฏิบัติการพัฒนาพุทธศิลปกรรม ศิลปะ ลวดลายที่จะส่งผลให้จังหวัดเชียงรายเกิดเป็น Creative City.

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ที่เป็นตัวแทนขององค์กร กลุ่มศิลปะและศิลปิน ภาคปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ องค์กร และชุมชนของเชียงราย ประกอบด้วย กลุ่มศิลปะและศิลปิน ได้แก่ กลุ่มบ้านดำนางแล ของถวัลย์ ดัชนี (ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะจิตรกรรม ปี ๒๕๔๔) กลุ่มวัดร่องขุน ของเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ (ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะจิตรกรรม ปี ๒๕๕๔) กลุ่มข้าวศิลปะเชียงราย ของชมรมศิลปินเชียงราย นายทรงเดช ทิพย์ทอง (ศิลปินจังหวัดเชียงราย) นายพรมมา อินยาศรี และนายมานิตย์ กันทะสัก (ศิลปินจังหวัดเชียงราย)

๓. จัดประชุม Focus Group

กลุ่มศิลปะและศิลปินเชียงราย เพื่อวางแผนการทำงานและหาข้อมูลเบื้องต้น

๔. ลงพื้นที่เป้าหมาย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ และสัมภาษณ์เชิงลึกนักโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะ

๕. เครื่องมือการวิจัย

ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และสัมภาษณ์วิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการลงพื้นที่เป้าหมายในองค์กรและชุมชนดังกล่าว

๖. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือศึกษาในลักษณะของการวิจัยในภาคเอกสารและภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุมความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเมืองด้วยศิลปะของศิลปินจังหวัดเชียงราย

๒. ศึกษาและประมวลพุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๓. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาคศิลปะ

๔. วิเคราะห์ความรู้จากนักวิชาการ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปินเชียงราย นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากส่วนต่างๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมและการสร้างเมืองด้วยศิลปะ

ผลการวิจัย

๑. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงในจังหวัดเชียงราย

พุทธศิลปกรรมด้านปฏิมากรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่าปฏิมากรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทแกะสลักไม้ที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระอุโบสถ หอพระหยกเชียงราย พิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปีพระพุทธวิถะวชิรวัฒน์ เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเภทหล่อทองสำริด คือ พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระเจ้าล้านทอง พระพุทธรูปอุ้มทอง พระพุทธรูปตันใจ พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปสุโขทัย เป็นต้น และปฏิมากรรมปูนปั้น เช่น มณฑปพญาเม็งรายมหาราช บันไดนาถ พระอุโบสถ เป็นต้น ส่วนปฏิมากรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทไม้แกะสลักที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรม เช่น พระวิหารแก้วหรือพระวิหารพระพุทธรูปสิงห์ ลวดลายหน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเภทปูนปั้น เช่น เทวदारักษาพระอุโบสถ ชุ่มประตู่เข้าวัด เป็นต้น และปฏิมากรรมประเภทหล่อด้วยสำริด คือ พระพุทธรูป พระพุทธรูปสาวกปางต่างๆ ตามลำดับ และปฏิมากรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมประเภทปูนปั้นที่อยู่ในรูปของสถาปัตยกรรมคือพระอุโบสถ

เช่น ช่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน พระประธานในพระอุโบสถ บันไดนาค เป็นต้น รองลงมาได้แก่ ประเพณีหล่อทองสำริด คือพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระอัครสาวก พระประจักษ์วันเกิด เป็นต้น และปฏิมากรรมไม้แกะสลัก ได้แก่ คันทวยเป็นภาพลักษณะต่างๆ เป็นต้น ตามลำดับ

พุทธศิลปกรรมด้านจิตรกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า จิตรกรรมของวัดพระแก้ว พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย จิตรกรรมทั้งหมดเป็นประเพณีจิตรศิลป์และปราณีตศิลป์ เช่น ภาพเขียนดอกบุรณฆฏะบนเสาศระอุโบสถ ภาพเขียนต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทอง ภาพเขียนประวัติการสร้างพระหยกเชียงราย ประวัติพระแก้วมรกตตามตำนานพิมพ์วงศ์ เป็นต้น จิตรกรรมของวัดพระสิงห์ พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นจิตรกรรมประเพณีจิตรศิลป์และปราณีตศิลป์ทั้งในพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธสิหิงค์ ภาพเขียนลายแฉกบนเสาศระอุโบสถ พระเจ้าสิบชาติ ในพระอุโบสถ ภาพเขียนการอัญเชิญพระพุทธรูปเข้าเมือง ภาพเขียนลงรักปิดทองเพดาน และเสาศระวิหารพระพุทธรูปสิหิงค์ เป็นต้น ส่วนจิตรกรรมของวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เป็นจิตรกรรมประเพณีจิตรศิลป์และปราณีตศิลป์ ซึ่งมีในพระอุโบสถ เป็นภาพเขียนลายดอกโบตั๋นแตกเป็นเถาเครือรอบเสาศระทุกต้น ภาพเขียนเพดาน ภาพเขียนลงรักปิดทองบานประตูหน้าต่าง และฝาผนังพระอุโบสถด้านหน้าด้วยลวดลายสีสดในหลากหลายสี เป็นต้น

พุทธศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรมในวัดพระอารามหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า สถาปัตยกรรมวัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และล้านนาประยุกต์ทุกอาคาร ไม่ว่าพระอุโบสถ หอพระหยกเชียงราย พิพิธภัณฑสถานหลวงแสงแก้ว กุฏิรับรอง ๑๐๐ ปีพระพุทธชินวงศ์วิวัฒน์ อาคารสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ มณฑปพญาเม็งรายมหาราช ล้วนแต่เป็นสถาปัตยกรรมล้านนาทั้งสิ้น จึงทำให้เป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบล้านนาไว้เป็นอย่างดี สำหรับสถาปัตยกรรมวัดพระสิงห์ มีพุทธศิลปกรรมประเพณีสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเกือบทั้งหมด ยกเว้นเจดีย์ครอบรอยพระพุทธรูปซึ่งเป็นศิลปะแบบไทยภาคกลาง ส่วนเขตสังฆาวาสจะเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยร่วมสมัย ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ปัจจุบันทางวัดเริ่มจะหันกลับมาอนุรักษ์ สืบสานศิลปะ สถาปัตยกรรมแบบล้านนามากขึ้น จะเห็นได้จากการก่อสร้างล่าสุด คือการก่อสร้างซุ้มประตูโขงเข้าวัดทั้ง ๒ ด้าน นำศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบล้านนาเข้ามาใช้ ในขณะที่สถาปัตยกรรมวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองเชียงราย เป็นสถาปัตยกรรมที่หลากหลายทั้งที่เป็นแบบล้านนา แบบล้านนาประยุกต์ แบบร่วมสมัย ซึ่งทางวัดได้ดำเนินการก่อสร้างตามที่เจ้าภาพมีความประสงค์จะสร้างถวาย ยกเว้นโบราณสถานซึ่งยังอนุรักษ์ของเดิมไว้

จึงสรุปได้ว่า วัดที่เป็นอารามหลวงของจังหวัดเชียงราย มีสถาปัตยกรรมภายในวัดจะมี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่สร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัยหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กุฏิ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญบุญ โรงฉัน ฯลฯ และชนิดที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระธาตุเจดีย์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ ส่วนศิลปะ เป็นศิลปะประเพณีปฏิมากรรม จิตรกรรม แล้วตกแต่งด้วยความปราณีตศิลป์ ที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ งานแกะสลักไม้ พุทธรูปปูนปั้น เทวรูปปูนปั้น ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่างของพระอุโบสถ พระวิหาร ช่อฟ้า ใบระกา การปั้นปูนปั้นตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถ ส่วนศิลปะที่เป็นจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของเมืองเชียงรายอยู่ ๒ วัด คือวัดพระแก้ว เป็นศิลปะภาพวาดการอัญเชิญพระหยกเชียงรายเข้าสู่วัดพระแก้ว

เชียงราย ซึ่งวาดไว้ในฝาผนังหอพระหยกเชียงราย และวัดพระสิงห์ เป็นภาพวาดไว้ในฝาผนังวิหารพระสิงห์ เป็นศิลปะภาพวาดวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาในอดีต

๒. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระแก้ว เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัด เช่น ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังหอพระหยกเชียงราย และพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ (๒) การอนุรักษ์โดยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงพุทธศิลปกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรมไว้เป็นสัดส่วนคือพิพิธภัณฑ์โองหลวงแสงแก้ว และ (๓) การอนุรักษ์โดยจัดทำป้าย แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระสิงห์ เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรรมอยู่จำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว เชียงราย เช่น ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถ และฝาผนังพระวิหารพุทธสิหิงค์ จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๓ ลักษณะ เช่นเดียวกับวัดพระแก้ว ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ (๒) การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ (๓) การอนุรักษ์โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจากสื่อต่าง ๆ

การอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดเจ็ดยอด เชียงราย พบว่า มีพุทธศิลปกรรมล้านนาประเภทปฏิมากรรมอยู่ไม่มากนักที่ปรากฏอยู่ในวัด และมีอยู่ในสถาปัตยกรรมของวัดเช่นเดียวกับวัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ได้แก่ ไม้แกะสลักหน้าบัน คันทวย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พุทธปฏิมากร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนประเพณีจิตรกรรมมีปรากฏเพียงฝาผนังพระอุโบสถเท่านั้น จากการศึกษาวิจัยลงภาคสนามพบว่า ทางวัดได้ดำเนินการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์โดยให้อยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเสนาสนะ และ (๒) การอนุรักษ์โดยการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ เช่น จัดทำป้าย แผ่นพับ

๓. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๑. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองเจ้าอาวาส/ตัวแทนเจ้าอาวาส พบว่า ส่วนใหญ่จะมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า การอนุรักษ์ส่งเสริมพุทธศิลปกรรมโบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสและกรรมการวัดนั้นๆ และต้องร่วมกันทุกภาคส่วนเพื่อทะนุบำรุงให้เป็นมรดกเชียงรายล้านนาไปให้นานเท่านาน โดยอาจจะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ การฝึกฝนให้ความรู้พุทธศิลปกรรมแก่บุคลากรภายในวัด

(มัคคุเทศก์) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการส่งเสริมการอนุรักษ์ อันจะนำพุทธศิลปกรรมไปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายนครแห่งศิลปะตามเจตนารมณ์ของกระทรวงวัฒนธรรมที่ต้องการให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะแห่งแรกของประเทศไทย

๒. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองนักประวัติศาสตร์ โบราณคดี พบว่า ต่างก็มีความเห็นพ้องกันว่า พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพุทธศิลปกรรมประเภท โบราณสถาน โบราณวัตถุ ต้องยึดพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริม เนื่องจากโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นนักรบศิลปการได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้วเช่นเดียวกับกลุ่มของเจ้าอาวาส แต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีก ๒ ประเด็น ได้แก่

๑. แต่ละวัดควรจัดทำพิพิธภัณฑสถานรวบรวมพุทธศิลปกรรมทั้งเก่าและใหม่มาแสดงไว้ภายในวัดให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย

๒. แต่ละวัดควรมีบุคลากรไว้คอยบริการข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ที่นอกเหนือจากป้ายประวัติ แผ่นพับ ที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้จะเป็นการดีมาก

๓. แต่ละวัดควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลให้มากขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคไอทีที่จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างง่ายดาย

๓. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองของประชาชนทั่วไป พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันใน ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. วัดทั้ง ๓ แห่งเป็นวัดเก่าแก่เป็นวัดประจำเมืองเชียงราย ทางวัดควรมีบุคลากรคอยอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของวัดที่มีอยู่นั้นว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจให้ลึกซึ้ง

๒. ส่วนใหญ่เข้าไปเที่ยวไปชมในวัดนั้น ๆ ก็จะไปกราบพระพุทธรูปประจำวันเท่านั้น ส่วนศิลปกรรมต่าง ๆ ยังไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร อย่างไร ที่สร้างอย่างนั้นมีความหมายอย่างไร เช่น นาค ที่รวบบันไดขึ้นพระอุโบสถ ทำไมมีเหราอมอยู่ เป็นต้น

๓. ที่วัดเจ็ดยอด ไม่สามารถเข้าไปกราบสักการะพระพุทธรูปปางปรีนิพพานได้ เพราะประตูปิดตลอด และไม่สามารถขึ้นไปกราบสักการะพระธาตุด้านบนได้เช่นสมัยก่อน ควรจะปิดประกาศให้ทราบว่าทำไมถึงไม่ให้เข้าข้างใน เป็นต้น

๔. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองของศิลปิน (สล่า) เชียงราย พบว่า มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันใน ๔ ประเด็นหลัก ได้แก่

๑. เจ้าอาวาสและกรรมการวัดต้องตระหนักและเข้าใจในคุณค่าของพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดนั้น

๒. หน่วยงาน องค์กรของรัฐต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังทั้งการส่งเสริมและการอนุรักษ์

๓. ทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์ทุกแขนงไม่แยกเขาแยกเรา และ

๔. การสร้างเครือข่ายระหว่างวัดกับศิลปิน (สลา) เชียงราย ให้เป็นหนึ่งเดียวในการสร้างพุทธศิลป์ให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างถาวร

๕. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองของผู้วิจัย จากการทดลองจัดกิจกรรม ๒ ชนิด พบว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ต้องเสริมสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและศิลปินต่างๆ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงขึ้น โดยความร่วมมือของสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายด้วย

๖. แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดในมุมมองของผู้ส่งภาพถ่ายเข้าประกวด พบว่า มีความเห็นคล้ายคลึงกันใน ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. แต่ละวัดมีทุนการพัฒนาสนับสนุน และส่งเสริมพุทธศิลป์ภายในวัดแตกต่างกันตามศักยภาพของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด

๒. แต่ละวัดยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของวัดที่ชัดเจน

๓. ผู้เข้าไปชมหรือท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าพุทธศิลป์แต่ละประเภทมีความหมายหรือมีความสำคัญอย่างไรต่อวัด

๔. แต่ละวัดควรจะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริการข้อมูลแก่บุคคลทั่วไป

จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย ในภาพรวม คือ ควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาบริหารจัดการกับข้อมูลของพุทธศิลป์ของวัดทั้งที่เป็นปฏิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม ให้ครอบคลุม จะเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ได้ยั่งยืน และกว้างขวางมากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องนครแห่งศิลปะ : แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงรายใน ๓ ประเด็น คือ ปฏิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม ดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่เมื่อนำมาพิจารณาถึงแนวทางการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมทั้ง ๓ ด้าน แล้วมีประเด็นที่ควรอภิปรายดังนี้

ประเด็นแรกที่ควรอภิปรายผล คือ ปฏิมากรรมพระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอดซึ่งตามประวัติที่วัดมีนั้น ได้ไว้เป็น ๒ นัย คือ นัยที่หนึ่งกล่าวว่า เป็นการจำลองเอาพระธาตุเจดีย์จากวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่มาสร้างโดยย่อส่วนให้เล็กลง โดยครูบากันธะ คนธวโส ได้นำประชาชนมาจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ได้โปรดเกล้าฯ ฟื้นฟูเมืองเชียงราย เชียงแสนให้กลับเจริญรุ่งเรืองเช่นเดิม วัดเจ็ดยอดจึงได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์ด้วยเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๗ และอีกนัยหนึ่งกล่าวว่า วัดเจ็ดยอดนี้เป็นนำเอาวัดร้าง ๗ วัดมาสร้างเป็นวัดเดียวเนื่องจาก ๗ วัดพระครูบากันธะ คนธวโส ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงจึงนำมารวมกันเป็นวัดเดียว และสร้างพระธาตุเจ็ดยอดขึ้น พร้อมทั้งให้ชื่อว่า วัดเจ็ดยอด แต่จากสภาพสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด เชียงรายแห่งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นการนำวัด ๗ วัดมารวมกันมากกว่า เนื่องจากพระธาตุเจ็ดยอดที่เชียงรายมีลักษณะที่ไม่เหมือนกับพระธาตุเจ็ดยอดที่เชียงใหม่ กล่าวคือ พระธาตุเจดีย์วัดเจ็ดยอดเชียงใหม่มีสลักษณะเหมือนกับพระธาตุเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย แต่พระธาตุเจดีย์เจ็ดยอด

เชียงรายมีลักษณะที่แตกต่างไปไม่เหมือนพระธาตุเจดีย์พุทธคยา แต่น่าจะนำลักษณะของฐานพระธาตุและองค์พระธาตุเจดีย์มาใช้ในการก่อสร้างเท่านั้น แต่รายละเอียดองค์พระธาตุเจดีย์ไม่ได้นำมาประดับตกแต่งด้วย ดังนั้นจึงประมาณได้ว่า ได้นำรูปทรงสัณฐานมาย่อแล้วสร้างขึ้น โดยไม่ได้นำรายละเอียดของการประดับตกแต่งมาด้วย อาจด้วยช่างหรือสล่าในขณะนั้นไม่มีความชำนาญด้านนั้นก็อาจเป็นได้ แต่ปัจจุบันพระธาตุเจดีย์ยอดไม่สามารถขึ้นไปกราบสักการะด้านบนเช่นแต่ก่อนได้ อาจเกิดจากการชำรุดทรุดโทรมของโบราณสถานก็ได้ ทางวัดจึงไม่อนุญาตให้ขึ้นไปด้านบน และในขณะเดียวกันทางวัดอาจจะยังไม่ได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือรัฐบาลยังไม่สนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์ก็เป็นได้ ซึ่งทรงเดช ทิพย์ทอง ศิลปินเชียงราย^๓ ให้ความเห็นเรื่องการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมว่า รัฐบาลไม่มีความจริงใจในการที่จะส่งเสริมสนับสนุนศิลปกรรมอย่างแท้จริง เป็นเพียงให้ข่าวไปวัน ๆ ถ้ามีความจริงใจและตั้งใจจะให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะจริงตามที่ประกาศไว้ก็ควรจะจัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในระดับชาติสักครั้งหนึ่งในเชียงราย มีให้กลุ่มศิลปินเชียงรายจัดกันเองตามมีตามเกิดเช่นทุกปีที่ผ่านมา

ประเด็นที่สอง ที่ควรอภิปรายผลคือศิลปะกรรมผลงานของถวัลย์ ดัชนี ที่ฝากงานศิลป์ไว้ที่บ้านประตู่ใหญ่พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงราย เป็นผลงานที่ถวัลย์ ดัชนีได้ออกแบบไว้ตั้งแต่ครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ โดยการปรึกษาหารือของพระราชสิทธินายก (สมณศักดิ์ในขณะนั้น ปัจจุบัน คือ พระเทพสิทธินายก) เพื่อสะท้อนปรีชาธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้เข้าชมได้คิด ได้สติ ได้ความรู้ และที่สำคัญได้รู้จักตนเอง ซึ่งขณะนั้นถวัลย์ ดัชนี กำลังเป็นที่กล่าวขวัญเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วโลกก็ว่าได้ จึงได้ออกแบบให้กับบ้านประตู่พระอุโบสถวัดพระสิงห์เชียงราย โดยใช้หลักแห่งธาตุ ๔ มาเป็นปรีชาธรรมระดับปรมัตถ์ จากภาพแกะสลักไม้บ้านประตู่ดังกล่าวนี้ ถ้าไม่มีคนอธิบายความหมายหรือให้คนเข้าไปชมไปดูเฉย ๆ ก็ไม่มีค่าอะไร บางคนอาจจะกล่าวว่าภาพเหล่านั้นเป็นภาพลามกจกเปรตไปเลยก็มี ซึ่งมีครั้งนั้นประมาณปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ผู้วิจัยได้ไปกราบสักการะพระสิงห์ในพระอุโบสถแล้วกลับออกมาพบญาติโยมซึ่งมาจากภาคกลาง (เพราะพูดภาษาไทยกลาง) พูดกับเพื่อน ๆ ที่ไปด้วยกันว่า ภาพบนบานประตู่นี้ทำไมทำอย่างนี้ ไม่เคารพสิ่งศักดิ์ ไม่เคารพพุทธสถาน ดูซิเห็นอวัยวะเพศหมดเลย อะไรทำนองนี้ สักพักก็เกิดหรือผู้นำเที่ยวตามไปถึงพอดีแล้วเชิญนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้นไปยืนพร้อมกันที่บ้านประตู่แล้วอธิบายว่า บานประตู่นี้คือผลงานของศิลปินแห่งชาติชาวเชียงราย ท่านต้องการให้คนได้รู้ถึงความเป็นตัวตนของตนเองว่าประกอบขึ้นด้วยธาตุ ๔ ซึ่งถวัลย์ ดัชนี ได้ให้ความหมายไว้ว่า ธรรมชาติภายในกายมนุษย์ทุกคน เป็นการประชุมกันอยู่ของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ให้เป็นขั้น ๕ ถวัลย์ ดัชนี จึงได้นำรูปสัตว์ในป่าหิมพานต์ ๔ ประเภตามาเปรียบเทียบกับธาตุ ๔ ของมนุษย์ โดยอธิบายว่า ช้างเป็นสัญลักษณ์ของดินนาคนเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ ครุฑเป็นสัญลักษณ์ของลม สิงโตเป็นสัญลักษณ์ของไฟ โดยมีลายไทยเป็นส่วนประกอบทำให้รูปสัตว์ทั้ง ๔ ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน มีลีลาเฉพาะและลงตัวอลังการจากฝีมือการออกแบบอันเป็นเลิศ และได้ฝีมือคนที่ถ่ายทอดแบบลงสู่ไม้ โดยการแกะสลักของสล่า (ช่าง) ฝีมือดี คือ สล่าอำนวย บัวงาม ทำให้บานประตู่มีความกว้าง ๒.๔ เมตร สูง ๓.๕๐ เมตร และหนา ๒๐ เซนติเมตร เป็นผลงานศิลปะอันประเมินค่าไม่ได้ ประจักษ์เป็นผลงานของศิลปินเอกชาวเชียงราย และสร้างความสมบูรณ์ให้กับ

^๓ ทรงเดช ทิพย์ทอง, หอศิลป์ทรงเดช, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

(ตะวันตกเฉียงเหนือ) พระโมคคัลลานะ อยู่ทางทิศอุดร (เหนือ) และพระราหุล อยู่ทางทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การที่คนโบราณได้นำยันต์เขียนไว้บนฝ่าเท้าของพระอุโบสถนั้น ก็เพื่อให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปในพระอุโบสถนี้โดยผ่านได้ ยันต์นี้จะทำให้อยู่ร่มเงาเจริญรุ่งเรือง พ้นเคราะห์โศกโรคร้าย และมีโชคลาภ และคนโบราณมักจะนำยันต์นี้ไปลงในกระตาศาเพื่อทำเป็นเทียนบูชาอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระพิฆณพุล สุวณฺณรูป (รูปทอง)^๖ ได้กล่าวไว้ว่า ยันต์เทียนเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของคนล้านนาที่สืบทอดมาแต่โบราณ ซึ่งไม่สามารถระบุให้แน่ชัดได้ว่ายันต์เทียนเกิดขึ้นมาแต่เมื่อใด มีเพียงการสันนิษฐานว่า ยันต์เทียนอาจจะสืบทอดมาจากลัทธิของศาสนาพราหมณ์โดยผ่านดินแดนพม่าและมอญเข้ามาสู่ล้านนาไทย ยันต์เทียนล้านนาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่หวังผลทางดีหรือฝ่ายขาว และประเภทที่หวังผลทางร้ายหรือฝ่ายดำ ยันต์เทียนล้านนามีจุดประสงค์ในการทำเพื่อเป็นการช่วยอนุเคราะห์ชาวบ้านที่มาขอความช่วยเหลือในเมื่อเกิดความทุกข์ และในการใช้นั้นมีจุดประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ (๑) บูชาเทียนเพื่อหลีกเคราะห์ (๒) บูชาเทียนเพื่อรับโชค (๓) บูชาเทียนเพื่ออยู่ดีมีสุข หรือเสริมดวงชะตา

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นปฎิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือสิ่งของใด ๆ นับว่ามีคุณค่าทางศิลปะทั้งสิ้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนายังมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา ต่อประเทศชาติทั้งสิ้น เนื่องจากประวัติศาสตร์ชาติไทยได้ระบุไว้ชัดเจนว่ามีประเทศไทยก็มีพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตแล้ว จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาคือประเทศไทย ประเทศไทยคือพระพุทธศาสนานั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย อันจะนำพุทธศิลปกรรมนั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมไทยได้ประกาศไว้ว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๐ จะสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ ดังนั้น ในเชิงนโยบายควรจะนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นนโยบายในการพัฒนาวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดที่มีอายุเก่าแก่เกิน ๑๐๐ ปี

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรนำผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปใช้กับทุกวัดในจังหวัดเชียงรายเพื่อให้วัดทุกวัดเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ

๒. วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรใช้ผลการวิจัยนี้ไปบูรณาการการสอนเรียนการสอนสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

^๖ พระพิฆณพุล สุวณฺณรูป (รูปทอง), การศึกษาหลักพุทธธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในยันต์เทียนล้านนา : กรณีศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

๓. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเรื่อง “แนวคิดและมุมมองพุทธศิลปกรรมที่ควรอนุรักษ์และส่งเสริมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

๒. ควรมีการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบความแตกต่างทางพุทธศิลปกรรมของแต่ละภาค” ว่า แต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีพุทธศิลปกรรมอะไรบ้าง รวมไปถึงวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมของแต่ละท้องถิ่นว่ามีองค์ประกอบและขั้นตอนอย่างไร

๓. ควรมีการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์อักขระคาถาในยันต์ล้านนา” หรือยันต์ประเภทอื่นๆ โดยเจาะรายละเอียดในประเด็นต่างๆ เช่น สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในยันต์สื่อถึงอะไร อักขระคาถาในยันต์มีแหล่งที่มาจากไหน ตลอดจนคาถาต่าง ๆ ที่อยู่ในยันต์มีความหมายว่าอย่างไร

บรรณานุกรม

ทรงเดช ทิพย์ทอง. หอศิลป์ทรงเดช, สัมภาษณ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

<https://www.gotoknow.org/posts/548679>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐)

วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง). หนังสือที่ระลึกเนื่องในมงคลพิธีอัญเชิญพระสิงห์ขึ้นประดิษฐาน

พระวิหารแก้ว งานทำบุญอายุวัฒนมงคล ๗๖ ปี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย. ไพศาลการพิมพ์: เชียงราย. ๒๕๕๘.

พระพิชญ์พล สุวณฺณรูป (รูปทอง). การศึกษาหลักพุทธธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในยันต์เทียน

ล้านนา : กรณีศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. (บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

ภาคผนวก ข

โครงการวิจัย

เรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด
ที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เช่น รายวิชาวัฒนธรรมไทย รายวิชาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พุทธสมาคม เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการฟื้นฟู สืบสาน และ อนุรักษ์มรดกโบราณสถานโบราณคดีให้ยั่งยืน
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา การพัฒนาจิตใจและปัญญาการจัดกิจกรรมฟื้นฟู สืบสาน และการจัดการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณคดี โดยความร่วมมือของชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- จัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน องค์กรการท่องเที่ยว นำไปใช้เป็นข้อมูลด้านการท่องเที่ยว
- จัดนิทรรศการโบราณสถาน โบราณคดีจังหวัดเชียงรายในโอกาสต่าง ๆ เช่น การประชุมคณะสงฆ์จังหวัด เป็นต้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาชุดความรู้พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย เผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อต่าง ๆ สร้างเครือข่ายความร่วมมือการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมในจังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก ค

Gantt chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง

โครงการวิจัยเรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัด
ที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

๑. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๒. เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ ๑๒ เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความพึง พอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่มาของ พุทธศิลปกรรมของ วัด ที่เป็น พระ อารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ได้ประวัติความเป็นมา ของ วัด และ พุทธ ศิลปกรรมวัดพระอาราม หลวงจังหวัดเชียงราย	ได้ประวัติความเป็นมา ของ วัด และ พุทธ ศิลปกรรมวัดพระอาราม หลวงจังหวัดเชียงราย	ข้อที่ ๑	๑๐๐ %
๒. ลงพื้นที่ ภาคสนามศึกษา แหล่งโบราณสถาน โบราณคดีในและ พุทธศิลปกรรมพระ อารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ได้ข้อมูลการอนุรักษ์ โบราณสถานโบราณคดี และพุทธศิลปกรรมวัด พระอารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ได้อนุรักษ์โบราณสถาน โบราณคดีและพุทธ ศิลปกรรมวัดพระอาราม หลวงจังหวัดเชียงราย	ข้อที่ ๒	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความพึง พอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
๓. วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนว ทางการส่งเสริม การอนุรักษ์พุทธ ศิลปกรรมพระ อารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ได้แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์พุทธ ศิลปกรรมของวัดที่เป็น พระอารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ได้แนวทางการส่งเสริม การอนุรักษ์พุทธ ศิลปกรรมของวัดที่เป็น พระอารามหลวงจังหวัด เชียงราย	ข้อที่ ๓	๑๐๐ %
๔. กิจกรรมอื่นและ การรายงาน ความก้าวหน้า	ได้ข้อมูลที่เป็นต่อการ วิจัย	ได้ข้อมูลที่เป็นในการ วิจัยและองค์ความรู้ใหม่	ข้อที่ ๑,๒,๓	๑๐๐ %

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

- ควรจัดอบรมในลักษณะของการลูกไก่แก่คณาจารย์ นักวิจัย แต่ละส่วนงานให้ครอบคลุม
ทุกพื้นที่เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรและประกันคุณภาพ

ลงนาม.....

(พระครูวิมลศิลปกิจ)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ ๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ตาราง Output

**นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวง
จังหวัดเชียงราย**

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
วัตถุประสงค์การวิจัย		
๑. เพื่อศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๒. เพื่อการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๑. ศึกษาพุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๒. ลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๓. วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม ของวัดพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย	๑๐๐ %	
๔. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	๑๐๐ %	
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	๑๐๐ %	
๖. บทความการวิจัย	๑๐๐ %	

 ลงนาม.....หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน
 (พระครูวิมลศิลปกิจ)
 วันที่ ๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวง
จังหวัดเชียงราย

1. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ .....นามสกุล .....อายุ ..... ปี
ที่อยู่ .....

สถานะ/อาชีพ ( ) นักประวัติศาสตร์ ( ) นักโบราณคดี ( ) ศิลปิน (สล่า) เชียงราย
( ) เจ้าอาวาส ( ) พระภิกษุสามเณรภายในวัด ( ) ประชาชนทั่วไป
( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

2. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัด
เชียงราย

2.1 การส่งเสริมการอนุรักษ์ด้านปฏิมากรรม

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.2 การส่งเสริมการอนุรักษ์ด้านจิตรกรรม

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.3 การส่งเสริมการอนุรักษ์ด้านสถาปัตยกรรม

.....
.....
.....
.....

[illegible][illegible][illegible]

ภาคผนวก จ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑.๑ ชื่อ-สกุล พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง)
Phrakhruwimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang)

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

๑.๔ หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ดอยจำปี ถนนสุทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย

จังหวัดเชียงราย รหัสไปรษณีย์ ๕๗๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖

โทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๘๑-๙๖๑๓๓๔๕

โทรสาร ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖

E-mail. Wcp48@hotmail.com

๑.๕ ประวัติการศึกษา

ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.=การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
พ.ศ. ๒๕๔๘

พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.=สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ พ.ศ. ๒๕๔๕

๑.๖ สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- ชำนาญการด้านการอ่าน เขียนภาษาล้านนาได้เป็นอย่างดี
- การใช้คอมพิวเตอร์ Microsoft Word Excel Powerpoint

๑.๗ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
โดยระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้
ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย :

๑) เรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. ๒๕๕๕)

๒) เรื่อง การศึกษาบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาใน
กลุ่ม ๕ เชียง (พ.ศ. ๒๕๕๗)

๓) เรื่อง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคร่าวสืบทของพระยาพรหมโวหาร (พ.ศ. ๒๕๕๘)

๔) เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน และคุณภาพชีวิตตามกรอบ กพด. (พ.ศ. ๒๕๕๙)

๕) เรื่อง วิเคราะห์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงราย : การวิเคราะห์จากเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี (พ.ศ. ๒๕๕๙)

๖) เรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. ๒๕๖๐)

ผู้ร่วมโครงการวิจัย :

๑) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการกิจการพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. ๒๕๕๗) เผยแพร่ผลงานวิจัยในงานประชุมวิชาการวิสาขบูชาโลก ปี ๒๕๕๕ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘ ณ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) อำเภอวังน้อย พระนครศรีอยุธยา (แหล่งทุน : วช.)

๒) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “ศึกษาสภาพปัญหาในการทำวัตร-สวดมนต์ของชุมชนวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๓

๓) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๕)

๒. ผู้ร่วมโครงการวิจัย

๒.๑ ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวภัทราวรรณ กวาวสาม
(ภาษาอังกฤษ) Miss Phattalawan Kowsam

๒.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน -

๒.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

๒.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดอยจำปี

ถนนฤทธิ์ประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖ โทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๘-๗๑๗๙-๙๕๑๔ โทรสาร ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖

E-mail ; annsod_15@hotmail.com

๒.๕ ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (๒๕๕๒)

ปริญญาโท ศศ.ม. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (๒๕๕๕)

๒.๖ สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- พูดสื่อสารภาษาจีนกลางได้ดี

๒.๗ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้
ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

-ไม่มี

